

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul!

- O. Tajrali*: Apărarea României Transdanubiene în străinătate.
I. Berdoi: Din călătoria în munții Harz; (H. Heine).
V. Bogrea: Note de toponimie Dobrogeană.
Rozmarin: Bufnițele; Pipa (Ch. Baudelaire).
V. Bogrea: Note de prosopografie Dobrogeană.
Rozmarin: Binecuvântarea căsătoriei persane: Brahm (H. Cazalis).
G. Coriolan: Legătura lui Mihai Viteazul.
Salsovia: Fuga Centaurilor (Josè Maria de Heredia).
Col. Ionescu Dobrogeanu: Reminiscențe.
M. Pricopie: Salonul; În inima codrului; Agonia soarelui (Ed. Haraucourt).
O. Mironescu: Lumina vie și iluminatul în viitor.
Păncescu: Epigramă.
G. Toma: Judecata lui Socrate.
I. M. Sadoveanu: Toamnă târzie.
Lucian Costin: Cântec; Poetul; Seară de primăvară; Noapte.
C. Pariano: Vestea bună; Românii emigrează din Dobrogea.
I. Dumitrescu-Frasin: Îmi spune, Cincinat, Pastel.
G. Ulteru: Marea și efectele ei binefăcătoare.
P. Papahagi: Școala bulgară din Siliștra.
I. Dumitrescu: Însemnări despre Tătarii din Pervella.
C. Brătescu: Două probleme Dobroge: colonizare, toponimie.
G. Ulteru: Poeme de Rabindra-Nath-Tagore.
C. Brătescu: Note asupra Dobrogei din geografia lui M. A. Baudrand dela 1683.

FAPTE, RECENZII: *Salsovia* E. Belot; *Originea lumilor și structura universului nostru* — I. N. Roman; S. Mehedinți *Politica de vorbe și omul politic*

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”

Strada General Lahoveri, 11

CONSTANȚA

1921

Prețul unui volum : 10 LEI

Manuserile se trimit D-lui C. Brătescu, profesor
la Școala normală din Constanța.

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra-și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

nr. 1

APĂRAREA ROMÂNIEI TRANS- DANUBIENE ÎN STRĂINĂTATE

Printre revendicările Bulgarilor, în timpul războiului mondial, erau și cele privitoare la România Transdubiană, la Dobrogea.

Regiunea aceasta se cunoștea prea puțin în străinătate. Alară de geografi și de câțiva călători străini, lumea nu cunoștea nici numele Dobrogei. Această ignoranță, care stăpânia nu numai pe oamenii de rând, ci chiar și pe cei ce puteau fi chemați a împărți justiția internațională la un eventual congres, era propice pentru cricinea voia să pescuiască în apă turbure. Bulgarii începură dar o propagandă activă pentru a câștiga opinia publică străină în favoarea revendicărilor lor asupra României Transdubiene.

Ei trimiseră în străinătate mai multe misiuni, cărora le-au pus la dispoziție mijloace materiale bogate, pentru a determina un curent favorabil lor, nu numai în Germania și în Austro-Ungaria, dar chiar și în țările înțelegerii. Unii din propagandiștii bulgari lucrau la Berlin, alții la Viena, alții în Elveția, de unde treceau broșurile și cărțile lor în Franța și în Anglia; alții, în sfârșit, în America. În această din urmă țară, fură trimiși câțiva din foștii elevi ai lui *Roberts Collège* din Constantinopol.

La Berlin, ministrul plenipotențiar bulgar Rizoff desfășura o activitate extraordinară. Publica articole, intra în polemici chiar cu scriitorii și erudiții germani și edita

54288

11
24

albumuri cu hărți vechi, prin care voia să arate că Dobrogea, din timpurile cele mai vechi, aparținea Bulgariei.

În Elveția, misiunea bulgară era condusă de d. A. Ișircoff, profesor la Universitatea din Sofia. Și ea s'a arătat foarte activă, reușind să câștige multă simpatie în diferite ziare și reviste locale, dintre care unele ajungeau până în redacțiile presei franceze și engleze.

Primejdia era mare pentru noi. Opinia publică a aliaților noștri, de care țin seamă cărmuitorii țărilor respective, trebuia ferită de a căpăta convingeri greșite, defavorabile nouă, într'o chestiune vitală pentru statul nostru.

Pentru a răspunde acestei propagande, precum și celei ungurești, care de asemenea se agita mult, *Asociația generală a Profesorilor universitari*, în ședințele ei, ținute la Iași, în Iulie 1917, a hotărât să ceară guvernului să trimeată o misiune de Profesori universitari, ca să lumineze pe aliații noștri asupra chestiunilor și revendicărilor românești. Din sânul ei s'au ales zece colegi: d-nii Ch. Drouhet, Dr. Hurmuzescu, Tr. Lalescu, S. Mândrăscu, G. Murmu, E. Pangrați dela Universitatea din București, I. Nistor dela Universitatea din Cernăuți, I. Găvănescul, I. Ursu și eu însuși dela Universitatea din Iași.

D. J. Brătianu, pe atunci președinte al Consiliului de Miniștri, a acceptat să ne trimită în străinătate, promițându-ne sprijinul guvernului. „D-sa a fost mai ales viu impresionat de devotamentul și dezinteresarea noastră. Noi ne puneam cu totul la dispoziția guvernului, fără condiții; îi ceream numai, ca legațiunea la Paris să se însărcineze să plătească cheltuielile de tipar ale revistei noastre care, după părerea d-lui Brătianu, trebuia să apară de două ori pe lună, în vre-o douăzeci de mii de exemplare, câte zece mii pentru fiecare ediție franceză și engleză. Pentru noi, nu ceream absolut nimic, afară doar de plata regulată a salariilor noastre bugetare“.

Sosind la Paris, ne-am pus numai decât pe lucru. Din nefericire, nu ni s'au dat mijloace, ca să scoatem revista proiectată. Evenimentele se precipitau și România era constrânsă să încheie armistițiul, apoi pacea dela București, și să rămână „țară neutră“. Guvernul ne-a părăsit cu

totul, lăsându-ne chiar fără salarii, într'o țară streină. Și în acest timp, Ungurii și Bulgarii intensificau propaganda lor.

Era o datorie patriotică să o combatem. Ne-am strâns dar în jurul ziarului „La Roumanie”, înființat de d-nii Pavel Brătășeanu, Const. Mille, E. D. Fagure și C. Banu, și am început lupta. Ne-am împărțit rolurile, fiecare însărcinându-ne cu apărarea unei provincii. Ca dobrogean, am luat sarcina apărării patriei mele.

* * *

Să-mi fie îngăduit a reproduce aici articolele publicate în „La Roumanie” cu privire la Dobrogea.

În primul, publicat în No. 5, din 14 Februarie 1918, am cautat să răspund la cele patru puncte ale argumentației tezei bulgărești. Iată-l:

Dobrogea și pretențiunile bulgărești

— de un băștinaș —

De un timp încoace, Bulgarii se agită mult în favoarea pretinselor drepturi asupra Dobrogei, pe care ar dori s'o anexeze țării lor.

Dobrogea n'ar fi decât un pământ bulgăresc, atât din punctul de vedere geografic și istoric cât și din cel etnografic.

Nimic nu e mai greșit, decât teza aceasta. Dobrogea nu e în nici o privință bulgărească.

Să examinăm pe scurt aici — o vom face aiurea cu mai multe amănunte — această chestiune, sub titlul ei aspect.

I. Dobrogea nu este un pământ bulgăresc din punct de vedere geografic.

Sub numele de Dobrogea se înțelege întreaga Românie Transdanubiană, mărginită la est de Marea Neagră, la vest și nord de Dunăre și la sud printr'o linie, care merge dela sud de Balcie până la vest de Turtucaia.

Toată această regiune înfățișează caracteristici, care o

deosebesc mult de regiunile meridionale și o apropiere de stepele Bărăganului Munteniei și de Bugeacul Basarabiei.

În adevăr, pe când regiunile meridionale vecine sunt brăzdate de râuri și acoperite de păduri întense. Dobrogea, mai ales în partea ei așezată la nord de Bazargic, nu este decât o stepă, lipsită de arbori și de ape, unde ploile sunt rare și vânturile violente, condițiuni care fac viața aspră. Numai apropiindu-se cineva de delta Dunărei vede aspectul țării schimbându-se.

«Ceea ce alcătuiește caracterul general al Dobrogei, zice geograful Vivien de Saint-Martin (*Nouveau dictionnaire de géographie universelle: la Dobroudja*), mai ales în părțile centrale, este lipsa de apă și de arbori. La sud, o zonă împădurită, numită de Turci Deli-Orman, sau Pădurea Nebună, despărțește această regiune de frumoasa și mănoasa provincie a Varnei».

Cei vechi făceau de asemenea aciași deosebire și apropiu regiunea dobrogeană de pământurile așezate la nord, care alcătuiau Scythia.

În epoca greacă, Dobrogea nu era, pentru autorii vechi, decât începutul acestei Scythii, care corespunde cu Basarabia și cu Rusia meridională.

Romanii o numiră *Scythia Minor*. În sfârșit, mai târziu, ea fu desemnată sub numele de *Scythia Pontica*, conservat de hărți vechi, până în secolul al XVII-lea.

Din punctul de vedere geografic, Dobrogea se deosebește de asemenea de regiunile dela sud, care alcătuiesc Bulgaria actuală.

II. *Din punctul de vedere istoric, pretențiunile bulgărești nu se întemeiază pe nici o temelie solidă.*

Mica Scythie era locuită, în timpurile hellenice de populațiuni de origini diferite. În interiorul țării, erau Scythii și unele triburi tracice, care se organizaseră în mici state, cărmuite de regi; numele unora din ei ne sunt cunoscute prin descoperirile numismatice ale D-lui Mihaile Suțu. Pe litoral, existau orașe grecești, în cea mai mare parte colonii milesiene, ca Istros, Tomis (astăzi Constanța), Kallatis (astăzi Mangalia), Krounoi sau Dionysopolis (astăzi

Balcic), etc. Toate aceste orașe înfloriră din secolele al VII-lea și al VI-lea înainte de Christos până sub Bizantini.

Romanii, cucerind provincia, pe la sfârșitul secolului I-ii înainte de erei noastre, o romanizară mai ales în interior.

Împăratul Traian ridică chiar, nu departe de Cerna-Vodă, în localitatea actuală Adam Clissi, un monument, martor glorios al triumfurilor sale asupra barbarilor și semn de netăgăduit al latinității Românilor și al drepturilor lor istorice imprescriptibile asupra Dobrogei.

Împărații Bizanțului primară ca moștenire această provincie, care nu tocetă un singur moment de a face parte din Imperiul de Răsărit, cu toate uzurpațiunile temporare ale barbarilor năvălitori.

Este totuși adevărat, că puterea administrațiunii bizantine fu adeseori anihilată prin năvălirile barbarilor, cari se scurgeau prin Dobrogea, ca printr'un culoar, pentru a se duce să jefuiască Tracia și Macedonia și pentru a ataca Bizanțul și Salonicul.

Printre acești barbari, cei ce se manifestă mai mult prin sălbătăciile lor, fură Bulgarii.

Prin mijlocul secolului al IX-lea ei reușiră să întemeieze un Stat, cu capitala în Pereaslav, așezată între Rusciuc și Varna. Săpăturile școlii arheologice ruse din Constantinopol la Abova, care corespunde cu această localitate, ne-au arătat gradul de civilizație al acestui Stat: era o organizație cu desăvârșire primitivă și barbară.

Statul bulgăresc fu în 967 nimicit prin invaziunea Rușilor, comandați de Sviatoslav. În 972, împăratul bizantin, Ioan Tzimisceș, zdrobind la rândul său pe Ruși, restabilii, în această parte a Imperiului, și chiar dincolo de Dunăre, autoritatea bizantină. Mai târziu, între 976 și 1025, Vasile al II-lea Bulgaroctonul reuși să ocupe, între altele, Pereaslavul, care redeveni capitala Bulgarilor, și să zdrobească definitiv puterea lor.

Pe cenegii, așezându-se în mod solid, pe la 1051, în aceste regiuni, sfârșiră ruina Bulgarilor ai căror Țări se văzură siliți să mute capitala lor la Târnova.

În tot timpul acestei perioade turburi, nimic nu ne

dovedește că Dobrogea să fi făcut parte din statul barbar și uzurpător al Bulgarilor.

Această provincie continuă să fie drumul pe unde toți năvălitorii, veniți din Nord, pătrundeau în imperiul bizantin. Litoralul fu totuși apărat prin fortificațiunile orașelor, cât și prin flota bizantină.

De altfel, în interiorul țării și în partea care alcătuiește astăzi Bulgaria orientală, se așezaseră Pecenegii și mai târziu Cumanii, contra cărora împărații bizantini avură adesea de luptat.

«Chiar sub țarul Ioan Assen, zice d. Iorga într-o publicație recentă asupra Dobrogei, puternicul «impărat», a cărui dominațiune se întinse (temporar) dela Adriatica la Pontul Euxin, nu este chestiune de nici o mișcare îndreptată spre nord-est, adică de o dominație bulgărească în Dobrogea».

«Totuși, zic apărătorii tezei bulgărești, această provincie făcu parte din patria noastră pe la mijlocul veacului al XIV-lea, sub despotatul lui Dobrotici».

Adevărul e altul.

Acest Dobrotici n'a fost un despot independent. El nu guverna „pământurile sale“, așezate în regiunea Varnei și Cavarnei, decât în numele Bizanținilor, de cari îl țineau legături de familie. De asemenea, fratele său Teodor și fiul său Ivancu nu fură decât niște guvernatori bizantini.

În schimb, s'a descoperit un mare număr de monede românești, aparținând domniei lui Mircea cel Bătrân, Domnul Munteniei.

În adevăr, acest monarh cucerii, în diferite rânduri, pe la sfârșitul secolului al XIV-lea Dobrogea, a cărei populațiune era în bună parte românească. Când această provincie căzu definitiv, în 1413, în puterea Turcilor, aceasta se făcu în detrimentul Românilor.

De aceea Vivien de Saint Martin are dreptate când zice, după Hajdeu, că „dela Români, nu dela Bulgari, Turcii au cucerit Dobrogea (op. cit.)“.

Tratatul din Berlin, în 1878, dând această provincie României, nu făcea, decât un act de restituire.

III. *Punctul de vedere etnografic nu este, de asemenea, favorabil Bulgarilor.*

Înainte de războiul actual, Dobrogea se înfățișa înaintea ochilor călătorului ca un muzeu etnografic din cele mai interesante. Se întâlneau acolo Ruși, Turci, Tătari, Armeni, Greci, Găgăuzi, Evrei și alte neamuri.

Toate aceste rase se găseau, în 1916, înecate în marea predominantă a elementului românesc.

În 1878, înainte ca această provincie să fie dată Românilor, guvernul rusesc prin generalul Bieloserkoviici, care nu se poate bănuși de parțialitate față de Români, — Bulgarii fiind în acea epocă „micii noștri frați slavi”, pe cari Rusia li luase sub protecțiunea ei, — făcu o statistică. Ea privește partea septentrională a Dobrogei, districtul Tulcea, care, printr-o întâmplare curioasă, dar istoricește explicabilă, conține cel mai mare număr de Bulgari.

Această statistică dă :

3.553 familii românești, adică	36%
2.877 „ bulgărești, „	29%

din populația totală.

Diferitele statistici posterioare ne arată o disproporție încă și mai mare între aceste două rase. De pildă, cea din 1911 dă :

Pentru județul Tulcea :

Români	81.271 suflete	adică	49,2%
Bulgari	26.754 „	„	16,2%
Turci	3.920 „	„	2,4%
Tătari	1.590 „	„	0,9%
Ruși	32.636 „	„	19,8%

Restul aparține altor naționalități.

Pentru județul Constanța :

Români	105.063 suflete,	adică	61%
Bulgari	22.209 „	„	13%
Turci	6.916 „	„	4%
Tătari	23.496 „	„	13,6%
Ruși	1.618 „	„	0,9% etc.

Totalul populațiunii vechi Dobroge se ridică, în 1911 :

Români	186.334	adică	54,7%
Bulgari	48.963	"	14,3%
Turci	10.836	"	3,3%
Tătari	25.086	"	7,5%

Cât privește partea Dobrogei, restituită României în 1913 n'avem o statistică exactă. Dar toate hărțile etnografice și toți autorii bulgari, români sau străini sunt de acord să constate, că populațiunea, în imensa ei majoritate, este, pentru districtele Calliacra, Bazargic și Silistra, turcească și tătarească, Bulgarii ne alcătuind decât insule, din care cea mai însemnată este în spre Silistra, unde toți ei împart pământurile cu locuitori de rasă românească.

Înainte de 1878, populațiunea musulmană se întindea în masă compactă nu numai peste toată Dobrogea, dar și în Bulgaria Orientală și nord-orientală (Jirecek : *Das Fürstenthum Bulgarien, passim*; Miletici, *Staroto bolgarsko naselenie*, p. 8).

Dacă, actualmente, această regiune are un oarecare număr de Bulgari, aceasta se datorește colonizării posteroare, făcută după liberațiunea Bulgariei de către Ruși și Români.

Populația bulgărească a Dobrogei nu este veche.

Un autor bulgar, foarte cunoscut, Miletici, zice următoarele în această privință : « A crede că în Dobrogea, atară de orășe, este o populație veche bulgărească, e să ne înșelăm noi înșine (op. cit. p. 168) ».

Bulgarii Dobrogei nu sunt decât imigrați, venetici, după cum ne dovedește istoria.

În adevăr, din pricina năvălirilor neîncetate, această provincie a fost golită de locuitorii ei. Autoritățile turcești căutară să umple golurile. Ei aduseră coloni musulmani, cari ocupară toată această regiune, precum și Bulgaria orientală și nord-orientală. Războaiele ruso-turce izbucniră. Înaintea fiecărei năvăliri rusești, populațiunea mahometană se retrăgea spre sud spre a reveni, în parte, odată ce primejdia trecea. La rândul lor Rușii, pentru a feri pe micii lor frați Slavi de răzbunarea turcească, aduceau cu ei în retragerea lor, foarte multe familii bulgare, pe care le a-

șezau în Basarabia și în Rusia Meridională, unde se mai găsește și astăzi un oarecare număr (Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 526 și 530, idem, *Das Fürstenthum Bulgarien*, p. 50; Kolukovskij, *Bolgarskije Kolonii v Besarabie*, Odessa, 1848; Dr. W. Ruland, *Geschichte der Bulgaren*, Berlin, 1911, p. 61).

Acești coloni, regretând administrația turcească indolentă și indulgentă, părăsiau, puțin timp după aceea, teritoriul rusesc și, trecând Dunărea, se fixau în Dobrogea.

Astfel, se poate explica pentru ce insula cea mai însemnată a coloniilor bulgărești se găsește nu în partea meridională a Dobrogei, ci la nord, în regiunea Babadagului, aproape de Basarabia (Miletici, op. cit. p. 14).

De altfel, prin mijlocul secolului al XIX-lea, această provincie era aproape pustie.

Doctorul Camille Allard, atașat la misiunea pe care guvernul francez o trimise în Dobrogea în 1855, ne-a dat în această privință câteva informațiuni prețioase.

«Pământul nu aparține nimănui, scria el, nici chiar *beylikului* (domeniul Statului); oricine poate în voie să se stabilească și să cultive (*Mission médicale dans la Tartarie-Dobroudcha*, 1857, p. 7-8).

El adaugă mai departe că, în afară de câteva orașe cu o populație foarte mică, în *Kaza-ua* Constanței, «nu-s în acest moment decât 33 de sate locuite; 19 din ele sunt turcești, 9 tătarăști și 5 românești». Autorul *n'a văzut nici un sat bulgăresc* (p. 8). Pe de altă parte, el ne informează că, din pricina persecuțiilor din acea epocă, Românii se prefăceau a fi bulgari.

Această provincie pustie a fost transformată prin muca Românilor într-o țară civilizată și productivă, pe care inimicul, din nenorocire, a devastat-o din nou. Câțiva autori bulgari, din cei mai cunoscuți, cari s'au ocupat de conaționalii lor din Dobrogea, recunosc că numărul acestora nu trebuie să fie exagerat.

Astfel, d. A. Ișircoff scrie: «A crede că sunt mai mult de 50 000 de Bulgari în Dobrogea, cum o facem adesea, este să ne inducem noi înșine în eroare (*Itomun-ska Dobroza*, în *Bolgarski Pregled*, V, p. 80).

Statistica românească din 1911 se apropie, după cum am văzut, de această cifră.

Locuitorii de origine bulgărească -- cari aveau cu toții drepturi politice, fiind asimilați Românilor -- locuind vechea Dobrogea, nu formau decât 14% din populația totală. Noile districte, restituite României în 1913, mărind această populație. De altfel, o statistică, care e din 1877, ne arată că, în acel timp, cifra totală a Bulgarilor locuind Dobrogea întreagă și Bulgaria Orientală, împreună cu Sandjak-ul Varnei, se ridică de abia la 57.000 de suflete (E. G. Ravenstein, *The population of Russia and Turkey*, în *Journal of the statistical Society of London*, vol. 40, 1877, p. 43-459, și *Arbore, Arhivea Dobrogei*, 1916, p. 47).

Prin urmare, după statisticile și studiile autorilor bulgari înșiși și ale savanților străini, populația bulgărească ocupă al treilea rang ca număr, în Dobrogea.

Administrația română a fost bună pentru ea. «Cred, spune profesorul Pittard, care cunoaște foarte bine Dobrogea, că niciunul din aceste grupuri de naționalități, n'a avut să se plângă realmente de noul stăpân. (*La Roumanie*, Paris, 1917, p. 219)».

În 1916, elementul predominant al populației Dobrogei era format de Români, după cari veniau Turcii și Tătarii.

Se vede dar, pe ce se înteneșiază așa zisele drepturi bulgărești asupra României Transdanubiene.

Bulgaria ridicând, între altele, chestiunea Dobrogei, nu are în vedere decât un imperialism, pe care nimic nu-l justifică. Ea caută să înăbușe România, căreia ar vroi să-i răpiască ieșirea în mare, indispensabilă libertății și vieții sale economice».

Acest articol a fost remarcat atât la Ministerul Afacerilor Straine francez, după cum m'a asigurat d. Lacombe, consilier de legăție pentru chestiunile românești, cât și de d. De Martonne, marele geograf francez, devenit în urnă raportorul Congresului din partea Franței. D. De Martonne a cerut să-mi facă cunoștința. În cabinetul său de lucru dela Sorbona, am stat mult de vorbă cu el asupra Dobrogei, comunicându-i știri, pe care le-a notat cu îngrijire.

În urmă m'am întâlnit cu d-sa și am mai discutat chestiunea dobrogeană.

Am avut deosebită plăcere să văd câtă influență au avut asupra d-sale articolele mele, cât și cartea mea despre Dobrogea, apărută mai târziu. Raportul d lui De Martonne asupra patriei mele a fost extrem de favorabil Românilor. Mi-a fost comunicat în secret la Paris și mi s'a părut că eu însumi îl scrisesem.

Cele cuprinse în articolul citat mai sus au fost în vara anului 1918 amplificate, completate cu noi știri, dintre care unele necunoscute istoricilor noștri. Am putut astfel publica un volum, însoțit de o hartă etnografică în culori, pe care mi l'a publicat marea casă de editură Leroux din Paris. Cartea aceasta conținea patru capitole, răspunzând celor patru argumente ale Bulgarilor, privitoare la revendicările lor asupra Dobrogei: geografia, istoria, etnografia și chestiunile economice (care lipsiau din articol)

Volumul acesta, intitulat *La Roumanie Transdanubienne (La Dobroudja)*, a fost trimis tuturor membrilor congresului, tuturor parlamentarilor francezi și savanților din Franța și Anglia. Eu însu-mi l'am prezentat ambasadorilor englez, italian și american. Colonelul House, al doilea delegat al Statelor Unite la Congres, mi-a comunicat că pune mare preț pe mărturia mea ca Dobrogean și ca profesor, deprins să spună adevărul.

În interval, propaganda românească a continuat foarte activă. D. Drăghicescu sub un nume francez, publică o mică broșură asupra Dobrogei, lucrată de d. profesor Arghirescu. În ea însă se strecuraseră unele greșeli, relevate de istoricii francezi, cari îi sodează autoritatea.

În Elveția însă neobositul și patrioticul N. P. Comnen făcea o propagandă minunată. Între altele a publicat un volum „*La Dobrogea*” (Payot, 1918), scris cu mult entuziasm și cu multă erudiție. Partea finală mai ales ne-a adus reale servicii, tratând cu competență chestiunile economice. Volumul e însoțit, la sfârșit, de nouă hărți în culori, vechi și noi, ale Dobrogei, care sunt un fel de răspuns la albumul publicat de Risoff.

D. Comnen, scrisese mai multe articole în revistele și

în ziarele elvețiene. La un moment dat însă interveni d. Ișirkoff care, prin câteva articole de propagandă, reuși să-și atragă simpatii. Atunci d. Comnen, strânse toate articolele mele despre Dobrogea, le însoți cu câteva completări cu privire la chestiunile economice și, formând astfel un lung memoriu, îl prezentă ministrului Statelor-Unite la Berna, în fața ministrului nostru. Memoriul acesta fu trimis îndată d-lui Lansing, ministrul afacerilor străine al Statelor-Unite. Bulgarii propagandiști din această țară aveau în sfârșit un răspuns.

Totodată d. Comnen, intrând în polemică cu d. Ișirkoff, îmi scrise la Paris să intervin și eu, ceea ce am făcut printr'un articol, publicat în «La Roumanie» No. 36 din 19 Sept. 1918, intitulat: *La Dobroudja: Les erreurs de la propagande bulgare en Suisse*. Cu prilejul acesta am combătut argumentele geografice ale profesorului bulgar.

Într'un articol precedent „*Dobroudja et Bessarabie*” (No. 23, 20 Iunie) am combătut o altă teză, susținută de inamicii noștri, cari voiau să ne ofere Basarabia în schimbul Dobrogei. Am arătat că ambele sunt provincii românești și că nu se pot trata ca teritorii de compensație. De altfel singură Dobrogea, în partea ei sudică, are porțiuni naturale, care constituie plămânii statului român.

Bulgarii voiau cu orice preț să facă să se vorbească de ei și să arate, că înșiși Dobrogenii cer stăpânirea statului bulgar. Ei au adunat la Babadag delegați și au ținut două „congrese”. Moțiunile lor au fost telegrafiate pretutindeni. Ele trebuiau să aibă un răspuns.

În numărul 25 din 4 Iulie 1918, am publicat următorul articol:

„Congresul” panbulgar din Babadag

- Răspuns al unui băștinăș din Dobrogea -

„Bulgaria” neobținând dela aliații săi anexarea Dobrogei, provincie care nu este bulgărească, caută să influențeze opinia publică universală printr'o propagandă pe care niciun nesucces n'ar putea-o descuraja.

Guvernul din Sofia a ordonat agenților săi să adune pentru a doua oară, la Babadag, un oarecare număr de Bulgari autoctoni, pentru a protesta contra rezoluțiilor Imperiilor Centrale privitoare la Dobrogea.

Le-a plăcut acestor agenți să dea acestei reuniuni titlul pompos de «congres» și de a trâmbița pretutindeni „energică sa protestare”.

Aceasta însemnează a împinge prea departe îndrăzneala.

Am arătat, în ziarul acesta, că Bulgarii Dobrogei vechi nu formează decât 14⁰/₀ din populațiunea întreagă și că numărul lor, după părerea istoricilor și a geografilor înșiși bulgari, nu trece de 50.000 de suflete.

Pentru ca rezoluțiunile unui congres al populațiunii dobrogene să poată avea o valoare incontestabilă, patru condițiuni trebuiesc împlinite :

1. Reîntoarcerea la vetrele lor a întregii populațiuni, care a fugit înaintea inamicului, pentru ca și ea să iea parte efectivă la deliberațiuni ;

2. Reprezențațiune la congres a tuturor raselor locuind Dobrogea ;

3. Elecțiunea delegaților în condițiuni de libertate garantată ;

4. Controlul sever, exercitat de o autoritate justă și dezinteresată, al acestor elecțiuni și debateri ale congresului.

Niciuna din aceste condițiuni nefiind împlinite, rezoluțiunile luate la Babadag sunt nule și neavenite.

Localitatea chiar, unde această ciudată reuniune a avut loc, ne face să contestăm sinceritatea debaterilor.

Pentru ce Babadagul? Pentru că în acest târg și în împrejurimile sale locuiește majoritatea Bulgarilor Dobrogeni. Adunând aici câte-va sute de agricultori și de zarzavagii de origine bulgară, oameni simpli ca spirit și ignoranți, agenții Sofiei au putut face să se « voteze » mai ușor rezoluțiunile prezentate de ei, a căror citire n'a fost, probabil, înțeleasă de nimeni.

La acest „congres” n'au fost invitați, firește, nici reprezențații Românilor, cari alcătuiesc marea majoritate a populațiunii, nici delegații Turco-Tatarilor, căci

vin imediat după Români în statisticile provinciei, nici chiar șefii Lipovenilor și ai Rușilor, cari sunt aproape tot așa de numeroși ca Bulgarii.

Ce valoare, dar, pot avea rezoluțiunile acestui „congres”, odată din Sofia și ținut sub protecțiunea balonetelor bulgărești? Terorarea a împiedicat pe celelalte naționalități să și zică cuvântul asupra unei chestiuni de o însemnătate capitală pentru ele.

Originar din Dobrogea, fiind născut la Tulcea, la doi pași de Babadag, am dreptul și datoriu să protestez în numele compatrioților mei oprimați, cari nu pot exprima liber opiniunea lor împotriva uneltirilor bulgărești în patria mea.

Concetățenii mei de origine bulgară săvârșesc un act de înaltă trădare, lucrând pentru robirea scumpei noastre Dobroge.

Noi alcătuim acolo un fel de mică Elveție, trăind sub protecțiunea legilor patriei noastre comune, România.

Bunurile noastre, munca noastră erau protejate. Ideile noastre, credințele noastre religioase sau politice, propriile noastre sentimente puteau să se manifeste în plină lumină, fără nici o teamă, căci erau garantate de legile unui regim extrem de liberal și binevoitor.

Cetățenii Dobrogei, străini rasei române, erau chemați să se bucure în chip efectiv, fără nici o pedică, de toate drepturile civile sau politice române. Ei puteau, prin munca lor, să ajungă la cele mai înalte situațiuni de Stat.

Când Dobrogea, în 1878, fu restituită României, nu exista în această provincie nici o școală publică. Administrația românească creă mai multe, de la început. Fiecare sat avu școala sa primară; fiecare oraș, școlile sale municipale. Tulcea și Constanța, capitale ale județelor corespunzătoare, se văzură înzestrate cu mai multe școli secundare pentru băieți și fete: se mai înființară și școli comerciale, de arte și meserii, etc.

Profesori excelenți fură trimiși acolo și rezultatul muncii lor se simți foarte repede. Cultura occidentală, în puțini ani, își răspândi binefacerile în mijlocul unei popu-

lațiani inteligente, pentru instrucțiunea căreia guvernul turc nu făcuse nimic.

Românii, conștienți de rolul lor civilizator, s'au purtat față de băștinași cu o extremă bună voință.

Nu voi uita nici odată emoțiunea pe care am resimțit o la sfârșitul primului an petrecut în școala românească a orașului meu natal, când prefectul județului, înmânându-mi premiul, îmi adresă următoarele cuvinte : „Sunt fericit, copilul meu, că școala românească poate să aibă elevi ca tine. Continuă să lucrezi ca în trecut și iubește din adâncul sufletului tău patria ta”.

În școlile românești, domnia spiritul cel mai just. Se văzură adesea elevi bulgari luând premiul înaintea colegilor lor români. Niciun șovinism, nicio tendință naționalistă strâmtă nu însuflețea pe profesorii noștri. Dreptatea, bunătatea, însuflețeau inimile lor și lumineau ținuturile, pe care o răspândiau la noi.

Odată cursurile școlii orașului nostru natal sfârșite, aceeași bunăvoință ne aștepta în România, dincolo de Dunăre. Nimic nu împiedeca cariera noastră ; porțile, din contră, se deschideau largi înaintea noastră.

Regretatul meu concetățean, Stancioff (Cerna), bulgar de origine, fu primit cu entuziasm în literatura română. Toate cercurile literare recunoscătoare valoarea versurilor sale, iar operele lui fură socotite drept clasice.

Eu însămi, am fost numit, fără nicio greutate, profesor la Universitatea din Iași, fiind preferat concurenților mei Români.

Mulți alți dobrogeni, de origine turcă, rusă, sau bulgară ocupă, chiar acum, înalte situațiuni politice în România.

Am călătorit, în căruță sau pe jos, aproape prin toate regiunile patriei mele. Am vizitat mai multe sate de bulgari în regiunea Babadag. Pretutindeni domnia ordinea și liniștea ; pretutindeni se vedea bogăția și prosperitatea ; pretutindeni Bulgarul își avea grânarele umplute cu produsele muncii sale, curtea sa era plină de vite, chimirul său îndesat cu bani. Ce schimbare față de trecut ? Se sfârșise cu vexațiunile, cu rechizițiunile nedrepte, cu vio-

5428

lențele revoltătoare ale regimului turcesc, se sfârșise cu plânsetele și cu mizeria: se sfârșise cu lipsa de securitate și cu grija zilei de mâine. Legile și munca românească săvârșiseră această minune, transformând o provincie de o înfățișare asiatică într-o țară fericită și prosperă.

De ce atunci se plâng concetățenii mei de origine bulgară?

Ar voi să fie anexați la Bulgaria. E adevărat, că sentimentele nu se pot impune. Ei au dreptul să-și aibă opinia lor. Dar, când e vorba de o chestiune atât de gravă, care interesează pe toți Dobrogenii, să ne permită să le opunem propriile noastre idei, propriile noastre sentimente, propria noastră voință.

E inadmisibil, în adevăr, ca o minoritate infimă de 14% a populației indigene, să pretindă a impune propriile sale rezoluțiuni patriei noastre întregi.

Domnilor din Babadag, voiți să fiți Bulgari, spuneți. Foarte bine! Dar în această chestiune, noi ceilalți Dobrogeni—imensa majoritate—avem de asemenea dreptul de a rosti cuvântul nostru.

Voin să rămânem Români. Nimic în lume nu ne va face să părăsim această hotărâre, căci ea este dictată de dreptate, de simțimintele noastre, de onoarea noastră. Mândri de trecutul nostru, conștienți de datoria noastră patriotică și de drepturile noastre, protestăm cu ultima energie contra șantajului, pe care încercați să-l exercitați în acest moment asupra conștiinței universale în ceea ce privește chestiunea Dobrogei*.

* * *

Vine, în sfârșit, perioada congresului de la Paris. Delegații diferitelor state sosesc și încep lucrările. Propaganda tuturor națiunilor se intensifică, fiecare căutând să aducă probe hotărâtoare în favoarea revendicărilor neamului său.

Bulgarii, neputând veni la Paris, adresează un memoriu, în care încearcă să câștige bunăvoința delegaților aliaților.

În timpul perioadei imperiului al doilea bulgar (1186—1393), incursiunile frecvente ale Cumanilor la nord-est avură drept rezultat slăbirea vremelnică a puterii centrale în Dobrogea. Totuși, chiar în timpul acestei perioade, și mai ales în timpul lui Ioan Assen II (1216—1240) și al lui Svetoslav (1299—1321), Dobrogea s'a bucurat de o lungă pace și a atins un grad de dezvoltare economică. În timpul ultimilor cincizeci de ani ai existenței sale libere (1340—1390), Dobrogea e guvernată de prinți pe jumătate independenți: Balica, Dobrotici și Ivancu, dar caracterul său bulgăresc țășnește mereu, nu numai în politica exterioară a acestor prinți, în totdeauna de acord cu cea a țarilor bulgari Ioan Alexandru și fiul său Șişman (?), dar chiar și în sentimentele și tradițiunile populațiunii (?).

Turcii cuceriră Dobrogea de la Ivancu (1390), fiul lui Dobrotici, al cărui nume a rămas în denumirea Dobrogei²⁾. Ivancu face război Turcilor ca un aliat al țarului Ioan Șişman.

Și pe când România păstrează față de Turci o autonomie, Dobrogea suferă jugul turcesc până în 1878 în aceleași condițiuni ca și restul Bulgariei.

Numeroase sunt legăturile, care unesc tracic pe Bulgarii Dobrogei cu conaționalii lor din celelalte părți ale țării bulgărești. În epoca îndoitului jug: politic sub Turci și spiritual sub Greci. Nu vom menționa decât câteva din ele.

Emigrarea Bulgarilor, după războiul ruso-turc din 1828-1829 atinge în aceeași măsură toată partea orientală a țării bulgărești, dela litoralul mării Egee până la Îmbucătura Dunărei și dincolo, în Basarabia. Redestepțarea poporului bulgar, accelerată în timpul liniștii intervenite în Balcani după acest război, se desfășoară cu aceeași intensitate la Ochrida, Scoplia, Vrania, Vidin, Plovdiv, Târnova și Tulcea.

Năvălirile și stăpânirile barbarilor nu sunt decât niște uzurpațiuni efemere, pe care Bizantinii renegesc totdeauna să le înălture. A susține că stăpânirea bizantină începe cu Vasile Bulgaroctonul și durează până la Comneni (1018-1180) e a falsificii istoria.

²⁾ În privința numelui, vezi lucrarea mea *La Roumanie Transdanubienne*, p. 18-23.

În lupta întreprinsă în vederea câștigării neatârării bisericești și politice, Dobrogea dă dovadă de aceeași ardoare ca și celelalte părți ale pământului bulgar.

Rezultatele acestei lupte îndărătnice sunt comune Dobrogei și restului Bulgariei. Dobrogea intră în limitele trase de biserica națională bulgară, instituită în 1870, precum și în provincia autonomă bulgară, proiectată de ambasadorii Conferinței din Constantinopol (1876-1877). Ea intră de asemenea în întregime în principatul bulgar, al cărui proiect era elaborat în cancelaria prințului Cercasky, în timpul războiului ruso-turc din 1877-1878. Interese politico-economice au determinat totuși schimbul, între Rusia și România, al Dobrogei septentrionale (Sandjacul Tulcei) contra părții românești a Basarabiei. Acest schimb, stipulat în tratatul preliminar dela San-Ștefano (10 Februarie s. v. 1878) și sancționat la Congresul din Berlin din acelaș an pe temeiul unor considerațiuni de ordin politic, fu urmat de o lărgire a teritoriului atribuit României în Dobrogea spre sud până la Silistra, pe Dunăre și Ilanlac pe coasta Mării Negre.

Unele documente istorice dovedesc că, cu toate schimbările politice de orice ordin întâmplate în Dobrogea, au existat totdeauna Bulgari, cari au rămas strâns legați de conaționalii lor din Bulgaria și au constituit factorul cel mai însemnat al vieții culturale și economice a țării. Înainte de realipirea sa la România (1878), printre locuitorii creștini ai Dobrogei, Bulgarii erau cei mai numeroși (vezi Anexa No. 1), cei mai buni agricultori, meseriași și negustori. Ei alcătuiau asemenea elementul cel mai bogat și cel mai bine organizat din punctul de vedere al vieții școlare și religioase. Limba bulgară devenise limba oficială (?).

Românii, cari știau din izvor sigur, că Dobrogea era pământ bulgăresc, că ocupațiunea sa ar face într-o zi să se nască „chestiunea Dobrogei“, se împotrivesc la început schimbului Basarabiei cu Dobrogea. Dar când Congresul din Berlin a sancționat acest schimb contra voinței Românilor și a Bulgarilor, guvernul român ocupă provincia și ia hotărârea de a o româniiza și de a face din ea baza

lărgiri teritoriale ulterioare a Statului român în peninsula Balcanică.

În acest scop, promulgă legi excepționale, favorizând instalațiunea coloniștilor români în Dobrogea, asigurând românizarea elementelor alogene ale țării și obligând la exod pe celelalte naționalități străine (?), în primul rând pe Bulgari, privându-le de dreptul de a poseda pământ (?!) de libertatea religioasă și școlară (?!), de care se bucurau și proclamându-i de primejdioși siguranței Statului. În felul acesta, în Dobrogea de nord au venit să se așeze aproape 100.000 de coloniști români, originari din Transilvania, din Basarabia și chiar din România, pe când câteva zeci de mii de Bulgari s'au văzut siliți să părăsească țara.

În 1913, România răpește Bulgariei Dobrogea meridională cu 282.131 locuitori, după recensământul oficial 1910 (vezi Anexa No. 2). Nu erau în această regiune de cât 6359 Români, din care jumătate la Turtucaia. Aceasta era o însemnată etapă a politicii imperialiste române pentru realizarea scopului ei: Balcanul ca frontieră naturală a poporului român (?!) România, în unire cu Serbia și cu Grecia își însușesc, în 1913, pământuri locuite de Bulgari în numele principiului echilibrului balcanic, nu pe temeiul principiului naționalităților, de care s'a inspirat totdeauna politica externă bulgară (?!).

În 1916, cifra populației Dobrogei se ridică la 700000 de suflete. În primul rând vin Bulgarii (?!), nu numai din punctul de vedere al numărului, dar și al însemnătății lor cu privire la viața culturală și economică a țării. După Bulgari vin Românii, cari nu constituie nici 27% din populațiunea totală, după statisticile inexacte (?!) românești cele mai unilate. Și mai puțin numeroși sunt locuitorii naționalităților turcă (?!) rusă, tătară (?!), germană, găgăuză, greacă, evreiască, armeană, țigănească, etc.

Doi treimi din locuitorii Dobrogei au legături străne cu conaționali lor din Bulgaria. Legăturile de rasă, de cultură precum și legături de ordin național și economic între Bulgari, Turci, Tătari, Găgăuzi, Greci, Armeni, etc., din Dobrogea și conaționali lor din Bulgaria orientală du-

năreană determină astfel unitatea politică între cele două regiuni ale aceleiași țări.

De aceea în cele două congrese dobrogene, ținute în Decembrie 1917 și în Septembrie 1918, la care luară parte reprezentanți ai tuturor naționalităților din Dobrogea, prin rezoluțiunile, votate în unanimitate, participanții cer reunirea Dobrogei întregi la Bulgaria, țară care a dat dovezile că respectă libertățile politice, religioase și culturale ale minorităților (vezi memoriul reprezentanților Dobrogei 1917—1918).

Din punctul de vedere economic, Dobrogea era în trecut strâns legată cu Bulgaria. Marile târguri din Medgidia, Dobrici și Eski-Djumaia erau centre comerciale comune în cele două țări. Șumen, cu marea sa garnizoană, era un centru însemnat de scurgere pentru produsele Dobrogei. Păștorii din munți ai regiunii Cotel aduceau la păscut numeroasele lor turme de oi în câmpiile Dobrogei, mai ales în împrejurimile Constanței.

Anexa No. 1

DOBROGEA SEPTENTRIONALĂ

Statistica rusă de V. Toploff, 1877¹⁾

Districte (Caza)	Turci	Tătari	Circasieni	Bulgari și Ruși	Români	Greci	Germani	Evrei	Armeni	Tigani	Total
1. Tulcea	2800	3000	800	28500	12700	2100	1900	2400	450	350	56000
2. Babadag	6500	6300	3320	16700	2800	400	2300	250	250	100	37300
3. Hârșova	2500	9700	480	1200	3700	—	—	—	—	—	17500
4. Măcin	4000	1900	1700	2900	5200	—	—	—	—	100	15800
5. Constanța	4300	11400	—	500	—	750	300	250	100	400	17700
6. Medgidia	2800	12000	500	1600	4100	—	200	—	—	—	21000
Total	22900	43300	6720	51400	28500	3250	4700	2900	800	650	165000

¹⁾ V. Toploff, *Documente pentru o statistică a Bulgariei, Traciei și Macedoniei*, Petrograd, 1877, p. 201—205. Dobrogea septentrională cuprindea în 1877 sandjaacul Tulcea.

În ajunul războiului ruso-turc din 1877-1878, zis războiul de eliberățiune, puterea economică și culturală a Dobrogei luă avânt. În toate orașele și satele mai însemnate ale regiunii negustorii bulgari întreprinzători se organiză în comunități bulgărești puternice și își asumară sarcina de a întreține biserici și școli bulgărești, foarte bine organizate și înzestrate. Cu ocupațiunea română din 1878 începe era piedicilor de tot felul (? !), ridicate pentru a împiedeca libera dezvoltare a Bulgarilor mai ales din punctul de vedere cultural național.

Raporturile economice între Dobrogea și Bulgaria s'au resimțit mai ales din faptul răpirii Dobrogei meridionale conform tratatului din București, din 1913, prin care orașele cele mai însemnate ale Bulgariei orientale: Varna, Ruscic, Șumen s'au găsit tăiate de regiunile productive care alimentau târgurile lor.

Anexa No. 2

DOBROGEA MERIDIONALĂ

Statistica bulgară oficială din 31 Decembrie 1910

Districte	Bulgari	Turci	Tigani	Tătari	Români	Găgăuzi	Armeni	Ruși	Evrei	Greci	Germani	Diverși
1. Tortuțaia	16855	24442	2455	1608	4407	—	182	21	46	25	4	—
2. Silistra	42201	33810	3169	1014	969	—	606	852	325	104	9	—
3. Dobrici	43321	19577	3386	6040	657	122	679	473	265	171	302	—
4. Balic	20160	5439	1174	2249	84	4726	197	61	77	327	100	—
5. Kurt-lucar	11482	22770	1997	673	243	28	116	16	7	29	34	—
6. Razgrad	13	992	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Varna *)	989	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Total 134381 106839 12192 11584 6359 4876 1783 1483 720 656 449 692

Noua frontieră română în Dobrogea fiind apropiată de Varna, privează acest oraș de unicele sale izvoare de

*) Două sate din districtul Razgrad și unul din districtul Varnai.

bogăție : regiunile Dobrici și Balcic și-i ia însemnătatea, pe care o avea ca port de mare a întregii Bulgarii dunărene. Această frontieră provoacă de asemenea despărțirea cea mai crudă în sufletul Bulgarilor din ambele părți ale liniei, al cărei traseu nu e justificat prin nimic, cari până în 1913 avuseseră o existență politică și intelectuală comună, cimentată prin sângele vărsat în comun pe câmpiile de bătaie dela Șlivnița și din Tracia pentru săvârșirea unității naționale a rasei bulgărești".

Indată ce am luat cunoștință de acest memoriu, am publicat în No. 69 din 8 Mai 1919 al ziarului nostru „La Roumanie”, următorul articol :

Dobrogea și pretențiunile bulgărești.

Sunt națiuni care, ca și indivizii, nu se îndoesc de nimic. E cazul Bulgarilor.

Acest popor, trădător prin excelență, care, din 1913 până astăzi n'a încetat să comită nelegiuri, îndrăznește acum să vorbiască în numele dreptului și al justiției, pe care le-a trădat mereu.

Diplomații săi, credincioși politicei care se practică la Sofia prin cafenele, cred, că afirmând lucruri neexacte, ar putea înșela pe membrii conferinței de pace.

Am datoria, ca fiu al Dobrogei, să atrag atențiunea acelor, care se interesează de soarta patriei mele, asupra afirmațiunilor mincinoase, pe care Bulgarii îndrăznesc să le formuleze în acest moment.

„Dobrogea, zic ei, *leagănul Statului bulgăresc*, întemeiat la 679 de prințul Asparuh, deveni foarte repede centrul Bulgariei mărite, ale cărei frontiere mergeau, la nord de Dunăre până la Tisa și la Nipru, și, la sudul marelui fluviu, departe în Tracia, până în Macedonia, în Albania și în Serbia”.

Mai întâiu, o mare eroare istorică. Dobrogea n'a fost niciodată leagănul Statului bulgăresc. Asparuh și hordele sale n'au făcut decât să străbată această provincie, deja devastată în această epocă și pustiiată de năvălitorii, cari precedaseră. Ea n'a tucetat niciodată să fie o posesiune

bizantină, până în momentul când trecu, pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, sub administrația românească a prințului muntean, Mircea cel Bătrân.

Teza bulgară însă, atingând această chestiune, are aerul să zică : „Nu numai Dobrogea ar trebui istoricește să revie Bulgarilor, dar chiar întreaga Românie, toată Transilvania, Crișana, Banatul, Basarabia, fără a socoti Tracia, Macedonia, Albania și Serbia...”

Teza bulgară susține, și noi n'o contrazicem, „că în timpul primului imperiu¹⁾ bulgar (679-1018), focarul politic și intelectual bulgar era situat în marginile de sud ale Dobrogei”, adică în afară de această provincie. Mai departe ea afirmă, că „în timpul celui de al doilea imperiu bulgar (1186-1393), incursiunile frecvente ale Cumanilor și ale Tatarilor în Bulgaria dela nord-est, avură de rezultat slăbirea vremelnică a puterii centrale în Dobrogea.

Adevărul este că, în timpul acestei perioade, Dobrogea, devenită pustie, era neglijată atât de Bizantini, cât și de Ioaniță și de Asan al II, amândoi de origină românească, cari nu erau numai țari ai Bulgarilor, dar și ai Românilor, căci domniau peste Imperiul Bulgaro-Valah, teroarea Bizantinilor și a Statelor Latine din Balcani.

Dar să relevăm și alte greșeli :

„În timpul celor din urmă cincizeci de ani ai existenței sale libere (1340-1390), zice documentul bulgar, dela care împrumutăm aceste linii; Dobrogea este guvernată de principii, pe jumătate independenți : Balica, Dobrotici și Ivancu, dar caracterul său bulgăresc țâșnește încă, nu numai în politica exterioară a acestor prinți, mereu de acord (?) cu cea a țarilor bulgari, Ion Alexandru, și a fiului său Șişman, dar chiar și în sentimentele și în tradițiunile populațiunii (?)”.

De fapt, Balica era Român, Dobrotici și fratele său Ivancu, de origină slavă, nu erau decât simpli guvernatori bizantini...

Turcii nu cuceriră Dobrogea în paguba lui Ivancu,

¹⁾ Memorial spusu regat. Cuvântul imperiu fiind compromișător.

cum pretinde teza bulgară ; dar în dauna Muntenilor, cari o administrau de un oarecare timp.

Documentul bulgar mai zice : „Numeroase sunt legăturile, care unesc puternic pe Bulgarii Dobrogei de conotațiunii lor din ambele părți ale pământurilor bulgare“.

Evident, sunt legături incontestabile, care unesc pe membrii aceluiaș neam. Ce ar trebui dedus însă de aci ?

Din faptul că există o minoritate bulgară în Dobrogea, trebuie să rezulte că această provincie să fie anexată Bulgariei ?

Acelaș document continuă :

„Înainte de reunirea sa la România (1878), printre locuitorii creștini ai Dobrogei, Bulgarii erau cei mai numeroși“. În sprijinul acestei afirmațiuni, ni se indică anexa No. 1, care conține o statistică, făcută de rusul Teploff, în 1877, și, prin urmare, foarte suspectă de parțialitate, Rusia urmărind în această epocă planuri panslaviste.

Dar ce observăm în această statistică ? Pentru a apăra mai bine interesele panslaviste, Teploff reunește în aceeași rubrică pe Bulgari și pe Ruși și ajunge la cifra de 51.400 suflete față de 28.500 Români, 22.900 Turci, 43300 Tătari, 6.600 Circasieni, 3.250 Greci, 4.700 Germani, 2.900 Evrei, etc.

Prin urmare, când redactorii documentului bulgar afirmă, pe temeiul acestei statistici, că în 1877 Bulgarii formau majoritatea populațiunii Dobrogei, spun cu știință un neadevăr.

O altă inexactitate a aceluiaș act consistă în afirmația, că Bulgarii ar fi fost «elementul (Dobrogei) cel mai bogat și cel mai bine organizat din punctul de vedere al vieții școlare și religioase» și că „limba bulgară devenise limba oficială“.

Dar acolo, unde Bulgarii depășesc orice măsură, e când insinuiază, că Românii, luând în posesiune Dobrogea, și-l ră „la exod naționalitățile străine, în primul rând pe Bulgari, privându-i de dreptul de a poseda pământ și de libertatea religioasă și școlară, de care se bucurau“.

E fals, arhifals.

Niciun popor, în Balcani și în Orient, nu-i mai tole-

rant ca poporul român în materie religioasă și școlară; niciunul nu-i mai respectuos de drepturile locuitorilor și mai ales în ceea ce privește proprietatea.

În realitate, era de nesiguranță și de ignoranță, care domnia de secole în Dobrogea, a luat sfârșit cu venirea Românilor. Toate naționalitățile fură tratate cu cea mai mare bunăvoință. Administrația românească se făcea protectoarea cultelor și a libertății școlare; ea ridică moschee pentru musulmani și luă în sarcina ei întreținerea lor, cu alocație asigurată preoților; ea respectă toate sectele religioase creștine, care putură să-și exercite cultul în mod liber.

Bulgarii aveau pretutindeni, la Tulcea mai ales, orașul meu natal, o mare biserică, școli primare și secundare, pe care le frecventau o clientelă numeroasă, și niciodată n'au fost împiedecați în dezvoltarea culturii lor intelectuale sau în exercitarea cultului lor. A pretinde contrariul este a spune o minciună nedemnă.

Documentul, pe care l-am menționat, pretinde de asemenea, că Bulgarii alcătuiesc majoritatea populației Dobrogei, și că Românii, cari vin în urmă numerică, n'ar reprezenta, după ei, decât o proporție de 27⁰/₀.

Am stabilit, în lucrarea mea recentă, *La Roumanie Transdanubienne (La Dobroudja)*, după statistici oficiale, că în 1911, în Dobrogea nordică proporțiunea diverselor naționalități era următoarea:

Români	55 ⁰ / ₀ ;
Bulgari	14-15 ⁰ / ₀ ;
Turci și Tătari	7-8 ⁰ / ₀ ;
Ruși	10-11 ⁰ / ₀ etc.

Cât despre Dobrogea meridională, anexată în 1913, statisticele mi lipsesc, dar sunt informat dintr'un izvor sigur, că majoritatea populației acestei regiuni nu e bulgară, ci turcă.

Cifrele anexei no. 2 a documentului bulgar nu sunt deci exacte; cea a Bulgarilor mai ales este foarte exagerată în detrimentul Turcilor, Grecilor și Românilor¹⁾.

¹⁾ Statisticile bulgărești, aveau obiceiul să socotească drept Bulgar pe orice locuitor care știa bulgărește. Constatarea aceasta nu făcut-o vara trecută la Balce, unde locuitorii Găguzi mi-au declarat, că erau sârbi și se declare Bulgari spre a nu fi persecutați.

Oricum, Dobrogea, care e un mozaic de 25 naționalități, conține o majoritate românească incontestabilă.

Cât privește chestiunea economică, este vădit că Dobrogea constituie un adevărat plămân, prin care respiră România. Niciun argument n'ar putea fi invocat contra dreptului Românilor de a avea un liber acces la Mare, mai ales după enormele sacrificii, făcute de ei în această provincie, pe care au transformat-o dintr-o regiune precum era într-o țară înfloritoare."

În timpul congresului am desfășurat o activitate mare. Am avut întrevădere cu unii din cei ce hotărârau soarta provinciilor. Am discutat cu ei în chip contradictoriu și am avut plăcerea să constat că discuțiunile acestea erau folositoare.

Într-una din zile, delegatul tehnic al Angliei, profesorul dr. Leeper, care ne era favorabil, a venit acasă la mine. Donă ore am discutat cu el diferite chestiuni balcanice, și n'am lipsit să ating și pe cea scumpă mie, a Dobrogei.

D-l Leeper mi-a observat, că în Cadrilater drepturile noastre sunt minime și că, cu toată bunăvoința Angliei și Franței, cu greu se vor putea decide Statele Unite, care n'au semnat tratatul cu România, să renunțe la principiul wilsonian al naționalităților.

I-am replicat următoarele :

Cadrilaterul făcea parte din teritoriul Statului Român la izbucnirea războiului. Dacă decideți despărțirea lui de noi, deschideți o primejdioasă poartă pentru alte revendicări. Chestiunea Românilor din Timoc se va pune Congresului dela sine, odată cu nerespectarea principiului suveranității unui stat aliat și victorios asupra tuturor teritoriilor, cu care a intrat în războiu.

Dar mai este și altceva. Se creiază o Polonie mare, careia i se refuză o ieșire la mare. Danzigul e un paliativ, e ceva nesigur și la discreția unei Germanii rău voitoare. Ceho-Slovacia ca și Ungaria sunt de asemenea lip-

sile de porturi. Toate aceste state își vor îndrepta privirile spre porturile românești ale Mării Negre. Constanța e un port insuficient. Vom fi nevoiți, atât pentru trebuințele României Mari, cât și pentru cele ale statelor menționate, să creem porturi noi. La Nord de Constanța până la Cetatea Albă litoralul nu-î princiios. Rămâne coasta de sud. Balciul ne e indispensabil. Avem nevoie dar de Cadrilater.

Argumentația aceasta a impresionat pe delegatul englez.

Am avut, câțva timp după aceea, deosebita satisfacție să aflu, că raportul englez, ca și cel al d-lui de Martonne, delegatul Franței, a fost favorabil nouă în chestiunea Dobrogei.

Conferința Păcii n'a ridicat nicio obiecțiune și Dobrogea întreagă a rămas României.

O. TAPRALI

Profesor la Universitatea din Iași

DIN CALĂTORIA
IN MUNTII HARZ

DE
HEINRICH HEINE

PROLOG

Haine negre de mătase
Și mânșete ca de nea,
Sărutări, cuvinte blânde,—
Ah, și inimi de-ați avea!

Inimi de-ați avea în piepturi,
De iubire caldă pline —
Mă omoară cântul vostru
Cu durerile-i streine.

Eu acum mă urc pe munte
La colibe curate,
Unde pieptul se deschide,
Unde stobod vântul bate.

Eu acum mă urc pe munte,
Unde brazi-ți dau florii,
Râuri curg și cântă pasări
Și semeți s'alungă norii.

Rămâneți, saloane mândre,
Străluciri fără folos,
Eu, răsând, din vârf de munte
Voiu privi spre voi în jos...

PE HARDENBERG

Visuri vechi, ești din noapte.
 Scoate, inimă, zăvorul!
 Farmec blând, duioase lacrimi
 Și-au deschis acum isvorul.

Printre brazii mi-oiu pierde urma,
 La isvorul ce s'avântă,
 Unde cerbul rătăcește,
 Unde vesel sturzul cântă.

Eu mă urc în vârl de munte,
 Unde vechile ruine
 Stau pe piscul singuratic
 În lumina lunii pline.

Liniștit să șed acolo,
 Să gândesc la timpuri dușe,
 La strălucitoare neamuri
 Și mărirea apuse.

Astăzi iarba umple locul
 Jocurilor feudale,
 Unde smulse biruința
 Cavaleru 'ncins în zale.

Crește iedera 'n balconul,
 Din al căruia decor
 Mândra doamnă doar cu ochii
 Biruia pe 'nvingător.

Și pe dânsul și pe dânsa
 I-a răpus a morții mână —
 Vai, pe toți călăul coasei
 Ne preface în țărăni...

I L S E ¹⁾

Eu sunt domnița Ilse,
Din Ilsenstein de fel :
Te-așteaptă fericirea
În mândrul meu castel.

Te voi uda pe frunte
Cu vâul meu curat,
Să-ți poți uita durerea.
Tovarășe 'ntristat!

La pieptu-mi ca zăpada,
În brațele-mi domnești,
Visa-vei fericirea
Din vechile povești.

Al tău va fi sărutul
Pe care-l dam odată
Lui Henric, împăratul
Din vremea depărtată.

Rămână 'n groapă morții,
Trăiască doar ce-i viu :
Voios îmi bate pieptul,
De nu mai pot să-l țiu.

De vesele petreceri
Castelul meu răsună,
Dansează cavalerii
Cu doamnele 'mpreună.

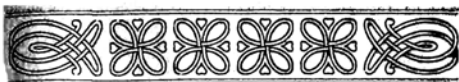
Foșnesc bogate rochii
Și pinteni sună tare,
Piticii zic din trâmbiți,
Din cornuri și fanfare.

...Dar brațul meu pe tine
Te vrea cu 'mbrățișatul,
Precum odinioară
Pe Henric împăratul...

ION BENTOIU

¹⁾ Rău în munții Harz.

NOTE DE TOPONIMIE DOBROGEANĂ

1. Dobrogea, ca nume al provinciei, vine, fără îndoială, dela *Dobrotici* ¹⁾. Scepticismul d-lui O. Tafrali, care pune pe acelaș plan această etimologie cu altele, patent eronate ²⁾ — a uitat doar pe τὸ Ἡέτρον al lui Vasiliev-schi! —, e cu totul deplasat. Ar fi de ajuns să amintim analogia altor provincii românești, numite la fel, după numele întâiului stăpânitor: *Bogdan*, *Cara-Bogdan*, *Bogdan-III* ³⁾, pentru Moldova, *Basarabia*, pentru Țara-Românească ⁴⁾.

¹⁾ Cf. N. Iorga: *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, p. 45. De aceeași părere sunt, între alții: Engel, Kautz, Drinov, Jireček.

²⁾ O. Tafrali: *La Roumanie Transdanubienne*, p. 48 și urm.

³⁾ Legătura acestei denumiri turcești cu turco-latarul dobrogean *bogdai* = grâu, — presupusă de d-l Dumitrescu în interesantele-i «Insemnări» din No. 1 al revistei de față, p. 173, — e inadmisibilă, între altele, din cauza cronologiei: *bogdai* sau *bodai* = frumentum, stă deja în Codex Cumanicus, ed. Kun, p. 303. De altfel, ea se făcuse de mult: «*Carabogdana*, deta così perche fa il formento negro», într'o descriere a Europei din sec. XVI. (La N. Iorga: *Acte și fragmente III*, p. 72). — «Transalpina Valachia, quae a Turcis *Carabogdana* minor, eo quod nigrum frumentum ferat, vocatur». (Gorecki, *Bellum Ivoniae*, Frankfurt 1578, în Papii Harian: *Tesauri*, III, p. 211). — Identitatea *Cazdibașilor* (aceleași «Insemnări», în No. 3, p. 492), asupra cărora exprima zădărnici și răposatul G. Diamandi prin «Flacăra» pe 1913, este totuși deplin stabilită: sunt *Persani* «cu tes roșu», în deosebire de Turci, cari purtau fesuri albe, deci erau «*Abași*», până pe timpul lui Soliman-cel-Mareș. Numele apare și în Alexandria noastră. Lucrul se poate afla, de altfel, și din «Influența orientală» a d-lui Șăineanu. — «*Maghiarișfata*»

E, totuși, interesant de observat că un *Dobrogeia* (Dobrodjeja) e atestat, ca nume de femeie, încă din sec. XII: așa se chema, la Chiew, fiica principelui Mstislav, căsătorită cu fiul cel mai mare al lui Ioan Comnenul, Alexios (1106-42)⁵⁾.

2. Se știe că numele brațului Sf. Gheorghe se păstrează și în copie turcească: *Cadârleț*, din *Kedrellez*, „nom que les Turcs donnent à Saint-Georges et à Saint-Elie qu'ils considèrent comme patrons des voyageurs“⁶⁾.

3. Ceea ce se știe mai puțin e că *Lykostomon* = Gura Lupului, vechea denumire a *Chiliei*, trăește încă în haină slavă: e *Vâlcovul*, la ramificația gurilor *Chiliei*, dela slav. *vâlc* = lap, de unde *Vâlcu*, *Vâlcea*, *Vâlculești*, *Vâlcu*, [*Vulcan*]⁷⁾; ca nume comun: *vâlcu*, *vâltan* «vultan care mănâncă mieii, ca lupul»⁸⁾; *Vâlcana*, *Vâlcovici*, poate și *Vâlsan* = *Vâlsan*, atestat într'un document românesc din 1437.⁹⁾

4. Cât privește *Sulina*, numele celui de al doilea braț dunărean, el e, de bună seamă, grecesc. Forma *σουλίνα* însăși = *σουλίνα*, dela *σουλν* (*ὁ θαλάσσιος*), se găsește în Glosariul dialectal grecesc — românesc în mare parte! — din *Velvendò*, publicat de Budona, p. 103, s.v. *σουλίνα*; cf.

(ibid. p. 494) e, probabil, o formație nouă: *Magyarstaat*. Adevăratul termen pentru Ungaria ar fi: *Madgiaristan*. Cf. *Iranistan* = Grecia, propriu: Țara Ionicilor; *Turchestan*, *Arabistan*, *Afganistan*, *Balucistan*, *Cerdistan*, *Farsistan*, *Luristan*, *Industan*.

⁵⁾ Cf. și *Terra Bazarabia*, într'un document ungurec din 1377: «*Revista istorică*», VI, p. 200.

⁶⁾ Informația o împrumutăm din «*Byzantinische Zeitschrift*», XII, p. 686: cf. XIV, 351.

⁷⁾ *Barbier de Meynard*, II, 704; cf. nume de familie Cotârleț.

⁸⁾ Forma aceasta alterată, interpretată cărturărește, o întâlnim deja la *D. Sestini* (*Viaggio per la Valachia etc.*, Firenze, 1815, p. 57), care menționează în același timp pe «il monte *Budosch*», volcano non peraneo, estinto», cum și alte nume geografice: *Rivadule* (p. 46) = Râul Vadului; *Monte Bobol*; *Laota* (= *Leota*, *Leaota*); *Muntelelui (sic) Krai* = monte del Re (= Piatra Craiului); *Istrifa* (p. 37); *Apa nembulla*, «pazza o furiosa» (p. 39) = Apa nebună; *Sanatrucolo* (p. 35) = Salătrucul.

⁹⁾ «*Graul nostru*», I, p. 121; cf. ngr. *Λοβπη* = milan, *Λοβπος* = Name eines Raubvogels, fals explicat de G. Meyer: *Neugriechische Studien*, II, 84.

¹⁰⁾ V. I. Bogdan, în «*Omagiul lui T. Maiorescu*» p. 593; cf. Kadlec, *Valasi a Valasno Právo*, p. 402; *Vlăscan*.

ngt. σωλήν = „canal, tuyau, tube; pop. manche de couteau”¹¹; σωλήνα = „solen, manche de couteau; couteau de mer” (Contopoulos).

Cuvântul e răspândit în toată peninsula balcanică: sârb. *sulundar*, din *σωληνάριον*¹²; mr. *șulinare* = scursori¹³; el era familiar bătrânilor noștri: vr. *sulinarū* = canal, conductă¹²; *sulinare* pentru puțuri¹³; un *Petru Sulinariul*, locuitor din Târgul de Floci, în sec. al XVII.¹⁴) În înțeles de «bold. care străbate prin acoperișul casei, la cele două stîngii ale căpriorilor și rămâne afară», *sulinar* se întrebuițează sporadic și astăzi.¹⁵)

Forme ca Σελινός, *Selina* în atlasul catalan din 1375, ca și *Saline* din portulanul dela 1318, — care ar trimite, altfel, evident, la pendantul *Tuzla* (cf. sl. solennoiū = sărat), — nu sunt decât reflexe ale lui *Solina*, el însuși atestat în portlane¹⁶), din biz. σωλήνα.

5. **Ceatal**, dela turcescul *ceatal* = bifurcare, menționat încă de Paul din Alep ca „un loc numit Chatel sau separațiunile, de unde scoborârea la Marea Neagră se face pe trei canale separate”¹⁷), — e pomenit de Ion Ionescu între forturile mărginașe ale Dobrogei; «le fort Satal entre Sactchea et Ismail»¹⁸). Sub forma *Csatal* el figurează, cu semn de fort, la punctul de despărțire al brațului Chilieii, pe «Carte der Europäischen Turkey» a lui Fr. v. Weiss din 1829.¹⁹)

6. **Silistra** derivă, după d. N. Iorga, din *sic τῆν Δρίστρα*, sau *sic Δρίστρα*. Cf. *Sylhines*, *Selines* din *Ἰ Αθῆναις*; *Slife*, *Slives*, din *Ἰ Θήβας*; acestea din urmă și în „Cronica expediției Turcilor în Moreea” ed. Iorga, p. 40,

¹¹) V. Arch. f. slav. Phil., XXIX. p. 622.

¹²) *Papahagi*, în Tocilescu: Materialuri folkloristice, II, p. 375.

¹³) Arhiva din Iași, XXV, p. 107.

¹⁴) N. Iorga: Brașovul și România, pp. 106-107, No. 13.

¹⁵) N. Iorga: Studii și documente, V, p. 605.

¹⁶) *Pamfile*: Industria casnică la Români, p. 422.

¹⁷) Ap. N. Iorga: Chilia și Cetatea Albă, p. 47.

¹⁸) V. *Călătoriile Patriarhului Macarie*, ed. E. Gioran, p. 202, unde *Chatal* din traducerea engleză a lui Belfour e greșit identificat cu Tulcea.

¹⁹) I. Ionescu: Excursion agricole dans la Dobrogea. Cospol 1850, p. 72.

²⁰) Comunicat de G. Vâlsan.

împreună cu *Istindil*, din εἰς τὴν Τήνον (p. 41). Compară încă și turc. *silisteré*, *silistrè* = „siflet des bateliers”.²⁰⁾

7. **Balcic** este cumanicul *balëuc* = lutum.²¹⁾

8. Un dublet al **Obluciței**, — din slav. *obluc* = arc, cf. sârb. *oblucica* = coviltir de leagăn, — s'ar fi găsit cândva în jud. Buzeu: *Oblucita*, menționată într'un document de la Alexandru Vodă, din 1495.²²⁾

9. Relativ la «bulgăria» **Poturului**, trebuie luat în considerație nu numai epitetul *potur* = prădător, corsar, relevat de Cantemir²³⁾, ca aplicat de Turci Bosniacilor, ci și următorul pasagiu din relația călătorului Montalbano, din 1630: «Et aliud eo in regno (sc. ottomanico) hominum genus, *Potur* appellatum, qui neque Christiani, neque Turcae circumciduntur tamen pessimique habentur».²⁴⁾

10. **Hârșova** amintește prea mult pe anticul *Carsum* pentru a nu fi urmașa lui. După cum faptul, că străvechiul Tanager a devenit astăzi *Negro*, nu înseamnă că acest *Negro* ar fi pur și simplu adiectivul *negro* (*neto*), iar faptul că străvechiul *Tierna* (*Tșierna*) a devenit *Cerna*²⁵⁾, nu înseamnă că acest *Cerna* reprezintă, exclusiv, pe banalul «negru» slavonesc (despre ape, în înțeles de „adânc” sau „repede”, ca turc. *Carasu*)²⁶⁾, — tot astfel simpla a-

²⁰⁾ Zenker, p. 515.

²¹⁾ Kunu, p. 300. Cf. *G. Popa Liseanu*: Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei, ad. loc. — Numele Βαγατοῦ Βαγατοῦ din inscripția publicată de Kalinka în *Antike Denkmäler in Bulgarien*, p. 75, a cărui explicație o caută G. Popa Liseanu în ungurește (p. 51), e cunoscutul v. bulg. *bagatur* s. *bagator*, din mongol *baghatur* = erou (cf. și *bahadârcă*!), titlu onorific al celor ce se distingeau, dintre hoierii (βαλετάδες), sau «hoierinașii» bulgari, numiți βαγατοῖ, — ceea ce explică pe Βαγατοῖ. — *Turrificare* (Popa Liseanu: *Dărstorul-Silistra* p. 218) e, de fapt: *turificare*, dela *tus* = tămâie, confundat cu *turrificare* = turrim aedificare, πυρροποιεῖν.

²²⁾ V. *Barbulescu*: *Relations des Roumains avec les Serbes* etc., p. 265.

²³⁾ *D. Cantemir*: *Istor. imper. otoman*, p. 134.

²⁴⁾ Cităm după *Isidor Ieșan*, *Secta Paterensă*, p. 799.

²⁵⁾ V. *Philippide*: *Specialistul român*, p. 47. Cf. *Hasdeu*: *Istoria critică*, I, p. 273 și urm.; *Jung*: *Römer u. Romanen*, p. 267 și urm.; *Pichler*: *Austria Romana*, apud *Sieglin*: *Quellen u. Forschungen zur antiken Gesch. u. Geogr.* caietul 3,4, p. 140 și urm.; *Jireček*: *Gesch. der Serben*, I, p. 69 nota 1.

²⁶⁾ Barbier de Meynard, II, 513.

semănare a radicalului din *Hârșova* cu un *Hârși*, pluralul de la *Hârș* (obscur și acesta!), nu poate însemna că el trebuie redus la aceasta și, ca atare, nu mai reflectă nimic din precursorul antic, cum e cazul cu *Isaccea*, fosta *Obliciță*, față de celălalt *Noviodunum*.

Credem, dinpotrivă, că acest radical trebuie identificat cu acela al lat. *Carsum*, adică, probabil, cu același *cars*—celticul *caer*—piatră, care se regăsește în numele masivului *Carso, Karst*²⁷⁾. în numele cutărui castel tracic, *Κάρσο*—cu care se identifică *vicus Calsus* dintr'o interesantă inscripție creștină quasi-romanica²⁸⁾, până în Frigia²⁹⁾.

În sprijinul acestei etimologii vine și împrejurarea că vocabularul românesc posedă, dialectal, un *cârșie*, în același înțeles de „piatră, stâncă”³⁰⁾, în care se întrebuintează curent sârbescul *Kr̃š*³¹⁾ și că natura terenului și situația topografică a *Hârșovei* cadrează perfect cu același înțeles de «Pietroasa», «Stâncoasa».

Așezată la egală distanță între vechiul *Noviodunum* (= *Isaccea*) și *Durostorum*³²⁾ (= *Silistra*), deopotrivă celtice, — *Hârșova-Carsum* e o verigă mai mult în lanțul ce ne leagă de gallo-romanitatea apusului.

11. Problema identificării numelor de localități dobrogene din descriția Raguzanului *Păul Georgić* (1595), a-bordată de *Jireček*³³⁾, iar acum în urmă de d. *Arbore*³⁴⁾, e considerabil îngreuiată prin nesiguranța textului din *Mo-*

²⁷⁾ Cf. *Edm. Oppermann*: Geographisches Namenbuch, p. 92.

²⁸⁾ V. V. *Părcan*: Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman, p. 56.

²⁹⁾ La *Holder*: Alt-Celtischer Sprachsatz, I, col. 816: *Carsius, Carsia*, sunt nume de persoane.

³⁰⁾ V. *Hasdeu*: Program pentru adunarea datelor privitoare la limba română, p. 8.

³¹⁾ Cf. «*cârșii stâncoase*» la Românii din Serbia, în «Anuarul de geografie și antropogeografie», II, 187; ibid., III, 10: *cârșe* = vărfuri stâncoase; istr. *cârști*, idem, confundat în «Itinerariul» lui *Ion Măiorescu* cu «grija»: *Iosif Popovici*: Dialectele române din Istria II p. XIII.

³²⁾ Pentru acesta, v. totuși *Holder*, op. cit., I, 1388, unde nu se exclude originea tracă.

³³⁾ *Jireček*: Einige Bemerkungen über die Ueberreste der Petschenegen und Kumanen, p. 17 și urm.

³⁴⁾ *Arbore*: în Arhiva Dobrogei, I, p. 29 și urm. Afirmația d-lui *Arbore* (l. c. p. 19, nota 2) că numele satului *Telița* nu e atestat «de

*numenta historica Slavorum meridionalium*³⁵⁾, care îngrămădește greșeli de tipar peste cele de lectură și transcripție.

Ceeace însă pare a nu se fi observat până acum este că *Macusev* a da!, la sfârșitul volumului, o erată. *Sassauni* din text apare, astfel, îndreptat *Sassauni*, care n'ar mai îngădui identificarea cu *Isaccea*³⁶⁾.

Irosta a textului e arătată ca *Irosla*, — ceeace, dat fiind așezarea (e pomenită între Mangalia și Balci), ar corespunde cu *Iresli* din „Carte de la Moldavie, Valachie, Bessarabie, avec la Transylvanie et la Bucovine» de F. Fried, 1828. La *Tuzla* — Saline, care e însemnată acolo „Uzlu“, nu ne putem gândi.

Pentru originea și înțelesul numelui *Tuzla* însuși, bine cunoscute, cf. «Cronica expediției Turcilor în Moreea», ed. Iorga, p. 29 : «Aice, la podul de piatră sunt *tuzulâ*, adică *άλυκές*, sărării, — lacuri marine sărate.

Trebue să mărturisim, totuși, că erata aceasta nu inspiră prea multă încredere : un *Zatuchio* din text, care ar putea reprezenta, ca atare, foarte bine pe un Satischioi, (dacă nu chiar, printr'o tautologie obișnuită în regiunile poliglote : un *satu-chioi* !), în erată figurează sa *Faluchio* neidentificabil. Finalul turcesc *chio* — *chioi* — sat, exclude și dânsul identificarea cu *Zatoka*.

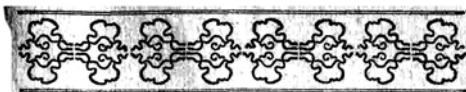
V. BOGREA

Profciur la Universitatea d'n Cluj

cât tocmai târziu, în veacul XVIII și al XIX», e eronată. *Paul de Alep* îl menționează (ed. Belfour, I, p. 42) și nu e exclus ca însuși acel *Teicha*, neidentificat, din titlatura «cavalerei Theodorcha de Telicha» c. 1465, să fie identic cu dânsul. (N. Iorga : Chilia și Cetatea Albă, pp. 118, 137 și Istoria comerțului românesc, I, p. 132 : cf. I. Bogdan, Inscrupțiile dela Cetatea Albă, în An. Ac. Rom. pe 1908 p. 322. — *Tomisvara* și *Puglicora* din La Mottraye (Arh. Dobr. I, p. 98) = *Tomisvár* și *Παλιγοζορα*.

³⁵⁾ II, p. 243 și urm.

³⁶⁾ *Arbore*, I. c.

BUFNIȚELE
(CHARLES BAUDELAIRE)

*Pe ramuri de molifiș'i s'adăpostesc
In umbră bufnițele înșirate
Ca niște zeilăși din vremi uitate
Cu ochii roși, pătrunzători. Gândesc.*

*In nemișcarea asta vor rămâne
Până 'n amurg, în ceasul lăinuil.
Când soarele pieșiș' va fi gonit
De 'ntunecimile apoi slăpâne.*

*Ținuta lor pe înțelept învață
Că trebuie mai bine în viață
Să ne ferim de zgomot și mișcare :*

*Gonind deșerte umbre, ori norocul.
E aspru pedepsit tot omul care
Nu stă, ci caută să și schimbe locul.*

I OZMARIN

PIPA

(CHARLES BAUDELAIRE)

*Sunt pipa unui autor :
Și, dup'a mea înfățișare
De Abisiniană, pare
Că el e-un mare fumător.*

*Când este copleșit de dor,
Eu fumeg ca un coș la care
Se pregătește de mâncare
Pentru zoritul muncitor.*

*Ii leagăn sufletu 'ncurcat
In mreaja mișcătoare, 'ntinsă,
Ce țese gura mea aprinsă :*

*Și răspândesc parfüm bogal,
Balsam ce-ăduce potolire
In zbuciumata lui gândire.*

ROZMARIN

NOTE DE PROSOPOGRAFIE DOBROGEANĂ

1. Origina românească a lui **Chrysos** e mai presus de orice controversă. Avem însăși mărturia, categorică, a lui Nicetas Choniates ¹⁾: ἴν δ'ὁ Χρῶσος οὗτος Βλάχος τὸ γένος. — Frasa continuă cu date asupra „staturii mici” a Valahului și atitudinii sale în conflictul dintre «Romei» și *Asan*, a cărui naționalitate românească se confirmă indubitabil prin episodul ²⁾ în care preotul grec, prizonier, trebuie să i se adreseze în românește spre a-i cere îndurare:

Τότε δὲ καὶ τῶν δορυλαῶτων τις ἱερέων .. δαίεται τοῦ Ἀσαν ἄφεθῆναι, δι' ἡμιφρονίας ὡς ἴδρις τῆς τῶν Βλάχων φωνῆς εἰς ἔλπον αὐτῶν ἐκκαλοῦμενος.

Cf. *ibid.*, p. 818: Βλάχων τινά, Ἐτζοῖσμένον [—ismeanu!] τὴν κλίσειν, φρουροῦντα τὸν Πρῶσακον ³⁾ καὶ ὅσα τῶν ἐκείθε τῶ (Μουσῶ) Ἰωάννη κατήμα.

În ce privește originea numelui însuși, ea s'a căutat, fie în gr. *Χρῶσος* ⁴⁾, de unde, după *Leger* ⁵⁾ și numele zeu-

¹⁾ N. Choniates, ed. Bonn, p. 643.

²⁾ N. Choniates, ed. Bonn, p. 617.

³⁾ Prosakon: identificat de Jireček (Gesch. d. Serben, I, p. 285) cu slav. Proseak, «Durchhaus», pentru care cf. rom. *prisacă* (v. *Melhiș-dec*: Cronica ep. Hușilor, p. 357) și topon *Prisacă*, interpretat ca «Gräben, Hecken, meist aber Verhaue aus Stämmen und Steinen (*ad incidendas indagineas, insectio viarum*) an offenen Stellen des Grenzrwaldes», corespunzând ungr. *Gyepis* (*St. Györgffy*, Das Ungartum im Tale der Schwarzen Körös, p. 6; cf. și *S. Dragomir*, în revista orădeană «Cele trei Crisuris», I).

⁴⁾ H. Morits: Die Zunamen bei den byz. Historikern u. Chronisten, I, p. 17; cf. *Glotta*, V, 123: *Chrysaor*. Accentul n'ar fi o piedică;

lui *Chorsu*, la care *Jireček*⁶⁾ raporta, împreună cu slav. *Chršsū* și topical *Chršsova* și pe *Chrysos* Insuși, — fie în nr. *crus* = scoruș de munte⁷⁾, fie în cumană : cf. turc-pers. *khyrs* = hârs = urs⁸⁾; în Codex cumanicus p. 319 : *chers* = ursus ; deci : *Ursu*, *Ursachi*, *Ursoiu*, *Medvighi*, *Arcuda*.

Această din urmă etimologie, care ni se pare cea mai probabilă, a fost propusă de d l *A. Philippide*⁹⁾ care ar fi putut adăogi la exemplele de întrebuițare a lui *Hârs* cu derivatele sale, în patronimica și toponimica românească, numele de familie *Hârs* din documentul lui Ștefan Milutin¹⁰⁾ și al lui Ștefan Dușan¹¹⁾, precum și numele de familie *Hârsea* și numele de sat *Hârsumunții* dintr'un document dela 1501,¹²⁾—acesta din urmă având un interesant „air de familie“ cu Γεμελλομούντες al lui Procopius¹³⁾. Cf însă și *Antihârs*, *Netehârs*, n. rom. al «Antihristului» (ἀντι + Χριστός), de unde : *Hârs* = *Hârst*, *Hristu*, *Cristu* (Cristofor).

2. Pentru origina numelui *Colpan* (în transcripția genoveză : *Iholphani* = *Džolpani*), soțul lui Ivanco, fiul

cf. *κόπος*, *σκαυρός*, față cu *κόπος*, *Σκαυρός* (v. Thumb, in W. Streitberg : *Gesch. d. indogerm. Sprachwissenschaft*, II¹, p. 61.)

⁴⁾ *L. Leger* : *Mythologie slave* p. 118.

⁵⁾ *Jireček* : *Gesch. d. Serben*, I, p. 285, nota 4.

⁶⁾ *Papahagi* : *Megleno-Românii*, I, p. 8.

⁷⁾ *Kieffer-Bianchi*, I, 468.

⁸⁾ *A. Philippide* : *Viața Românească* 1916, p. 228.

⁹⁾ V. lista numelor de Români din hrisoavele sârbești, la Kadlec, *Valaři a Valašsképrávo* p. 456.

¹⁰⁾ Arhiva istorică, II, 184.

¹¹⁾ *I. Bogdan* in *Omăgiu lui T. Maiorescu* p. 593.

¹²⁾ *Rusmunții*, *Rușit-Munți*, din comit. Murăș-Turda, ung. Marosoroszfalu (v. Moldovan-Togan : cf. *Ruși*, ung. Oroszfalu, din com. Sătmar), rămâne o bună paralelă topică (sintactică), chiar dacă e să-l explicăm ca *Rosmunzi* (*Rosmundus*), cf. *Roșmon-Craiu*, (față cu *Jacmon-craiu* = *Sigismundus* și *Rujalin* din cântecul popular); de asemenea un *Dalbokival* = *Valea adâncă*, bulgăresc. — Observăm cu acest prilej că *Τρεδεντλίους* din acelaș scriitor bizantin, abstracție făcând de gen. (cf. *επία τίλια*, n. de tabără sau localitate la Anna Comnena, ed. Bonn, p. 413), nu e din cele mai sigure prodrome de românește : dacă *ερεδατα* = corespunde lat. *tredecim* (cf. it. *tre dici*, fr. *treize*), atunci e vorba de *Treisprecece* toi, iar nu de *treizeci* = lat. *triginta* (it. *trenti*, fr. *trente*). — Cu acelaș caracter de paralelă topică cf. încă gr. *Χερσονήσος*, *Χερσονήσος* (=peninsulă).

lui Dobrotici, e important de știut că în românește există nu numai numele propriu (un *Drăgan Ciolpan* d. ex. pâr-călab de Roman la 1603), — ci însuși apelativul: *ciolpan* — „pom înalt, fără ramuri și fără frunze”¹⁴); *ciolpan* — „pom căruia i s’au dărâmat crăcile”¹⁵); *ciulpan* — „o creacă dintr’un pom, uscată și ruptă”¹⁶). Adăugim, în legătură cu înțelesul de „luceafăr”, ce se atribuie numelui: turc. *tcholanpan* — „1° qui marche en traînant la jambe; 2° étoile du berger, Vénus”¹⁷).

3. Pentru naționalitatea românească a lui Dobrotici [Τομπρωτίτζας, *Dobordiza*, *Dobrodicius*], care nu e numai decât un slav, cum pare a-l arăta numele¹⁸), pledează faptul că el era frate cu acel *Balica* [ἄρχων Μπαλίκας], al cărui nume, identificat cu turc. *balyk* — pește¹⁹) putea fi raportat mai curând la cumanul *balic* — piscis²⁰) și nu lipsește din onomastica noastră: un *Balica* e hatmanul lui Ieremia Movilă²¹).

Originea cumanică a lui Balica o admite, de altfel, însuși *Ișircov*²²), dar aceasta nu-l împiedecă să considere pe Dobrotici, însuși fratele său, ca bulgar pur sânge²³).

V. BOGREA

Profesor la Universitatea din Cluj

¹⁴) *Păsculescu*: Literatura pop. rom. p. 331; în text, p. 240. metaforic = espănzurătoarea, ca și la *Famille*: Cântece de țară p. 60.

¹⁵) Rev. «Ion Creangă», IV, p. 390.

¹⁶) *Ciobanu-Plenița*: Cuvântări adânci, p. 311.

¹⁷) *Barbier de Meynard*, II, 614.

¹⁸) *Dobrotă* însuși e, de altfel, familiar la Români; cf. *N. Iorga*: Notele unui istoric relativ la evenimentele din Balcani p. 32 și *Guérin-Songon*: Histoire de la Bulgarie p. 208; «un seigneur valaque, Dobritschs».

¹⁹) *Jireček*: Einige Bemerkungen über die Ueberreste der Petschenegen und Kumanen p. 15.

²⁰) V. *Codex Cumanicus*, p. 300.

²¹) Cf. art. resp. din «Etymologicum Magnum» col. 2384, care-l derivă din *Balc*. Rom. dial. *băldciu*, *băldciu* = pescar (*Giuglea-Vâlcan*: De la Românii din Serbia, p. 388); a *băldci* (=bălăci?) = aa vâna peștele cu întruia, a pescuit (ibid.), aparțin, de sigur, direct sau indirect, aceluiaș radical.

²²) *Ișircov*: Les Bulgares en Dobroudja, p. 46.

²³) Id. p. 47.

BINECUVÂNTAREA CĂSĂTORIEI PERSANE

(HENRY CAZALIS)

*Fii mari și fiți puternici și fiți biruitori :
Iubiți-vă și mergeți cu ochi scânteetori.
O, Soare al luminei, Zeu bun, tu dă-le lor
Iubirea la fierbinte ce-i dală tuturor.*

*— Bărbate, precum Cerul îmbrățișează Firea,
Așa femeia asta cuprinde-o cu iubirea.
Iar tu, Femeie, cală ca el să aște 'n line
Intremătoarea pace a nopților senine.
Viața e o luptă grozavă și frumoasă :
Pășiiți în lupta vieții cu inimă voioasă.
Să fiți curași în luptă, în vorbă și 'n gândire.
De-acum chiar să vă temeți de ori și ce privire
În care siii voștri ar pune o muștrare.
Peste dureri să treceți cu mândră nepăsare :
Și imitați bătrânii din vremuri depărtate :
Luptați pentru lumină, luptați pentru dreptate :
Goniți din cale răul și faceți numai bine :
Mereu să strângeți lanțul de aur ce vă ține
Și 'n care eu leg soarta și inimile voastre.
Priviți în loată seara țăriile albastre
Și cugetați că sunteți și voi tot două stele
Că trebuie în viață să străluciți ca ele.*

*— În numele lui Ormuzd eu vă unesc, iar voi
În siii transmiteți faima părinților eroi.*

ROZMARIN

BRAHM

(HENRY CAZALIS)

În Cel dintâi, Bătrânul ; sunt Tatăl și sunt Mama :
 Oceanu 'n care toate se nasc și pier ca spuma ;
 Sunt Zeul fără nume, cu fața schimbătoare ;
 Închipuirea, care cutremură și doare.
 În mine-s miriade de roiuri de ființi
 Și-s singurul Părinte ce nu are părinți.
 Tăriile 'nstelate plutesc în visul meu,
 Și văd în sânu-mi zcii cum nasc și mor mereu.
 Eu prima auroră cu sânge-am înroșit.
 Pe când nu era noapte, nici zi, eu, răspândit
 Peste Oceanul sombru, planam, purlându-mi zborul,
 Căci eu sunt doar' Trecutul, Presentul, Viitorul ;
 Eu sunt substanța vagă, adâncă, azurie,
 În care totul cade și totul reînvie ;
 Eu cuprind totu'n mine și sunt stăpânul sorții :
 În mine sunt toții viii, în mine sunt toți morții.
 Și-aceste lumi imense, de visul meu create, —
 Neant, ce vi se pare a fi realitate, —
 Sunt toate numai umbre și 'nchipuiri fugare
 Ce 'n besna nopții mele arunc'o scânteiere.
 Iar de 'ntrebați : ce-alâtea minciuni ? Eu vă răspund :
 „Simțeam nevoie 'n suflet de-un vis imens, profund,
 „Cu flori ce luminează adâncuri siderale,
 „Spre-a 'nveseli oroarea eternității sale !“

ROZMARIN

LEGĂTURA LUI ::: MIHAI VITEAZUL¹⁾

La 1 Decembrie 1919 s'a sărbătorit în Constanța, în această sală, unirea țării surori cu țara de baștină, România. Cu acest prilej, precum era firesc, s'a evocat icoana lui Mihai Viteazul care, cu spada în mână, a înălțat cel dintâiu pe stăpânitorii străini sau instrăinați de pe plaiurile românești, aducându-le pe toate sub sceptrul său.

Puțin timp după aceea, într'un ziar²⁾ din Capitală apare o notiță, în care viteazul apărător al creștinătății e zugrăvit ca un tiran fără milă în politica dinăuntru țării. Mihai — așa ni se spune — a nimicit clasa moșnenilor, a țăranilor proprietari, prefăcându-i în robi; el a întemeiat clasa rumânilor, a țăranilor legați de brazdă. Strălucitoarea politică din afară a dus-o Mihai în dauna țăranului care, din proprietar liber deveni șerb fără pământ și rămas la bunul plac al boerului. Contrastul era prea mare, nepotrivirea prea izbitoare între aureola, cu care se încununase chipul lui Mihai Viteazul în această sală și tabloul întunecat, în care era cufundată amintirea eroului în șiarul din București.

Întrigat de acest lucru, mi-am pus întrebarea: Unde este adevărul? Oare Mihai Viteazul a fost așa de neprihănit, cum ne-am obișnuit a ni-l închipui încă din clasele primare, sau Mihai Viteazul cel adevărat este așa cum ni-l arată ponegritorii lui?

1) Cuvântare ținută în sala «Elpis» la șezătoarea societății culturale dobrojene din 6 Ianuarie 1921.

2) «Socialismul care se sprijinea pe citate din Xenopol.

Invinuirea de tiranie a fost adusă lui Mihai Viteazul în scrierile unor istorici mai vechi.

În timpuri recente, s'a ocupat de această chestiune Constantin Giurăscu, istoric de mare merit, mort în toamna anului 1918. De-atunci a mai publicat în această chestiune, d-l Longinescu, profesor la facultatea de drept din București. Mai mult decât atât, s'a încins și o polemică îndelungată, aprinsă, între d-l Longinescu și d-l Const. C. Giurăscu, probabil fiul istoricului dispărut. Pentru a mă lumina pe mine, am căutat să adăncesc această chestiune și rezultatul, la care am ajuns, îl voi împărtăși cetitorilor în câteva cuvinte.

Mai întâiu de toate, în ce consistă reaua faptă atribuită lui Mihai Viteazul? Marele domn este învinuit că printr'un act, numit „legătura lui Mihai”, a transformat pe țărani din oameni liberi, din stăpânitori de pământ, în *rumâni*, adică în robi, lipsiți de pământ. Acest act al lui Mihai nu ni s'a păstrat, ci e numai pomenit după moartea lui în hrisoave de mai târziu, sub numele de *legătura lui Mihai*. Dacă s'ar fi păstrat acel act, am putea să-l cercetăm în original și atunci chestiunea s'ar lămurii de sigur mai ușor; fiindcă însă nu s'a păstrat acel act, de aci neînțelegerea, de aci interpretările felurite, de aci polemica înversunată între istorici.

Pentru a înțelege mai bine învinuirea adusă lui Mihai Viteazul, trebuie să vedem ce erau rumânii? *Rumânul e un om neliber, e un om cu stăpân*. El e legat de pământul, pe care locuiește și din care se hrănește. „Rumânii sunt socotiți ca parte alcătuitoare a moșiei”. „Ei formează îmbunătățirea cea mai de seamă a unei moșii. Valoarea unei moșii atârână în primul rând de numărul rumânilor depe ea. Moșia fără rumâni e numită *moșie stearpă*”. Când o moșie e vândută, ea e vândută împreună cu rumânii depe ea, întocmai cum sunt vânduți copacii depe dânsa. Când o moșie e dată de zestre, atunci și rumânii sunt dați de zestre. Se poate spune că rumânul se confundă cu pământul, este un produs al pământului. Rumânul are un stăpân: pe proprietarul pământului, pe care el își are coliba. El datorește stăpânului mai multe

lucruri: mai îniași *găleata*, adică dijma din produsele pământului, numită desigur așa după măsura, cu care se făcea dijmuirea. Mai datorește stăpânului *vindriciul*, adică dijma din vin. Ei mai plătesc dări pentru vite și stupi, mai dau dijma din oi porci etc. Boerul mai luă dela rumâni *suhatul*, adică darea pentru pășunatul vitelor pe moșta lui. Rumânii mai datoresc stăpânului lor, *lucrul* sau *claca*: Adică, ei trebuiau să facă fără plată toate muncile, de care boerii aveau nevoie. Ei ară, seceră, treeră, cosesc și strâng fânul; cară recolta, lucrează viile, le îngrădesc, fac haraci; construiesc și repară casele, morile și zăgazarile boerilor; sapă heleștee; servesc ca slugi și oameni de încredere, ca vâcari, păstori, morari etc. Toate aceste munci erau concepute în actele timpului ca o îndatorire silită: Deaceea, despre rumâni se spune că erau „mânași“ sau „scorniți“ la lucru. Voevozii recomandă *bătaia* contra rumânilor neascultători. Într'un hrisov, Domnul amenință pe rumâni: „Iar de nu veți asculta, să fie volnici călugări să vă bată foarte rău.“¹⁾

Prin urmare, invinuirea adusă lui Mihai Viteazul este că, în vasta lui politică exterioară, având nevoie de boerime, a căutat să și-o câștige jertfind clasa țărănească. Așa a înțeles lucrul *Nicolae Bălcescu* când, vorbind despre legătura lui Mihai, ne spune: „Acest act barbar, făcut de un prinț ce a lucrat atât pentru libertate, anevoe s'ar putea pricepe, de n'am ști că aristocrația, puternică atunci, a trebuit să-l silească la aceasta“. Alt istoric acuză pe Mihai Viteazul că a introdus la Rumâni această instituție barbară, iobăgia²⁾. Intocmai ca și iobagul din Ardeal, rumânul e legat de brazdă și, în caz când fuge dela un boer rău la altul mai bun, e adus cu sula îndărăt la stăpânul adevărat.

Sunt oare întemeiate aceste invinuiri; se poate arunca în sarcina marelui voevod ponosul de a fi robit pe țărani? După această concepție, trebuie să ne închipuim pe Mihai Viteazul ca pe un nou Lycurg, venind să decreteze crea-

1) Caracterizarea rumâniei după scrierea mai jos citată a lui C. Giurescu

2) Citate din scrierea mai jos citată a d-lui S. G. Longinescu, unde sunt expuse toate părerile istoricilor în această chestiune.

rea unei clase sociale, a rumânilor. E posibil oare ca un stăpânitor să creeze din propria lui voință o categorie socială? Intrebarea aceasta ni se pare așa de absurdă, în cât ne mirăm cum au putut unii istorici până de curând să persiste în credința că un voevod, oricât de puternic, oricât de genial, ar fi putut, printr'o simplă poruncă, să creeze o nouă clasă socială; ar fi putut dintr'o clasă de moșneni, de proprietari liberi, să facă o clasă de iobagi, numai pentru a fi pe placul boerilor, de cari-avea nevoie.

Istoricii noi, mai în curent cu mecanismul fenomenelor sociale, și-au dat seama de această imposibilitate. Clasele sociale sunt produsul firesc al evoluției popoarelor; ele se formează prin transformări lente. E vădit deci că Mihai Viteazul nu putea să transforme pe țaranii liberi în iobagi.

Au venit atunci alți istorici mai noi, cari au dat altă explicație legăturii lui Mihai, prin care se mai ușura vina eroului dela Călugăreni. Acești istorici spun: Mihai Viteazul n'a creat clasa rumânilor robi; prin legătura lui el n'a făcut decât să sancționeze o instituție existentă de mai înainte. Legătura lui Mihai Viteazul e numai încoronarea unei evoluțiuni deja gata.

Vina lui Mihai Viteazul este în chipul acesta numai atenuată. În adevăr, istoricul Xenopol, adeptul acestei interpretări, ne spune: „Nevoia lui Mihai Viteazul de a sta bine cu boerii, l-a silit să pue în lucrare *cea mai cumplită desbrăcătoare a țaranilor*“. Tot Xenopol spune: „Mihai consfinți printr'un așezământ formal robia țaranului“.

Să fie oare adevărat acest fel de a vedea lucrurile? Este foarte ușor de arătat că acest chip de a explica legătura lui Mihai este cu totul greșit. În timpurile vechi nu erau legi scrise. Țara este cărmuită după obiceiul pământului. Raporturile dintre oameni se reglau în virtutea obiceiurilor tradiționale: acestea aveau mai mare putere decât legile scrise din zilele noastre în veșnică prefacere. Obiceiurile tradiționale, tocmai fiindcă nu erau scrise, aveau un caracter de fixitate și de sfântenie, pe care nu-l au legile și decretule din zilele noastre. Astfel fiind, dacă robia țaranului există de multă vreme, când a venit la

domnie Mihai Viteazul, atunci ea nu mai avea nevoie de a fi sancționată, nu era nevoie să i se dea mai multă tărie, nu mai trebuia să se sfințească ceva ce era sfințit printr'o evoluție seculară. Admițând acest de al doilea fel de interpretare, actul lui Mihai apare ca ceva cu totul de prios : boerii, dacă ar fi voit să pretindă ceva dela Mihai Viteazul, prins în strâmtorare, i-ar fi smuls un avantaj real, nu o consfințire platonice a unor drepturi, de care se folosiau neturburați, cum se folosiseră și înaintașii lor.

Prin urmare, Mihai Viteazul n'a robit pe țărani. E un lucru vădit că Mihai Viteazul n'avea nevoie să consfințească robia țăranului, de oarece ea exista de mult.

Dacă este așa, atunci se ivește din nou întrebarea : Ce este legătura lui Mihai Viteazul ? În adevăr, se cunosc 73 documente, care pomenesc de legătura lui Mihai Viteazul. În deslegarea acestei întrebări stă meritul istoricului Giurăscu care, din analiza documentelor, a luminat cel mai bine problema. El ne dovede că *rumânia*, adică robia țăranului exista dinainte de Mihai Viteazul. În documentele timpului se spune că „au fost rumâni din descălciătoria țării“, „din moși strămoși“. Robia țăranului se constată chiar pe timpul lui Mircea cel Bătrân. Ea exista din cele mai vechi timpuri. În cele 73 documente, legătura lui Mihai e pomenită ca un lucru cunoscut, clar pentru toți. Pentru a înțelege ce e legătura lui Mihai, trebuie să plecăm dela următorul fapt : adeseori rumânii fugiau de pe moșiile stăpânilor lor pe ale altor boeri mai buni, mai miiloși. Obiceiul pământului dădea drept stăpânului de moșie să-și caute pe rumânii fugari, oriunde i-ar fi găsit și să-i aducă cu de-a sila înapoi. De regulă, rumânii fugiau pe moșiile boerilor favorizați de domn, sau pe moșiile mânăstirilor. Ală pricină de strămutare a rumânilor, erau războaiele, năvălirile străinilor. După retragerea dușmanilor, rumânii se întorceau la stăpânii lor, iar cei ce nu se mai întorceau, puteau fi căutați și aduși cu sila înapoi. Cu ajutorul documentelor s'a stabilit că legătura lui Mihai este un act făcut în urma ocupației turcești sub Sinan Pașa, după lupta dela Călugăreni. Expediția lui Sinan Pașa a fost una din cele mai pustuitoare. Oștile turcești au stat

în țară 2 luni și jumătate. Au robit, au pustit totul. Mulți rumâni s'au folosit apoi de aceste turburări spre a fugi dela stăpâniilor lor, așezându-se aiurea. Sate întregi au rămas pustii. „S'au risipit toate satele și rumânii și toți țiganiii“. Vijelia, odată trecută, rumânii au rămas unde se adăpostiseră. Se petrecuse, din cauza năvălirii turcești, o dislocare generală a populației țărănești. Perturbarea produsă prin invazia lui Sinan nu putea fi înlăturată decât prin consacrarea stării de fapt. Pentru a înlătura o sumedenie de procese, provocate de proprietarii, cari revendicau pe rumânii fugiți pe aiurea, pentru a pune capăt încurcăturii pentru fise, Mihai hotări ca toți rumânii pribegiți să aparțină definitiv proprietarilor pe moșiile cărora se aflau în momentul acela. Aceasta însemna desființarea dreptului foștilor proprietari de a-i mai urmări și readuce sub stăpânirea lor. «Legătura lui Mihai» este deci actul, prin care domnul legă pentru totdeauna pe rumânii fugiți, de pământurile pe care se adăpostiseră și de stăpânii la cari se refugiaseră, anulând dreptul vechilor stăpâni de a-i întoarce cu sila la locul de origine.

De-aceea actul, despre care e vorba, s'a numit *legătura lui Mihai*.

Vedem, prin urmare, că Mihai Viteazul departe de a fi robit pe țărani, prin măsura lui a venit în ajutorul rumâniiilor fugiți. Era o măsură în favoarea acestora și nici decum pe placul numeroșilor boeri, păgubiți prin acest act.

Mihai Viteazul nu trebuie socotit ca un tiran necruțător al țărănilor. Putem deci, în deplină conștiință, să punem la loc în cununa ce încinge fruntea lui, acele pietre strălucitoare, pe care unii istorici pripiti se grăbiseră să i le smulgă.¹⁾

G. COROLAN
Profesor Constanța

1) Scrieri consultate: «Vechimea româniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul» de C. Giurescu, *Analele Acad. Române*, seria II, tom. XXXVII, p. 479; «Despre rumâni» de același (Analele Acad. Române, tom. XXXVII, p. 191). — «Așezământul și legătura lui Mihai Vodă» de S. G. Longinescu. — Recensia ultimei scrieri în *Convorbiri Literare* d'n Noembrie 1919 de C. C. Giurescu. — Răspuns la o recensie de S. G. Longinescu în «*Corierul Judiciar*» No. 4-5 d'n 25 ian. 1920. — Câteva cuvinte asupra «Legăturii și așezământului lui Mihai Vodă» de C. G. Giurescu în «*Convorbiri Literare*» No. 5-6, Măi-Iunie 1920.

FUGA CENTAURILOR

(DIN JOSÉ MARIA DE HEREDIA)

*Le scapără de groază copitele 'nfricate
Și fug stropiți de sânge spre râpele din munți :
Adulmecând un miros de leu grozav în spale
Ei par'că simt cum moartea le jâlfăe pe frunți.*

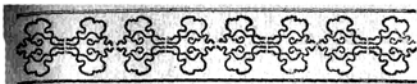
*In goană calcă hidra, fricosul stelion ;
Străbat lorente, crânguri; s'asvâră peste ponoare
Și iat' acum în noapte s'arată 'n depărtare
Olimpul, piscul Ossei și negrul Pelion.*

*Arar căle-un centaur din turma 'nspăimântată
S'oprește scurt, se 'nloarce, se 'nnață pe copile
Dar dintr'un salt, cu groază, s'asvârle iar spre ceată.*

*Căci el văzu în alba lumin' a lunei pline —
Ca o supremă spaimă a goanei lui smintile —
Cum umbra lui Hercule cu băta spre el vine.*

SALSOVIA

REMINISCENȚE

Aminții ale unei copilării sfinte, nu-mi veți mai scăpa de acum. Am ajuns la vârsta, când tot ce părea că, învălmășit, năpădise la porțile gândirii, să se aștearnă în forme regulate; iar eu privind la ele ca într'un cinematograf, să le trăiesc aievea, ca acum 40 și mai bine de ani.

Aminții, nu vreau să vă înmormântezez odată cu mine. A venit timpul, ca să împărtășesc și altora impresiile unei părți din drumul sbuciumatei mele vieți.

Aide, așezați-vă în rânduri; înșirați-vă așa de frumos, ca boabele de mărghăitar, după cum de cuminte erați așternute în mintea mea de atâta amar de vreme. Treziți-vă din toropeala în care v'au învălmășit împrejurările vitrege și evocați trecutul meu de școlar sărac, dar dornic de adevăr, pe care numai prin cărți îmi închipuiam pe atunci, că'l pot afla. Am avut credința asta nestrămutată; în ea am crescut. Și acum, iată-mă în pragul vieții, peste care în curând voiu pași. Credința asta nu mi s'a știrbit.

I

Am deschis ochii pe lume înțe'o mahala mărginașe— poate cea mai mărginașe mahala a Bucureștilor. De la noi până la mama Maria nu era așa departe; dar tîind d'acurmezișul, prin corțea Bisericei, scurtam drumul pe jumătate.

Să tot fi avut pe atunci 10 anișori. Credeam în strigoi

și în stăfii. O mătușă a noastră, babă Despa, ne povestea la gura sobei, în nopțile lungi de iarnă, basme cu smei și cu feți frumoși, până ce ne adormia în poală sub farmecul neîntrecut al povestirilor ei.

Intr-o pe inserate, era pe-aproape de Sân-Petru, mă trimite mama: du-te și chiamă pe frat-teu, de la nen'tu Barbu, că doar nu s'o culca acolo.

Ce lung mi s'a părut drumul pân' la nenea Barbu! Mi-era frică să mai dau prin curtea bisericii; fie care cruce lmi părea o stafie, în fie-care mogâldeață vedeam un strigoi. Am luat-o pe drum și mă tot uitam înapoi să nu se ia după mine fantasma. Vezi, că pe vremuri'e alea, cimitirele erau împrejurul bisericilor, la mahalalele mărginașe.

Aproape de bariera Vergului. O căsuță curat văruiță, d'abia se mai putea zări din stradă, așa cum sta pitită în dosul unei perdele de salcâm. Prispa lată și cu îngrijire lipită, era tivită de o perdea deasă de tufanică albă, care căuta să năpădească până în tindă. Streașina o putea atinge omul cu mâna, iar pe acoperișul putrezit de vremuri, capetele cuielor ieșiau ca niște țepi d'asupra șindrilei.

— Pe cine cauți mă, țicule? mă întrebă mama Măria din prag. Tocmai turnase mămăliga pe un cărpător și cu șorțul vărgat își ștergea nădoșeala de pe obraji.

Spunându-i scopul venirii mele, mă îndreptă în grădina din spatele casei; acolo am găsit pe fratele meu stând de vorbă cu un tânăr înalt, frumos și bine făcut, care mă mângâie pe păr, cu o blândețe de inger.

Asta-i prăslea, mă Naie?, se adresează tânărul, fratelui meu, care — se vede — îi povestise despre mine, ca fiind cel mai mic dintre copiii noștri.

De atunci, am cunoscut pe autorul de mai târziu al Trubadurului, pe unul dintre cei mai curați prozatori ai vremurilor aceloră, ce se încadrează între 18:4-1898, Barbu Ștefănescu-Delavrancea.

În tot ce a scris pe atunci Delavrancea, se oglindește viața cinstită, tihnită, iar nu pospaul civilizației de azi a mahalalei Bucureștilor, de la bariera Vergului. El n'a avut nevoie să împrumute de aiurea subiectele, pe care le avea înaintea ochilor; personagiile descrise de Delavrancea, fră-

esc. Harpagonul lui Molière nu-l cred mai presus de tipul avarului din mahalaua Troiței, Hagi-Tudose. «Foc și apă» arată viața de mult stinsă a grănarilor bucureșteni, din Delea. În „Domnul Vucea” se oglindește firea dascălului lui Delavrancea, ca și al meu, Mihail Constantinescu, de la Școala primară a Polcovnicului Ghenea, și așa ca mai toate subiectele sale nepieritoare. Ele sunt bucăți desprinse din viața trăită în mahalaua în care autorul și-a făcut copilaria lui, fiind coborâtor dintr-o familie de oameni cum da Dumnezeu, dar cinstiți și foarte harnici.

* * *

De la întâmplarea ce vă povestesc, nu l-am mai văzut pe Delavrancea, decât foarte târziu încoace. Ne răslețiserăm. Am apucat fie-care pe câte un drum deosebit. El și-a croit din greu părtie în trei direcții; a ajuns ce-l știți: prozatorul distins, dramaturgul evocator al vremurilor noastre de vitejie: și mai presus de toate oratorul vehement. Eu am călcat pe urmele bătătorite de alți înaintași mie. Am apucat drumul militariei.

Curentul politicii l-a atras pe Delavrancea în vârtejul ei, în dauna literaturii, de care se cam lăsase în timpurile din urmă. Dar câți dintre literații noștri de pe vremea aceea o puteau duce, fără grija zilei de mâine! Moartea lui Eminescu — o știți în ce împrejurări și unde — era încă proaspătă în mintea generațiilor tinere — de acum 30 ani — și Delavrancea nu era dintre aceia, care să nu cunoască partea practică a vieții.

Era prin toamna anului 1898. Ziarele anunțau la Ateneu o conferință. Maestrul cuvântului avea să vorbească despre „Un poet nou”. Am plecat de aici, din Constanța, ca să-l ascult. Dar eram cu mult mai atras de curiozitatea de a cunoaște pe cel care venia acum să intre în templul literelor și căruia Delavrancea se oferia să-i deschidă porțile.

În totdeauna am fost pătruns de acelaș respect la o conferință, ca și în casa Domnului. Prefer să aprind lămpile — cum se zice — decât să deranjez o lume, pe când

conferențiarul vorbește. Eu cred, că respectând ora începutului unei conferințe, cine-va se respectă pe sine-și. Așa și eu acum, ocup foarte din vreme al treilea sau al patrulea scaun din aula Ateneului.

Perdelele se trag către amândoi pereții scenii și apare Delavrancea. O statură naltă; un trup bine legat; un piept dezvoltat ca de leu; iar d'asupra frunții lui late, un păr stufos și creț, care a fost întotdeauna certat cu pieptenile. În fine o făptură, pentru care natura a fost darnică cu amândouă mâinile.

Felul cum Delavrancea își modula vocea, după bucată ce avea de citit, dădea versurilor o sonoritate de un farmec deosebit. După o scurtă, foarte scurtă introducere, ne-a citit numai patru bucăți ale „noului poet”, fără să-i pomenească numele.

Pe două din ele, de multe ori le citisem în „Literatură și Știință” de pe vremuri, a lui Dobrogeanu-Gherea; dar căldura în care le învăluia acum Delavrancea, nici o dată nu-mi doborâse atât sufletul.

Vi le citesc și eu, fără ca să am pretenția de a le da viața, pe care numai un geniu creator, ca al conferențiarului, știa să le dea. Iată-le: „

MARE TENEBRARUM

*Ce șubredă și ce naivă era credința, ce mi-o sfărma
De stâncile de adevăruri, din marea nopții fără țarm!
Nici fericire în vr'o parte, nici loc de chinuri grele nu-i
Jur împrejur de aste vărfuri pe care sângerând le sui.*

*De ce mă urc, de ce viața îmi pare-o clipă de nimic,
Ce amăgește omenirea cu care truđnic mă ridic;
Căci până să atingem culmea vre unei mai înalte stânci,
Ne nghite marea fără margini cu ape negre și adânci.*

LINIȘTE

*Nouri funurii alărnă în lungi brațe printre stânci
Și se pierd mereu în faptul unei liniște adânci;
Iar din nouri până n vale, neclintită stă o oasle.
De brazi vechi, bronzăși și sombri, revărsată peste coaste.*

*Sus pe plaiul de pe munte călăresc la pas doi inși
Într'o negură pustie și de-aceeași groază prinși.
Sunt scăpați din fundul ocnei și se tot duc rătăcind,
Pe când negurile dese împrejurul lor se'ntind.*

*I-o tăcere uimitoare prelulindeni peste plai
Și ei tac, cu groaza 'n suflet și se lasă duși de cai;
S'au tot dus, și-acu 'ntr'o răpă sac sărmanii călăreți,
Morți sub un morman de pietre năruile din pereți.*

*Falnică și neclintită stă și-acum întreaga oaste,
De brazi vechi, bronzăți și sombri, revărsată peste coaste;
Numai nourii aleargă, valuri — valuri, printre stânci,
Încându-le în marea unei liniște adânci.*

DOINA

*Auzi ce trist răsună doina,
Fără cuvinte înțeleasă.
Ce dor își spune cine-o cântă
Și ce durere îl apasă !*

*Ascull'o bine cum răsună
Din munții noștri până 'n vale
Și spune-mi dacă știi vr'un cântec
Mai dulce și mai plin de jale.*

*Nu-i plânsul unei inimi numai
Și-al unei clipe trecătoare;
Ci 'ntregul neam e care-și plânge
Durerile de care moare.*

După sfârșitul acesteia, un ropot de aplauze umple aula, în huetul strigătelor de «autorul!», pe când ochii mulțimii se îndreaptă spre banca unde mă aflam.

Văd pe Delavrancea făcând semn unui domn de la capul băncii mele, să se ridice. Mi-aduc aminte: era un tânăr blond, fără mustață; iar pe figura lui se citea atâta nevinovăție și modestie, încât nu s'a putut ridica complect în picioare ci, copleșit de povara privirilor mulțimei și roșind până în albul ochilor, cade, mai mult decât se așează în locul său.

«Domnul G. Proca, poetul cel nou, care scrie sub pseudonimul O Carp», ne spune Delavrancea, în ropotul neconținut al aplauzelor mulțimei.

Vaș citi și a patra bucată, «Rândunel», dar n'o mai am, și nici n'a fost chip s'o găsec. Pe celelalte le-am păstrat de atunci în minte; stăt de mult mi-au plăcut.

Steaua descoperită de Delavrancea apune foarte de timpuriu. Proca, luat în vârtejul luptei pentru existență, s'a datat altor ocupațiuni. Totuși, singurul volum „Rândunel” — așa poartă numele volumul celor 30 de poezii — pune pe Proca în rândul poeților noștri de seamă.

Era pentru a doua oară, când l'am văzut pe Delavrancea. I-am făcut o plăcere nespusă, când i-am amintit de „práslea”, de acum 18 ani.

În urma noastră se așternea un drum lung, la capătul căruia toate păreau ca niște icoane de mult șterse; și în locul lor nu mai rămăsese decât aducerile aminte dureros de triste.

Căsuța pilită după dumbrava de salcâmi și năpădită de boschete de tufanică, se năruise. Asta era după moartea mamei maestrului, mama Maria.

* * *

Într'o dimineață, era pe la începutul lui August 1916, întâlnesc pe „Leul” — așa îi ziceam eu — aici în Constanța, la „Mercur”. Flacăările războiului ne încinsese granițele de toate părțile și ne așteptam ca, dintr'o zi în alta să se întindă ca pe o miriște uscată și la noi.

— Întrăm sau nu întrăm, nene Barbule? îl întreb eu.

— Mă, práslea, să știi că întrăm. Puțină zăbavă; dar întrăm.

Și așa a fost. Nu după mult timp, am intrat.

Cu graba, cu care se precipitau evenimentele atunci, parcă și oamenii erau mai pripiți ca altă dată. Țin minte că n'am avut mult timp de stat de vorbă.

— Vino să te sărut. De acum încolo tu porți moartea în sân, legată de cruciulița pe care o purtați voi, militarii. Știi eu de te-oiu mai vedea?

Sărutul acela lung, a fost cel mai de pe urmă. Așa ne-am despărțit.

* * *

Durerile mari sunt ca și adâncurile mării, mute. Când am aflat de moartea lui nenea Barbu, parc'am simțit un gol coala în coșul pieptului. Durerea 'era prea covârșitoare ca să-mi îngăduie a da drumul plânsului.

Nu știam nimic de el, cât timp am fost în captivitate. La vre-o două luni după ce m'am întors, am aflat. Asta era prin Iulie 1918; el murise primăvara. Il credeam rămas la București.

„Cu gândul pe front“ a fost cea din urmă a lui bucată, scrisă pentru „Calendarul Regina Maria“ din acel an.

Cât de îndurerat trebuie să se fi despărțit de trup, sufletul acestui mare Român, în împrejurările grele prin care trecea țara lui în primăvara aceea!

* * *

În stânga aleii principale a cimitirului „Eternitatea“ din Iași am îngenuchiat pe mormanul de țărână încă proaspătă, care acoperea trupul iubitului meu nenea Barbu.

I-am adus lacrimi ca prinos de pioasă amintire; i-am mai adus două buchete de flori albe de tufănică, dragile lui flori de tufănică, flori de acelea care, pe vremuri, năpădiau până în prispa casei mamei Maria, privind-o cum în tindă turna mămăliga pe un cărpător.

II.

Sunt 38 de ani de atunci. Dogoarea soarelui răspândea un miros blând de primăvară. Asta era pe la prânz, într-o zi din postul Paștelui.

Mă duceam acasă. Eșisem dela școală. Din urmă, mă ajunge un tânăr, care caută să intre în vorbă cu mine. O figură simpatcă, de statură mai mult scundă. Pe fața lui palidă se întipărise urmele unei melancolii precoce pentru vârsta lui, între 23—24 ani. Niște ochi negri, umbriți de sprâncene frumos arcuite. Ochii aceia, care cu privirea lor căutau să-ți sfredelească până și cele mai tai-

nice adâncuri ale sufletului, ochii aceia nu-i voiu uita niciodată.

Purta o îmbrăcămintă modestă, corectă, curată. Mi-a duc bine aminte de pălăria lui moale de păslă, turtită puțin în față. Cu felul acesta de pălărie l-am văzut tot timpul încoace; iată pentru ce mi-a rămas întipărită în minte pălăria lui de acum 38 de ani.

Era un pribeag care, ca mulți alții, venise să-și caute norocul prin Bucureștii anului 1883. Și, ca strein, îi trebuia — cred acum, un suflet nevinovat; avea nevoie de un confident sincer, căruia să-și destăinuiască visurile vârstei lui, suferințele unui suflet obidit ca al lui. Un visător decepționat.

Din vorbă în vorbă ajunserăm în dreptul bisericii Negustori.

— Vino, te rog, pe la mine Duminecă pe la două, îmi zise tânărul, arătându-mi în fundul curții ușa unei chilii, oare, de care mai existau pe atunci pe la bisericile buceștene. Ne-am despărțit fără să ne cunoaștem.

Posomorată, ploioasă și rece era Dumineca următoare. M'am dus după cum făgăduisem. O casă scundă, cu pridvor în față. Tinda și două odăi: una în dreapta și alta în stânga îi erau tot cuprinsul. Tânărul îmi ieși în prag, unde mă primește cu vocea lui de o sonoritate catifelată. Sunt naturi de acestea, care te atrag și de care te lipsești dela primul cuvânt. Așa era și tânărul meu.

— Uite aicea stau, în chilioara asta — îmi zise el — după ce mă introduse în odaia din dreapta. Ai fost foarte drăguț că ai venit. Am puțini prieteni aici. Timpul este prielnic pentru a sta de vorbă câteva ore.

Aici, în odăița asta scundă, mi-a fost dat să cunosc acum 38 de ani, pe Alexandru Vlahuță. Dar ce știam eu la vârsta de 17 ani și, mai ales, ce era Vlahuță pe vremea aceia!

Am rămas uimit de orânduiala de peste tot; fiecare lucrușor era cu multă îngrijire pus la locul lui, cum rar se întâlnește în casa unui burlac. Pretutindeni domnea ordinea și curățenia. O bătrână, baba bisericeii, locuia peste

sală. Ea avea pe seamă toată gospodăria și îngrijea de Vlahuță ca de un copil al ei.

— Am avut mare noroc de bătrâna asta. În toiu iernii am fost lăsat pe drumuri tocmai într'un oraș, în care m'așteptam să găsec mai multă cinste, la Târgoviște.

Nu-mi amintesc să-mi fi povestit ceva despre copilăria lui, pe cari i-am cunoscut-o mai târziu, încoace, din scrierile lui; dar știu că mi se plângea cu toată durerea sufletească, de organizarea noastră socială, el, copilul nimănui, aruncat pe drumuri în haosul Bucureștilor.

Cărți, n'am prea văzut să fi având; câteva pe masa de lângă fereastră. Avea însă o mulțime de note, scrise pe foi volante, adunate cu multă grijă între scoarțele unui caet. Mi-a cetit multe: crâmpieie din vederile lui despre lumea în care pribegea și în care îl aruncase împrejurările vieții; bucăți rupte din sufletul lui mi le redă sub forme așa de plastice, ca și cum le trăia aeeva.

Și acum, după atâția ani, par'că mă trezesc dintr'un vis nespūs de frumos, când citesc reproducă într'o lucrare despre Vlahuță, bucata asta, pe care mi-a citit-o el atunci:

„De-ar fi cât de putred sufletul cuiva și cât de împietrită i-ar fi inima de desgustul acestei vieți, e cu neputință ca degetul nopții să nu nemerească într'ânsul o clapă, de sub care să tresalte eterna muzică a iubirii — și iubirea e poezie, și iubirea e tinerețe, și iubirea e vis — și iață-te stârnit și abătut din gravitatea ta de bronz.

E atâta mister în lumina rece a lumii și-atâta suflet între câmpul cu umbre și bolta cu policandri, și-atâta farmec plutește în tot ce ești în stare să cuprinzi cu ochiul și cu mintea, încât din toate ți se pare că purcede un graiu, un cântec dulce, atât de dulce, că toate gândurile tale încremenesc pe loc — și atunci unca ta viață se amestecă cu marea viață a totului, sufletul tău se pierde în sufletul imens al nopții. Se face în tine ca o eclipsă — se șterge eul de pe retina conștiinții tale. Ființa ta devine un abur, o esență ușoară, care plutește în împărăția limpede a stelelor. Totul e un caleidoscop. Ai crede că natura arde. Atunci ești mare, ești bun, ești sfânt. Atunci iubești, visezi, te mistue un dor adânc, un dor nebun, și

ești în culmea fericirii, fiind în pulerea flăcării. Uși c'ai suferit, uși că trebuie să mai suferi. Este cea mai puternică condensare a ființii tale sufletești în timp și cea mai mare dilatare în spațiu. Ești clipă, dar ești univers.

Și la urmă cazi, ca un meteor, din stele pe pământ*.

Fraza aceasta din urmă, mai ales, multă vreme mi-a bătut în minte, ca un dangăt sfânt de clopot în zi de sărbătoare.

Forme de acestea nu le mai auzisem dela dascălii din școalele de pe vremea când învățam carte.

Visătorul meu, în trei ore m'a pus în curent cu literatura.

Știu că n'avea păreri bune despre Macedonski care, prin „Noptile” lui, împrejurul cărora revista „Literatorul”, la modă pe atunci, făcea mult șgomot, căuta să pună în umbră pe Eminescu; ba chiar își bătea joc de nebunia lui.

Eu, care nu cunoșteam alt poet mai mare al nostru decât pe Alexandri, despre care Vlahuță nu-mi vorbea de cât totdeauna bine, îl priveam aiurit.

Cuvintele lui erau pentru mine venite dintr'o lume, pe care n'o cunoșteam.

Din bogăția ideilor, pe care Vlahuță știa să le furbace în formele lor adevărate și cu expresiile cele mai apropiate realității, rețea numai una, datorită unei împrejurări triste. V'o povestesc. Din ea veți deduce ca și mine impresionabilitatea lui înclinată spre melancolie. Veți deduce ceva mai mult, puterea lui creatoare de o inspirație instantanee și de o fecunditate divină.

În timpul convorbirii, pe când poetul cuvânta mai aprins, se oprește dintr'odată. Clopotele dela biserică dăngăneau așa de jalnic, că l'a lăsat într'o melancolie mută, din care nu și-a revenit decât după încetarea sunetului lugubru.

— Vezi, aceia ce nu-mi place aici sunt sunetele astea, ce mă n'nfioară și care, adese-ori, îmi gonesc cele mai frumoase gânduri.

Un stol de păsărele ciripesc în frunzarul unui copac. O pocnitură de bici numai și ele umplu aerul cu

fălfăitul lor; toate au sburat înfricoșate. Când vor mai reveni în acelaș frunziș? Poate că niciodată; în ori-ce caz, nu toate.

Aidoma se petrec lucrurile și cu ideile, speriate de cine știe ce impresii. Ce greu e să le mai prinzi din sborul lor răsleț și cu mult mai greu să revină toate la adăpostul lor, sub țeasta capului din care au sburat.

* *

Pe după Paști, Vlahuță a fost numit ca profesor la pensionatul lui Ștefan Velescu. Locuia acolo. Eu urmam și la conservator cursul de declamație tot al lui Velescu.

Prin Vlahuță am cunoscut farmecul poeziilor lui Eminescu, tot el m'a îndemnat să mă prezint la examenul de finele anului, cu bucata :

*Dela Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a.*

N'am auzit vre-odată accente mai pline de revoltă împotriva streinismului, ca în „Doina“ lui Eminescu.

Dar, trecute prin vocea vibrătoare a lui Vlahuță, acum ele deveniau un strigăt de alarmă. Și numai blândul Vlahuță nu era omul pornit spre revoltă.

Bucata asta, inedită încă, a fost dată de Vlahuță la «Convorbiri» după prima nebunie a lui Eminescu, întâmplată prin Iunie 1883 și publicată în numărul dela 1 Iulie anul acela

* *

În vacanță i-am pierdut urma pribeagului. Nu l-am regăsit decât după vre o zece ani. L-am ascultat la o conferință ținută la Ateneu: «Onestitatea în artă». N'am îndrăsnit să-i vorbesc. Ii urmărisem toată activitatea lui literară de până atunci și păream prea mic pe lângă marele nostru Vlahuță, în epoca de complexă dezvoltare a creațiunilor lui.

* *

N'am mai întâlnit pe Vlahuță decât foarte târziu, încoace, prin Martie 1907. Eram în toiul revoltelor țărănești. L-am găsit la Plăinești, unde am fost trimis pentru

Împrăștierea răsvrățiților. Răzoraș cu târgușorul ăsta, la Dragoslăveni avea poetul conacul viei.

N'am simțit vre-odată o mai mare plăcere decât atunci, când 'i-am întins o mână de ajutor, ca să-i salvez avutul, deși nu sosisem tocmai la vreme.

Casa vraisește și goală. Cărțile rupte și asvrălite pe bătătură; iar în beciu puteai pluti cu barca; vinul se vărsase până la jumătatea gârliciului. Doar via a scăpat neatinsă.

Am poposit cu soldații la Dragosloveni, până s'au potolit învrăjbirile. Cercetând prin satele de prin prejur i-am găsit câte ceva, dar în ce stare! Și pe drumuri erau împrăștiate mobile și diferite obiecte casnice d'ale lui.

Arare-ori am trăit în viața mea momente mai înălțătoare, ca cele din timpul șederii mele cu Vlahuță în conacul viei lui dela Dragosloveni.

Nici un cuvânt rău — cum ar fi fost firesc — împotriva aceluia, care-i devastaseră avutul. Duiosul poet atribuia altor cauze, mai îndepărtate, starea aceasta de lucruri, care a provocat gununea din 1907.

De sigur, nu mă mai cunoștea, ne învăluisese vremea celor 24 de ani trecuți dela prima noastră cunoștință, în chilioara din curtea bisericei Negustori, despre care amintindu-i, a holbat la mine niște ochi negri, sticloși și mari, cu o mirare și o nevinovăție copilărească.

De atunci și-a dat drumul adâncurilor sufletului.

„Aceia ce s'a întâmplat acum, era fatal să se întâmple așa, îmi povestește el. În tainițele pământului clocotesc de veacuri materii înfierbântate; ele caută să izbucnească unde-va, prin scoarța lui. Știi, ce așezări înfloritoare au fost — acum aproape 2000 de ani — prin prejurul Vesuviului, când a răsuflet vulcanul. Pe toate le-a acoperit cenușa. Ne-a ajuns păcatele Pompeii.

La noi, minciuna ademenitoare s'a întins în toate straturile sociale și acum ea „stă cu Regele la masă”.

E atâta amar de vreme de când în țărâניה noastră obișduită, patimile și ura clocotesc împotriva clasei stăpânitoare; ele trebuiau să izbucnească când-va și au iz-

bucnit cu toată furia unui crater de vulcan, supapa suferințelor.

Am convingerea că tot fastul expoziției din anul trecut, n'a fost decât o hlamidă mincinoasă :

*«Imbracă-le'n podoabe, Țară sfântă,
«Să nu mai știe nimeni ce te doare.*

Revoltele de acum sunt o desmințire amarnică a expoziției din anul trecut. Cauzele lor nu sunt așa de superficiale precum ne par. Sunt adâncuri de suferinți, pe care n'a voit nimeni să le pătrunză cu adevărat. Cu toții fugim de adevăr.

*«Că adevărul parc'a zis că-l chiamă ;
«De unde-o fi, că nu-i de-aici din Țară.*

Aci la Dragoslăveni s'a zămislit în capul lui Vlahuță, poezia „1907“. Ea a fost publicată mai în urmă în revista „Viața Românească“.

Părțile pe care le citez, nu sunt o reproducere ; ele sunt crâmpoie de cugetări versificate încă de pe atunci ; eu le-am auzit aidoma din gura poetului.

N'aș putea spune, că de aici am reluat legăturile de prietenie cu Vlahuță ; însă legăturile de cunoștință, da.

Și cunoștința noastră a fost traicică ; prilejuiam să trăinicească.

Se știe, că în tot ce a scris Vlahuță, — și a fost unul dintre cei mai curați și mai fecunzi poeți și prozatori ai noștri — în tot ce a scris el, nicăieri n'a vorbit bine de militari. Pare a fi avut o aversiune pentru dânsii ; de aceia, nu fără oare-care șială li dădeam cunoștință, când îl întâlneam ; mai ales că-l știam o fire puțin comunicativă.

Sunt omul, care nu mă bag în sufletul cuiva, când cred că-i sunt în silnicie. O natură nenorocită, vești zice, poate. Inșă, ce vreți, dacă Dumnezeu m'a plămădit dintr'un ast-fel de aluat.

Așa credeam și despre cunoștința mea cu Vlahuță. Imprejurările mi-au dovedit că apucasem — cel puțin cu el — pe cărări greșite.

***

Trecuseră vre-o trei ani la mijloc. Eram cu serviciul în altă parte, așa că n'am avut ocazia să-l văd.

Citiseram în ziare, că Vlahuță lucrează la o monografie relativă la pictorul Grigorescu și că doritorii de a se abona la ea, să se adreseze poetului.

La ocazie, m'am dus să mă înscriu.

Ședea deasupra unei farmacii, în Palatul funcționarilor publici, dela Șosea.

Era într-o dimineață de Mai. Aerul proaspăt de primăvară, învioră natura îmbrăcată în podoabe nouă, ca într-o haină de sărbătoare.

Am fost întâmpinat de D-ra Vlahuță, intruchiparea unei Coșânzene din basmele copilăriei noastre. Mă prezintă, arătându-mi și scopul venirii mele. Cu vocea ei de o sonoritate argintie, mă poartă în antreu și luând de pe masă un caet, mi-l deschide și mă înscriu.

Bunăvoința și dragălașenia cu care am fost primit, îmi dădură de bănuț, că numele meu nu-i era străin; de aceea cerui să vorbesc poetului. Fusei poftit în salon.

Dau toate detaliile acestea, care pentru mine au tălcul lor. În fecioră de acum se oglindea toată natura, toată modestia și tot sufletul nevinovat al tatălui ei. Eu, sub farmecul amintirilor trecutului, mă întorceam cu ochii minții înapoi, așa cum l'am cunoscut întâia oară pe Vlahuță, cu 27 ani în urmă.

Salonul, un muzău de pictură. Pereții erau împodobiiți cu pânze de-ale lui Grigorescu, așezate cu mult gust și în așa fel, că lumina ce năpădea pe ferestre să se armonizeze cu combinația colorilor.

Absorbit în privirea atâtor frumuseți, nici n'am băgat de seamă, când Vlahuță a intrat cu pasul lui domol.

Toată ființa omului acestuia, de o bunătate duhovnicească, îmi inspiră mai mult decât respect. Vocea lui blajină avea ceva din cuvintele unui bătrân sfânt; iată pentru ce respectul meu pentru el lua proporțiile unei venerații.

„Mi-am luat o sarcină cam grea — îmi zise el — dar știu că-mi împlinesc o datorie sfântă față de prietenia ce mă lega cu marele nostru dispărut. Nimeni n'a fost

mai în intimitatea lui. Aici — și-mi arată pereții salonului — trăesc în biserica lui Grigorescu. Și cum mă umple de evlavie faptele acestea ale mâinilor lui! Din pânzele astea se desprind bucăți din sufletul lui curat, pe care numai eu i le cunosc. Fie-care tablou este pentru mine un izvor de inspirație; căci știu câte amintiri din viața lui Grigorescu se înlănțuiesc de fie-care din ele.

L'am ascultat cuprins de admirația, pe care nicio-dată nu i-am arătat-o. Totdeauna m'am sfiit să ating cu laudele mele această natură de sensibilă.

La apariție, mi-a oferit volumul, la care mă abonasem. Pe prima pagină era scrisă dedicația :

„Cunoștințele vechi, timpul le cimentează prin prietenie”.

Al. Vlașuță

De atunci sunt îndreptățit a spune, că am rămas prieteni.

* * *

Pentru a nu abuza de prea multa D-voastră răbdare, vă voi cere să-mi îngăduiți a trece peste cei nouă ani, dela 1910 încoace și să vin la cele din urmă clipe ale poetului.

În casa lui, cu capul pe perna lui, așa a murit Vlașuță. S'a stins liniștit, ca și firea lui domoală. Păl-părea unei candelă, în care untdelemnul e pe sfârșite, sfârșite de câte-va ori. O trosnitură ușoară în iasca ră-masă cât o gămlie de ac. S'a stins.

Seninătatea morții, pe care o aștepta cu toată re-semnarea, se întipări pe figura poetului. Dormia.

* * *

Viața noastră este, de felul ei, plină de amărăciuni. De ce aș mai adăoga una nouă în ceasul acesta pe care îl avem atât de rar, de stat împreună.

Mă opresc cu amintirile în poarta cimitirului Belu, unde a fost înmormântat Vlașuță, în stînga aleii princi-

pale. Pe dreapta ei, de 30 de ani, de când Eminescu doarme somnul de veci.

Ce fericiți, trebuie să fie ei acum împreună, acolo, sus, în cer, unde numai cele adevărate se înalță.

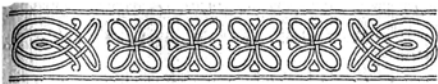
„Minciunile cad la pământ, ale pământului fiind”.
zice unde-va Vlahuță¹⁾.

7/II/921

COLONEL IONESCU-DOBROGIANU

---

¹⁾ Conferință, ținută la șesătorile liceului Mircea cel Bătrân din Constanța.

SALONUL

Era prin August când regimentul intră iarăși pe front. După zădarnicile sforțări făcute pentru a rupe și ultima stăvilire, dușmanii se împăcară cu gândul că nu pot merge mai departe și se țintuiră locului. Iar ostașii, cari stăruiră locului cu tot bombardamentul lor aprig și atacurile lor repetate zi și noapte, răsuflau liniștiți.

— Ce-or fi pățit, fraților, de le tace sfoanca? vorbi sergentul Lazea către pândarii unui post înaintat.

— Și-au rupt colții în șanțul nostru! rosti unul dintre pândari.

— Au să-și rupă ei și capu! Nu ne mai înspăimântă neamșu, cu toate mașinăriile lui! și sergentul se târă înapoi către șanțul de foc.

Pândarii tăcură câte-va clipe.

— Șă... iești din Moldova!

— Di la Botoșani!

— Ce bine!... Știi de rostul alor tăi! Dar eu... tuma din Vâlcea..

— Da ci folos! răspuse Anghel. Știu că n'au nimic de mâncare... și mi-a rămas nevasta cu patru... tăți mărunței!...

Celălalt tăcu mult timp. Apoi oftă.

— Ia suferință!... și-și afundă privirile printre vișele de vie.

— Vezi... colo... pe lângă șanțul lor?... Au întins o sârmă!

Anghel își făcu mâna strâșină ochilor.

— Nu mă mai ajută pârâlnica de privire! Mai în tinerețe vedeam cum âmbăla noaptea epurile pe răzor... Dar acu... nu văd nici un crâmpei de sârmă la două trei sute de metri!...

— Au întins v'un telefon! Și iarăși tăcură, afundându-și privirile fie-care în sectorul lui.

Postul în care se găseau, era o groapă pătrată înaintea șanțului de foc. La ea ajungeau printr'un șanț îngust și puțin adânc, trecând pe sub rețele.

— Cât să fie ceasu? Întrebă Cinu Florea.

Anghel își ridică genele stufoase.

— Poate-i șasă. Or veni să ni schimbii...

Amurgul mohorât coborâse pretutindeni. Soarele trecuse în dosul Măgurei și coama ei rotundă strălucea într'o aoreolă de-un roșu purpuriu... ca sângele pe care tunurile dușmane, așezate acolo, îl vărsau pe-o mare parte a frontului. Soarele trecuse de Măgura și umbra ei enormă se lăța mereu, cuprinzând sub aripa ei neagră toată suflarea Moldovei.

Schimbașii sosiră. Cei doi ostași se întoarseră înapoi și, fără să mai aștepte mâncarea, ce nu putea veni decât în țările nopții, se culcară pe pământul umed al unui bordei. Chinuși de foame, dimineața se duseră prin vii, după poame. Tupilându-se printre butuci, gustând din unul sau din altul, se treziră în vale în fața unei vile. Înăuntru totul era răvășit. Numai lucrurile grele rămaseră.

— Să luăm și noi niște scaune de-aistea...

— Și-o masă ne-ar trebui!

Și cu o grijă infinită, ostașii cărară în dublură o masă rotundă de nuc, două fotoliuri, patru scaune și două oglinzi cu ramele aurite. Lărgiră apoi șanțul din fața unui bordei, țântuiră oglinzile în pereți și așezară masa și scaunele la mijloc.

Colțul acesta devenise plăcut tuturor. Aici își scriau șefii de secții și de patrulă rapoartele. Muindu-și plumburile de sute de ori între buze, alcătuiau cu greutate

cuvintele. Tot aici își scriau ostașii scrisorile. Când s'așezau pe scaunul moale și-și rezemau coatele pe masa lucie, deveneau alți oameni. Nu se mai simțeau întunecați de suferință. Când se înghesuiau în fundul șanțului, cu pușca pe genunchi pentru a scri pe patul ei cartea poștală, atunci numai durerile glăsuiau din sufletele lor.

Dar acum se priveau zâmbind în oglinzi și cu surâsul ironic al omului, pe care nu-l mai impresionează pericolul, spuneau celor de-acasă și alte lucruri, vesele chiar.

Această schimbare o simțeau cu toții, dar numai sergentul Haralambie și-o putu lămuri.

Era către sfârșitul lunii. Un vânt domol se strecura printre frunzele aproape ruginii și foșnăia prelung. De parte către *Crucea de sus*, răsunau mitraliere, iar înainte, poate pe Măgura, rare bubuituri. Numai bombarde înfășurate cu manifeste isbeau, când și când, șanțul. Dar nu le lua nimeni în seamă.

— Măi, ce-o fi vrând neamțu cu minciunile lui ? se întrebă un ostaș, svărlind afară o bombardă cu manifeste.

— Predai !... Predai !... repetă un altul cuvintele, singurele poate, pe care le știau și le repetau peste tot locul soldații nemți.

— Să ne predăm !... De ce s'or fi bucurând la po-mană ?

— Pentru că... nu pot să ne bată !

Era o noapte senină de toamnă, cu stele multe și cu lumină de lună. Ostașii adunați în salonul lor se în-delețniceau cu diferite treburi și vorbeau încetșor. Așa, căprarul Voinea rupsesse o mlădiță, o 'ndoise binișor, cu-prinzând la mijloc nasturii dela tunică și-i freca de zor cu pastă „Amor“, pe care numai el știa unde-o găsisse. Lângă el, sergentul Haralambie, adâncit într'un fotoliu dormita, iar soldații, înșiruiți pe lângă pereți, storceau cu mânilor lor crăpate struguri în gamele și-l râdeau pe Dinu Florea, care avusese nenorocirea să-și vază gamela găurită de-un glonț rătăcit.

— Ala n'a fost trimis pentru gamelă, măi Florea !
vorbi unul.

— Cel care l'a ochit pe Florea, a crezut că-și duce
capu'n mână !

— I-o fi sărit inima, bietului om ! Vin de bea puțină
apă de asta...

— Rădeți voi, intrerupse Florea, dar o să vă faceți
cruce când veți vedea ce-am să fac eu dintrânsa ! Și
cu un clește ce tăiat sârmă, mări gaura făcută de glonț,
înșepeni de-asupra ei o tablă ciuruită, puse înăuntru o
mână de surcele, pe care aprinzându-le, avu cea mai bună
sobă de companie. Un ibric făcut dintr'o cutie de con-
serve, completă bucătăria lui Florea. Și toți priveau mi-
rați peste câte-va clipe cum fierbeau prunele în ibric.

— Măi, al dracului rumân !..

Iar sergentul Haralambie, care nu se mișcase dela
locul lui, văzând buna stare sufletească a tuturor, glăsui :

— Mă băeți... Parcă suntem acasă !..

Avea dreptate. Micul confort, de care nu se puteau
bucura cu toții, strecurase în sufletele tuturor a această
iluzie.

MIHAIL PROCOPIE

IN INIMA CODRULUI

După săptămâni întregi de veghe pe linia frontului, de marșuri și frământări în spatele ei, ostașii intrau în repaos pentru o lună. Cu ochii luminați de fericirea că au scăpat teferi dintr'un iad de primejdii, își duceau bucuroși sarcinile grele pe drumul îngust și prăpăstios. Și după o zi înreagă de mers, regimentul s'a înșiruit într'o văgăună îngustă, în inima unui codru de mesteacăn, cu gândul de a săpa bordeie. Dar, până atunci, plutoanele au suit câțiva pași dealul și au întins corturile. Cele șase grupe s'au îngrămădit în trei corturi lungi, așezate cat rei rază ce porneau din acelaș punct.

În amurg corturile erau gata, iar în locșorul dintre ele fălăiau flăcările unui foc enorm. Ostașii stăteau turcește în gura lor și se încălzeau.

Nori apăsători de toamnă umpleau văzduhul. Un vânt șuerător izbea ramurile golașe și despărțea flăcările focului, răspândind fumul greu pe fața pământului.

O dogoreală plăcută învălui pe toți. Cu ochii clipind mereu de înșepăturile fumului, cu mâinile întinse mult către grămada de butuci înflăcărați, stătură așa ceasuri întregi. Veniră bucătarii cu mâncarea, dar pușini au fost aceia cari s'au ridicat la strigătele lor: oboseala și frigul îndurat, erau așa de mari, încât în clipa aceasta de căldură liniștită, nimeni nu se îndura să se scoale.

Într'un târziu prinseră să se miște. Sub ascuțișul foamei, unii își tăiară felii din pâinea lor neagră și tare, le

Infisipseră în sulii lungi de lemn și le apropiară de jeratic. Caldura le înmuia și le da un miros de pâine caldă.

— Na, că mi-au înghețat picioarele! vorbi sergentul Lazea, care stătuse culcat în cort, numai cu capul către foc. Prin sărăcia asta de cort bate vântul ca și pe afară! Și scoțându-și bocancii, își întinse picioarele către foc.

Căciulă Stan, slab și subțirel ca o umbră, trăsesese puțin jeratic într-o parte și sufla mereu în el pentru a-și fierbe o gamelă de ciuperci mici și colorate.

— Măi, svârlele încolo, c'or fi otravă!

— Otravă? Da' nu mi-a spus mie bunicu odată că-s bune de mîncat? și-și văzu mai departe de lucru.

În altă parte, căprarul Ioniță Bucluc, tocase niște frunză de mesteacăn, își făcuse o lulea și se chinuia să-și fumeze tutunul.

— Nu merge, măi băeți! E parcă și iute și amar! Tutunul devenise o bunătate rară. Câteodată aduceau artileristii mahorcă rusească, dar o vindeau pe 10 lei pachetul.

— Păi, frunză de mesteacăn să fumezi, Domnule Căprar! Dă-o 'ncolo!... Frunza de nuc e bună!

— Ei da!... Ar mirosi frumos! Dar de unde s'o iei prin sălbătăciile astea?

— Nici aia nu-i bună! vorbi Stan Marin. Mi-a spus mie unul dela regie că frunza de fag și cotoarele de tutun tocate fac tutunul de lulea!

— Eu știu un fag pe- aici! se grăbi să spună unul. Și se ridică să pornească în căutarea frunzei prețioase.

Lazea, care-și simțea corpul învăluit de-o căldură plăcută, privea visător grămada de jar înflăcărat.

— Măi băieți, când ne-om vedea noi oare pe la casele noastre?

Camaradul Zenovei, un pescar lung și slab, oftă din greu.

— Ah! Domnule Sergent! Când am să ajung acasă, am să mă sperii și de cocoși!

— Cine știe de mai găsesc ceva? se întrebă trist Mina, un alt pescar. Am lăsat unelte, nu glumă, și de

nu le-oi găsi, va trebui să intru slugă, eu, care am fost stăpân... și glasul lui, care trăda o adâncă disperare sufletească, tăcu.

Ochii lui adânciți, fără viață, se țintuiră în grămada de jeratic și gândul îi sbură departe. . . Iși vedea căsuța de stof de pe marginea Dunărei... copiii mici și goi... nevasta care se va fi luptat cu toate greutatețile casei.

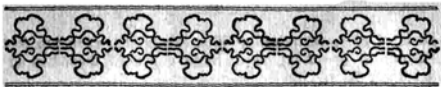
Iși trase capela pe ochi și se lungi s'adoarmă. Și toți tăcură. Iși așezară frunzișul sub coaste și se învăluiră în mantale.

Toți păreau că dorm, dar nimănui ochii nu i se puteau închide.

Vântul văjia mereu în brațele sumese ale codrului, dar tăria lui era din ce în ce mai slabă; flăcările muriseră, și în locul lor apărură două flăcările albastrui care mureau pe încetul — iar împrejurul grămezii de jar, în sufletele celor chinuți, murea nădejdea întoarcerii.

MIHAIL PRICOPIC

AGONIA SOARELUI

(DIN ED. HARAUCOURT)

Lui G. de Maupassant

*Pământu-i mort. E mort Uranus și Neptun.
Mercur și Marte, Pallas, Venus, Jupiter,
Sunt morți de mult... și, îngroziți, pe-un drum noc-
Ca niște spectri gravitează în eter. turn*

*Învăluși în cenușii palidilăși,
Ei strâng spre Soare-orbitele pe care dorm
Și nici strămoșul nu mai e ca 'n alte dăți,
Că moare 'ncel în pieptu-i focul cel enorm.*

*Amarnice puleri! Priviți! Acum apar
Oceane, codri mari, vieți ca pe pământ;
Dureri de moarte îl opresc... Pornește iar
Și 'n plâns sălbatec îl adoarme-un rece vânt.*

*Ce sori îndepărtați! Ce frig pătrunzător!
Enormul muribund privește 'ndurerat
În spre planetele ce trec pe drumul lor
Prin nesfârșitul cer pe veci întunecat.*

MIHAIL PRICOPIE

LUMINA VIE ȘI ILU- MINATUL IN VIITOR

Hotărât lucru : Știința, clădită de mintea omenească, face minuni!...

Dacă acum 30 de ani, nu mai departe — ț'ar fi spus cine-va că azi vom comunica cu semenii noștri peste 9 țări și 9 mări, ai fi zis că acel cineva ș'a pierdut mințile!... Acum câți-va ani, numai, cine căuta cărma balonului era gata să fie dus la balamuc.

Si azi? Azi comunicii cu Parisul, cu New-Yorkul, chiar mai repede decât cu vecinul de peste gard ; vorbești cu prietenul la sute de kilometri și li vezi chipul în oglinda din fața telefonului ; stai acasă liniștit, îți sorbi cafeleuța după masa de seară și, fără să te deranjezi de pe scaun, ascuți glasul celebrului cântăreț dela operă!

Nu mai zic că păsările au să rămână n curând pe jos în fața motorului de câte-va sute de cai putere, care te „sboară“ cât ai trage un somn unde ți-i gândul și că baloanele „cu cărmă“ — și încă foarte sigură — purtând zeci de pasageri, care-și sorb cafeaua în albastrul văsduhului, instalați ca la ei acasă, în salonul ce spânzură sub ele, spintecă văsduhul tăind în cele 4 vânturi! — Și câte, câte minunății de... vorba bătrânilor : te crucești!

Și pe toate mintea omului le-a răscolit, ea le-a dat ființă, ea le guvernează și, în fiecare zi, alte noutăți apar, căci nimic nu ne îndreptățește să spunem că puterea minții omenești e limitată.

Iată una nouă : *Lumină vie !*

Măine, poimâne... adio lumânări, petrol, gaz aerian, electricitate !... V'ați învechit, prea sunteți scumpe și periculoase !... Minte omenească a găsit alt mijloc de iluminat, poate mai ieftin, mai dulce, mai sănătos. De astă dată mintea omului s'a îndreptat către curiozitățile firei și... câte n'a lăsat D-zeu pe pământ !...

Doctorul R. Dubois, profesor la Universitatea din Lyon, dă în revista „La Science et la Vie” No. 45 din Iulie 1919, un rezumat a unui foarte interesant studiu asupra „Luminei vii”.

Cam fără autorizația savantului și a direcțiunii revistei, ne permitem a da și noi un rezumat, pe înțelesul tuturor, a acestui studiu.

* * *

Cine nu cunoaște licuricii ?... Micile candelă, care licăresc în serile dulci de vară în iarba din marginea poienei ori a cărărușei...

Dar, cine știe meșteșugul pe care îl are micul vermișor ca să nască scânteia de lumină, orbitoare, poate, pentru lumea cea nesfârșită de mică din codrul de iarbă, și cine cunoaște taina pentru care aprinde el — când vrea — micul felinar cu lumina așa de dulce ? Și parcă numai licuricii au acest dar ?

Pe toată fața pământului, în văzduh, pe ape și în fundul nepătruns al oceanelor, se mișcă mii și mii de felinare vii cu lumini care de care mai dulci, mai atrăgătoare, mai minunate. Și în câte locuri fața mărilor nu se ia la întrecere, noaptea, din lumină, cu tăria înstelată, în vreme ce în pădurile de mărgean din fundul apelor adânci, iluminății feerice au loc, ca să îngăduie primblările animalelor, hidoase ca din povești, cu felinare în frunte, aprinzându-le și stingându-le după voie, pentru ca să moamească bieteale vietăți mai mici care, atrase de lumina orbitoare, se răpăd și cad în gura mare deschisă a atotstăpânitorilor acestor ținuturi !...

Și plantele produc lumină. Pe lemnele putrede, care susțin hrubele din minele de cărbuni, subțirele fire de

ciupercă albă luminează mai cât și felinarul primejdios al lucrătorului și lumina palidă, pe care o răspândesc trunchiurile putrede ale arborilor căzuți în păduri, tot ciupercile o produc.

Dar mai curioasă este încă lumina pe care o răspândesc unele neamuri de microbi (mici ciuperci, ce nu se pot vedea cu ochii liberi) numiți Photobacterii (bacterii — microbi — luminoși).

Se cunosc vre-o 30 de neamuri de asemenea bacterii. D-rul Dubois le-a crescut, le-a cultivat și le-a îngrijit cum trebuie și a făcut cu ele diferite experiențe. Așa, a injectat cu acești microbi broaște, care au devenit și ele luminoase, fără să sufere nimic. Crevetele (caridii-mici, răcușori de mare) însă, injectate, au devenit luminoase, dar au murit. Le-a cultivat în bulion (zeamă de carne) sărat ca apa mărilor și le-a mers foarte bine; bulionul lumina ca o lumânare.

La expoziția din Paris, în 1900, D-rul Dubois, lumina în subsol cu niște vase de sticlă unse cu bulion, în care sămănase bacterii luminoase. Ba a construit chiar o lampă, lampă vie, dintr'un vas de sticlă, ca o farfurie adâncă, acoperit cu un capac tot ca o farfurie, argintat ca o oglindă. A uns farfuria de dedesubt cu bulion în care cultivase bacterii luminoase și cu această „lampă vie“ își lumina odaia timp de mai bine de o lună, cam cât luminează lumina unei pline într'o noapte senină, fără să consume nici de 10 bani bulion.

Lampa vie nu este periculoasă, nu ia foc, nu face explozie, căci lumina ei este «rece», nici nu supără la ochi ca ori care altă lumină. Numai că nu a reușit, până acum, să o facă mai puternică, cea-ce nu înseamnă că nu este posibil să reușească de acum înainte. De aceea lampa vie are azi în'rebuințări numai în pulberării, în minele de cărbuni, unde este atât de periculos de umblat cu alte lămpi care pe lângă lumină mai dau și căldură. Dar lumina acestor bacterii luminoase e slabă față de a altor animale mai mari.

Așa: fața mărilor e adese ori luminoasă (fosforecentă)

mulțumită luminei produsă de Noctiluca (lumina nopții) un animal ce-l vezi numai cu microscopul, și dese ori vezi în luciul apei șerpuiind meduzele ori Brăul Venerei, ca niște dungi luminoase, cu scânteei de cristal, în timp ce adâncurile sclipesc în mii de culori la lumina florilor scântetoare ce sunt florile mărganului, ori ale stelelor de mare, ori ale Bringei care, cași piatra nestimată „Brising“ din legendele scandinave, dă sclipiri de diamante purtătoarei ei.

Dar peștii? Mai ales cei ce trăesc în adâncurile de nepătruns ale mărilor... Cu câtă dibăcie ș'au așezat felinarele în frunte și lumina, pe care o răspândesc după voie, o răpăd înainte, cu meșteșuguri, ca și felinarul puternic din botul automobilelor ce te înspăimântă noaptea ca un ochiu de balaur.

Insectele, de asemenea, au mijloace de produs lumină. Așa : un neam al cardașcâi, care trăește prin insulele Antile, poartă pe el trei felinare : 2 pe spate și unul pe pântece. Când merge pe pământ, aprinde pe cele de pe spate ; când înoată, aprinde numai pe cel de pe pântece ; iar când sboară, pe toate trei. Cine-va aduse asemenea insecte vii la Paris și, într'o seară, a scăpat una afară. O întreagă mahala a Parisului s'a ținut după dânsa și o lua drept o stea căzătoare, așa erau de vii și de frumoase luminile ce împraștia.

Un scriitor francez, care a cutreerat Antilele, zice : Acești gândaci umplu nopțile întunecoase de lumină ca și stelele cerului ; lumea îi întrebuințează în locul lumânărilor, care sunt rari și scumpe aci și își citesc, la lumina lor, rugăciunile de seară și de dimineața.

Dacă aceste minunate insecte — zice el — n'ar muri și n'ar putrezi, diamantele și pietrele prețioase ș'ar pierde valoarea, căci ar fi înlocuite cu aceste muște luminoase, a căror strălucire e tot așa de puternică.

Indienii din America se servesc de aceste felinare vii ca să-și lumineze colibele și în vreme de război le întrebuințau ca semnale în timpul nopții, căci nu le stânge nici ploaia, nici vântul.

Un animal din neamul Caracatiței, care trăește în întunecimile liniștite ale oceanelor, la 1500 m. adâncime,

are pe dânsul 24 de lanterne, dintre care câte 5 în jurul fiecărui ochiu holbat; altfel nici n'ar putea vedea nimic la acea adâncime, unde nu pătrund razele soarelui, dacă nu ș'ar fi pus luminile în jurul ochilor. Și ce lumini variate și nespuse de frumoase răspândesc aceste felinare... Ai crede că corpul animalului este înconjurat de ghirlande de pietre prețioase, cu fel de fel de sclipiri, căci cele de pe spatele animalului dau lumină albastră ca sineala; cele de pe lături, albă lăptoasă; cele de pe pânțele aruncă scanteieri roșii ca rubinul, pe când cele dinspre coadă trimet raze de lumină albastră ca cerul.

Ce minune de frumusețe și cine ș'ar putea închipui priveștiștea din povești pe care vor fi dând-o aceste animale în fundul întunecat al oceanelor, când se mișcă cu luminile aprinse.

Și unii pești sunt luminoși, mai ales acei cari trăiesc în adâncimi mari. Lumina la ei este o necesitate de viață. N'ar putea trăi, dacă n'ar avea asemenea meșteșuguri, cu care să atragă prada pentru hrană. Când pornesc la vânatoare, aprind luminile, așezate de obicei în jurul ochilor; și celelalte animale se reped la lumină, ca fluturii de noapte la lumânare și dau în gura larg deschisă a dușmanului, care stânge luminile și fuge în altă parte, ca să-și înceapă șiretlicul.

D-rul Dubois dă, în articolul pomenit, și explicarea științifică a modului cum se produce lumina vie la animale. Nu intră în cadrul dării noastre de seamă aceste explicații. Rezultatele la care ajunge savantul Doctor sunt însă interesante :

1. Lumina vie fiind „lumină rece” — de oarece razele ei nu sunt întovărășite de raze de căldură, ca orice alte raze de lumină — prezintă un mare avantaj pentru a fi întrebuințată acolo unde se cere să nu fie de loc căldură.

2. Cantitatea de lumină, pe care o dă sistemul „vieu”, este de sută la sută, pe când, după calcule, se vede că, în orice alt sistem de iluminat numai 1⁰/₁₀₀ din energie se preface în lumină, iar 99⁰/₁₀₀ se transformă în căldură și alte fenomene străine de lumină.

3. D-rul Dubois reușește să producă artificial lumină vie în laborator; deci ne este îngăduit să nădăjduim că într'un viitor nu prea depărtat, omul va putea imita natura și în acest punct și va produce „lumină vie” puternică după modelul luminei vii, pe care ni-l arată animalele așa de minunat.

Și de ce să nu sperăm? Ce nu face mintea omului care urmărește cu încăpățănare, pas cu pas, natura și caută a-i smulge secretele?

O. MIRONESCU
 Profesor Școala Normală de învățători
 Constanța

EPIGRAMĂ

Unei bino crescute.

*De vrei o carte să citești,
 Îți recomand, spre-a la știință,
 Nu vr'un roman, sau chiar povești,
 Ci cartea „Buna-cuviință”.*

PĂNESCU

JUDECATĂ LUI SOCRATE

În undulațiunile cugetării și acțiunii omenești apar, sporadic, momente de criză, simptome ale unui proces de desagregare a societății. La o astfel de răspântie a vremii ne aflăm cu toții astăzi, după formidabilele sguđuri ale războiului prin care a trecut lumea. Omenirea se sbate acum într'un haos de tendințe contrare, dintre care se reliefează scepticismul unui materialism animalic.

Așa a fost și pe timpul când pe orizontul cugetării eline a apărut măreața figură a lui *Socrate*.

Adevărul științific și moral decăzuse într'atâta, în cât sofistii inventaseră o nouă artă: aceea de a crea adevăr din minciună. Lipsea societății grecești ceea ce ne lipsește și unora din noi: idealismul, care este elementul primordial și esențial al progresului.

Socrate este icoana vie a idealistului, neînțeles de contemporani, hulit și prigunit, dar care își îndeplinește neînduplecat înalta sa misiune, de a arunca sămânța cea bună, ce va da roade, neapărat, mai târziu.

Înainte de el mulți se străduiseră să destelenească ogorul filosofiei eline; dar nimeni nu isbutise să tragă brazda adâncă, pe care o va trage Socrate. Așa, de pildă *Thales din Milet* consideră ca principiu unic al Cosmosului, apa; *Anaximandru*, infinitul; *Anaximene*, aerul; *Heraclit*, focul; *Xenophanes* și *Parmenide* își închipuiau că există un Dumnezeu unic, veșnic, nemișcat, activ ne-

material, pe care-l înfățișau sub forma unei sfere; *Empedocles* din Agrigent pune la baza lumii, eterul, focul, apa și aerul; *Democrit* emite teoria atomilor, reluată de *Epicur*, pe care *Lucretius* o explică în «*De Rerum Natura*»; *Anaxagoras* crede în homoeomerii, iar *Pitagora* în număr și metempsychosă.

În sfârșit *Sofiștii* spun că totul este aparență; că gândirea omului este subiectivă și proclamă atot puter-nicia dialecticei.

Cercetând viața lui Socrate și în deosebi, judecata lui, în urma căreia a fost condamnat la moarte, ne vom da seama de aportul considerabil pe care l-a adus el la bogăția filosofiei umane și de noua și salutara direc-tivă ce-a dat-o spiritului vremii sale.

Socrate se naște la 469 a. Chr. dintr'o obârșie mo-destă: tatăl său, *Sophoniscos*, era sculptor, meserie pe care o va exercita și fiul; iar mama sa era moașe, a-dică ajută să iasă la lumină un om, după cum fiul ei, mai târziu, prin metoda sa *maieutică* va ajuta să iasă la lumină Adevărul.

Deși coborând din oameni de rând și simpli, a pri-mit o educație sănătoasă și o instrucție variată; căci a studiat muzica, elocvența, geometria, morala, dar n'a pu-tut să devie unsavant, căci îl împiedeca temperamentul său. În afară de aceasta, și-a îndeplinit în chip cinstit datoriiile sale de cetățean; a fost un viteaz soldat; s'a avântat chiar în luptele politice, călăuzit de ideia că în-țeleptul trebuie să-și pună toată pricepera pe altarul Pa-triei, care nu trebuie să fie lăsată, prin absteința inteli-gențelor de elită, să fie condusă de nerozi. A fost *Prytan*, ba ceva mai mult, a avut și o concepție politică înțeleaptă, moderată, de liberalist conservator.

Socrate n'a scris nimic din câte a cugetat; dar în-tr'o noapte, în vis, văzu o lebădă; iar a doua zi numă-rul discipolilor săi creșcu cu încă unul, cu *Aristocles* poreclit *Platon* (cel lat la frunte, sau la umen).

Acesta îi va nemuri, prin slovă, cugetarea.

Trei sunt scrierile lui Platon, în care se cuprinde marea tragedie a vieții maestrului său, desfășurată în

timpul procesului și în răstimpul dintre condamnare și executarea pedepsei și anume :

I. *Apoloția lui Socrate* ; II. *Criton* ; III. *Phedon*

I. APOLOGIA LUI SOCRATE

Cuprinde desbaterile ce-au avut loc cu prilejul judecării sale. La 399 a. Chr. coaliția adversarilor lui Socrate este în culmea puterii sale. Reprezentanții ei cei mai de frunte sunt trei : *Meletos*, un poet ratat, *Lycon*, un orator de răspântii și așa numitul democrat *Amytos*. Intrunindu-se cei trei, tâlcuesc o acuzație împotriva lui Socrate cu următoarele două mincinoase declarații : *că nu crede în zeei cetății, ba încă mai introduce și pe alții noi ; și că strică tineretul.*

Pentru aceste închipuite vini, ei cereau să se aplice maestrului cea mai înfricoșată pedeapsă : aceea a morții.

Dar nu trebuie să credem că Socrate avea numai dușmani. O seamă de suflete distinse li alcătuiră un puternic zid de apărare împotriva cleveților lor ; căci nu puteau sta nepăsători în clipa când bunul lor învățător se găsea în cea mai grea cumpănă. De aceea cu toții i-au sărit în ajutor și mai ales *Lysias* care, în vederea apărării, li prezintă o pledoarie strălucitoare, împodobită cu multă măiestrie, pe care, dacă filosoful ar fi recitat-o în fața judecătorilor, s'ar fi putut foarte bine ca să fie achitat. Dar firea mândră a lui Socrate nu voește să lupte decât cu propriile sale mijloace și puteri și nu consimte să-și împodobească curatul și simplul adevăr cu florile artificiale ale retoriceii.

Sosi și ziua de judecată. Judecătorii în majoritatea lor comercianți și militari, iau loc pe scaune sub președinția lui *Laches*.

După ce acuzatorii au isprăvit toate argumentele și dovezile, care întăreau învinuirea formulată de ei, se ridică Socrate spre a se apăra.

În primul rând, ține să asigure și să liniștească pe judecători că, împotriva celor arătate de acuzatori, precum că oratoria sa rafinată este primejdioasă — pentru

adevărul și dreptatea sa, va întrebuița o vorbire simplă și chiar familiară, de vreme ce el numai orator nu este.

„Nu veți auzi, mă jur pe Dumnezeu, cuvântări frumos sunătoare, împodobite, cu vorbe și fraze alese, precum au făcut aceștia (acuzatorii); ci vă voi povesti în cuvinte simple, cum îmi vor veni din întâmplare pe limbă; căci sunt încredințat că tot ce vă spun este adevărat“.

Apoi, mai pune în vedere judecării că procesul de astăzi nu este produsul unui moment, ci are un istoric lung și îndepărtat.

De ani de zile, ura împotriva sa a crescut cu înțel și pe nesimțite. Timpul a mărit numărul dușmanilor săi.

Sămânța prigonirii lui datează de pe vremea lui *Aristofan*, poetul comic care, în comediele sale, a atacat cu o înverșunată patimă pe Socrate, înfățișându-l ca pe unul ce calcă legea, de oarece își pierde vremea cercetând cu multă stăruință tainele cerului și ale pământului și face din minciună adevăr și învață și pe alții. — Pentru acele vremuri înguste, studiul naturii era o neleguire, iar profesoratul o meserie necinstită, mai ales dacă se făcea în schimbul unei retribuții. De aceea și Socrate se leapădă că s'ar fi îndeletnicit cu cercetările științifice și că ar fi primind vre-o răsplătă bănească în schimbul învățăturilor sale.

Așa că acum rămâne ca Socrate să arate care este adevărata pricină pentru care și-a dobândit atâția dușmani.

Dar să-l lăsăm să vorbească :

„Vre-unul din voi însă mi-ar putea obiecta cu drept cuvânt: «Socrate, care-ți sunt atunci isprăvile? Din ce cauză ți s'a stărnit această faimă rea? Căci doară nu se poate să nu fi făcut tu ceva mai deosebit decât ceilalți oameni, odată ce au fost scornite pe seama ta astfel de vorbe defăimătoare? Trebuie să fi făcut ceva mai extra-ordinar decât fac cei mulți! Spune-ne și nouă ce-ai făcut, ca să nu te judecăm numai pe ghicite!» Cine mi-ar spune astfel, cred că ar avea toată dreptatea. De aceea voi încerca și eu să vă arăt ce fel de fapte am făcut, care să mi fi pricinuit acest rău; ascultați deci!

Și măcar să unora din voi li se va părea că glumesc, totuși să știți că sunt numai lucruri adevărate.

Atenieni, eu m'am ales cu acest nume, nu din altă cauză, ci numai de pe urma unei înțelepciuni. Ei, și ce fel de înțelepciune

să fie aceasta? Se vede că o fi una ca la toți oamenii! Căci într'adevăr, se pare că sunt înțelept, pe cât e numai cu puțință u-nui om. Aceia însă, pe care îi amintisem adineaori, poate că au o știntă, care întrece marginile omenești; sau, nu știu ce să mai zic, căci eu unul nu o înțeleg. Iar cel ce ar spune totuși, că o înțeleg, minte și vorbește numai ca să mă defaima. Și, Atenieni, să nu faceți larmă dacă vi se va părea cumva că mă fălesc; căci vorba ce vă voi spune, nu e iscodită din capul meu, ci e a unuia, care trebuie să fie și pentru voi vrednic de crezare. Ca martur, adică, pentru felul înțelepciunii mele, dacă e cumva să fie înțelepciune, vi-l voi aduce pe zeul din Delphi. Îștiți doar pe Chairephon. Acesta mi-a fost prieten din tinerețe și a fost prieten și cu mai mulți dintre voi, făcând și el parte din partidul democrat; și s'a dus în surghiun cu voi și s'a întors. Și mai știți cum era Chairephon; cât de năprasnic era când se pornea la ceva! Astfel, mergând odată la Delphi, a îndrăznit să întrebă și despre aceasta oracolul; și, nu faceți șgomot, oameni buni, de ceia ce vă spun; căci a întrebat, adecă, *dacă e cineva mai înțelept decât mine? Pithia i-a răspuns că nu-i nimeni.* Despre aceasta vă poate fi martor acest frate al lui, care e aici, Chairephon fiind mort.

„Și acum, uitați-vă dece vi le povestesc acestea. Voesc adecă să vă arăt cum mi s'a ivit acest nume rău. Căci auzind eu ce spune zeul dela Delphi, m'am gândit așa: oare ce spune adecă? și oare ce se ascunde în cuvintele lui? De oarece eu, unul, sunt încredințat că nu sunt înțelept de loc.

Ce voește el, așa dar, numindu-mă cel mai înțelept? Căci de mințit, doară nu poate minți, fiind zeu! Și multă vreme am fost în mare nedumerire și nu mi-am putut da seama ce a vroit să spună Apollo.

În sfârșit, m'am apucat cu mare greu de următorul lucru: M'am dus la unul care se părea că e înțelept, că doar voi putea să dovedesc și să arăt cumva oracolului că acesta e mai înțelept ca mine.

Ispitindu-l deci pe acesta — pe nume nu-i nevoe să-l spun; era unul din oamenii politici cu care am pățit-o astfel — ispitindu-l deci și, stând de vorbă cu el, am aflat că acest om e *pentru mulți, și mai ales pentru sine, numai la aparență înțelept, în realitate însă nu e.*

Apoi am încercat să-i arăt că el se crede înțelept; de fapt însă nu e. Și astfel mi-am câștigat ura lui și a multora, cari erau de față. Iar eu, socotind în capul meu, mi-am zis că tot eu sunt mai înțelept decât omul acela. Căoi, după cât se pare, nici unul din noi nu știe ceva la perfecție; acela însă crede că știe ceva, *deși nu știe; eu, dinpotrivă, nici nu știu, nici nu cred că aș ști.*

Apoi am mers la altul, despre care se credea că este și mai

Înțelept, și am aflat același lucru. Astfel mi-am câștigat și ura acestuia și a multor altora”.

Ura pretenșilor înțelepți împotriva adevăratului înțelept, Socrate, a fost provocată deci, de afirmarea principiului că știința omului este departe mult de perfecțiunea ideală, iar înțelept în adevăratul înțeles al cuvântului, este numai acela, care recunoaște slăbiciunea cunoștințelor omenegii, iar nu acela care crede că știința și-a spus ultimul cuvânt și că deacum înainte, omenirea nu mai are nici o treaptă de suit pe scara infinită a progresului.

Natural, că felul de a privi lucrurile al lui Socrate, lăvia în amorul propriu al savanților timpului și, din aceeași jicnire, a decus grozava prigoană împotriva filosofului.

Trecând la învinuirile, pe cari i le-au adus cei trei acuzatori, Socrate nu le socoate ca serioase, căci cum ar fi cu puțință ca el, Socrate, să corupă tineretul, de vreme ce, trăind în mijlocul lui, el cel dintâi și mai cu seamă ar suferi efectele neplăcute și ar culege roadele nenorocite ale unei educații desfrânate; apoi, cum se poate să nu creadă în zei și totuși să creadă în demoni, fiii zeilor?

Sfârșitul acestei prime părți a cuvântării sale de apărare, este înălțător. Nu cere dela judecători îndurare; nu caută să-i îndușezeze, ci numai să-i convingă, căci el nu se simte vinovat întru nimic, de oarece în toată viața lui n'a urmărit decât îndeplinirea datoriei și a misiunii ce i-a dat-o zeul Apolo, de a căuta înțelepciunea mai presus de toate, chiar cu primejdia vieții. Are toată încrederea în judecători, că și ei își vor îndeplini, din partea lor, datoria, căci au jurat să judece în marginile și în spiritul legii.

Se suspendă ședința; judecătorii intră în deliberare și, la redeschiderea ședinței, aduc verdictul, prin care Socrate este găsit vinovat, cu o majoritate de 30 voturi.

În a doua parte a cuvântării sale Socrate se ocupă cu felul pedepsei ce i s'ar putea da. După ce analizează ironic toate felurile de pedepse, pe care le prevede legea, pretinde că cea mai meritată pedeapsă ce i s'ar putea aplica este următoarea:

„Dacă e vorba, deci, să-mi aleg ce mi se cuvine după dreptate, îmi aleg aceasta, să primesc adecă hrană pe cheltuiala statului în palatul prytaților“

Dar pentru că-i cunoaște prea bine și nu-i crede ca pabili să atingă aceste înălțimi ale virtuții, sfârșește prin a declara următoarele :

„Atenieni, Platon însă, Criton, Critobulos și Apollodor, cari sunt de față, mă îndeamnă să mă hotărâsc la treizeci de mine (amendă); și ei se prind chezași pentru acești bani. Hotărâți-mi deci această pedeapsă, iar pentru bani vă vor fi aceștia chezași buni“.

Iarăși se suspendă ședința și, după deliberare, magistrații condamnă pe filosof să bea cucută. De astădată majoritatea este de 90 de voturi

În a treia și ultima parte a apărării sale, Socrate își ia rămas bun de la Tribunal. Nu regretă nedreptatea ce i s'a făcut ci numai rușinea ce va pângări Statul în urma osândirii pe nedrept a unui înțelept.

Cât despre moarte, el, ca un adevărat filosof, o privește senin, fără nici o teamă :

„Dar să chibzuim și altfel și vom vedea că avem mare nădejde că moartea este un bine. Căci murind, se întâmplă numai una din două : sau te prefaci în nimica și nu ai de loc nici o simțire ; sau, după cum se și crede, moartea e numai o schimbare pentru suflet și o mutare a lui în alt loc.

Deci, dacă murind, nu ai nici o simțire, ci ești parcă într'un somn greu, în care n'ai nici un vis, atunci moartea ar fi un câștig minunat. Căci eu cred că, dacă ar lua cineva o noapte în care a dormit așa de bine, în cât n'a avut nici un vis și-ar asemăna-o cu celelalte nopți și zile ale vieții sale și chibzuind, ar trebui să spue câte nopți și zile le-a trăit în viața sa mai bine și mai fericit decât această noapte,—atunci cred că nu un om de rând, ci chiar marele rege al Perșilor, aceste nopți le-ar putea număra pe degete față de celelalte zile și nopți.

Și, dacă moartea e așa, atunci eu, unul, spun că e un câștig ; căei atunci doară tot timpul celalt pare să nu fie mai mult decât o singură noapte.

Iar dacă moartea este o călătorie de aci în alt loc și dacă sunt drepte cele ce se spun, că adică acolo se întâlnesc toți cei morți, atunci, domnilor judecători, ce bine poate fi mai mare decât acesta ? Căci, dacă ajungând pe lumea cealaltă și scăpând de aceștia, cari pretind a fi judecători, voiui afla acolo pe

adevărații judecători, despre cari se și crede că judecă acolo, atât pe Minos, cât și pe Radamanthys, pe Aiacos și pe Triptolemos, precum și pe atâția dintre semizeii, cari au fost dreptți în viața lor, să fie oare această strămutare rea? Sau, ce n'ar fi oricare din noi ca să se poată întâlni cu Orpheus și cu Musaios, cu Hesiod și cu Homer?”

Prin urmare, și într'un caz—moartea, un somn fără vise—și într'altul—moartea o redeșteptare într'allă lume—moartea este o fericire, căci ne mântue de durerile acestei lumi pline de păcate.

Filosoful își încheie cuvântarea sa cu această frază lapidară :

«Inșă acum vine timpul să mă duc : eu, ca să mor ; voi ca să trăiți. Care din noi merge la mai bine, numai singur zeul o știe !».

Așa se sfârșește *Apologia lui Socrate*, redactată de discipolul său iubit, Aristocles, supranumit Platon, cel cu fruntea lată.

II. CRITON

Acum Socrate se află în închisoare.

Discipolii săi îl cercetează des, în deosebi Criton și-l îndeamnă să fugă din închisoare, căci au pregătit tot ce se cuvine pentru ca să evadeze. În zadar încearcă să-l convingă pe filosof, ca să adopte această cale de scăpare. Argumentele lor, pornite dintr'un cald entuziasm, nu isbutesc să clinească pe maestru din principiile sale.

„...Nici chiar atunci când suferim o nedreptate, nu se cuvine să răspundem cu altă nedreptate, după cum crede mulțimea, de oarece în nici un caz nu se cuvine să facem o faptă nedreaptă“.

Socrate a fost osândit pe nedrept, dar aceasta nu-i dă dreptul să săvârșească și el, la rândul său, o altă nedreptate : înfrângerea legii prin evadare.

«Inchipuește-ți dar următoarele! Dacă legile și statul ar veni acuma, când am de gând s'o șterg de aci—sau oricum ai voi s'o numești fapta aceasta—și, stând în fața mea, m'ar întreba: „Socrate ce ai de gând să faci? Fapta, pe care vrei s'o faci, poate să aibă alt scop de cât zădărnicierea legilor și nimicirea statului, după cât stă în puterea ta, bine înțeles? Sau crezi

tu că e cu puțină să dănuiască acel stat și să nu fie zdruncinate temelile lui, în care hotărârile luate de judecători n'au nici o putere și sunt zadărnice și răsturnate de particulari?..."

Și mai departe spune :

"Ai uitat că patria e mai scumpă, mai însemnată și mai sfântă de cât mama și tatăl și decât toți ceilalți străbuni, și că are mai mare cinste decât aceștia, nu numai în fața zeilor ci și în fața oamenilor cu judecată?"

Și când e aspră și mâniașă cu noi, trebuie totuși s'o stimăm și să ne plecăm în fața voinței ei și s'o ascultăm cu supunere mai mult de cât pe părinții noștri, și deci, sau s'o iubim, sau să facem ceea ce ne poruncește! Și dacă ne pune să suferim ceva, apoi trebuie să suferim în liniște, fie că ne lovește, fie că ne aruncă în închisoare, fie că ne trimete în război, unde putem fi răniți sau uciși! Peste tot locul trebuie s'o ascultăm, căci așa e cu dreptate».

După cum se vede, în conflictul posibil dintre individ și societate, Socrate pune ca normă de conduită socială *înfrângerea eului și predominarea colectivității*. Pentru dânsul mai necesară este menținerea ordinii sociale, chiar când individualitățile răslețe sunt lovite în puterea lor de expansiune, decât respectul dreptului individual, cu risicul de a prăbuși edificiul statului.

III. PHEDON

Socrate a băut cucută. Echecrate roagă pe Phedon, unul din discipolii lui Socrate, care a asistat la ultimele clipe ale maestrului, să-i povestească scena acestei morți celebre. Filosoful este înconjurat de mulți din discipolii lui, pe cari îi uimește liniștea senină a osânditului.

Ce înălțătoare sunt cuvintele cu care sfătuește bătrânul înțelept pe elevii săi.

«Nu trebuie să ne dăm morții, dar trebuie să dorim moartea, căci viața adevăratului filosof nu-i de cât o pregătire pentru moarte, care are partea cea bună de a sfărâma lanțurile corpului, care ne împiedecă să ajungem la știință și adevăr».

Si de aceea Socrate părăsește viața fără părere de rău, căci prin moarte sufletul, despărțindu-se de corp, va putea sorbi din isvorul viu și nesecat al idealului. Atunci sufletul se va contopi cu dumnezeirea a tot puternică și atotștiutoare ; atunci va cunoaște cele trei ipostaze ale Perfecțiunii : *Adevărul, Frumosul, Binele* pe

care, în timpul vieții pământești, cu multă trudă de abia le-am putut întrezări.

După ce caută, în urma unei discuții, să dovedească nemurirea sufletului cu ajutorul a două argumente: acela al contrastului și acela al reminiscenței,—înainte de apusul soarelui, filosoful golește cupa plină de otravă, fără să șovăiască o clipă măcar, în mijlocul durerii încremenite pe figurile discipolilor săi.

Socrate, prin jertfa sa, a mântuit lumea elină din naufragiul în care s'ar fi prăpădit, de ar mai fi continuat acțiunea nefastă a Sofiștilor.

Geniul său strălucitor a risipit norul negru al ignoranței și al imoralității și a aprins făclia idealismului. Iar noi, cari ne sbatem acum în luptă crâncenă cu valurile pasiunilor celor mai turbure, învâluți de umbrele unei filosofii fără vlagă și fără nerv, stăm cu ochii ațintiți la orizont, implorând scăpare de la un alt Socrate, pe care nu-l zărim încă, dar pe care n'am pierdut nădejdea să-l aflăm.

G. TOMA
Profesor Constanța

TOAMNĂ TÂRZIE

---

*De astă vară port cu mine
Mototolil ca o batistă,
Un câmp de maci și de gherghine
Și'n ciuda negurii de-afară
Intind, cu mintea înflorită,
In toamnă, pelege de vară.
Și urc încel de tot șoseaua
Imbrățișată de caiși,
Pe care'n praful cald și moale,
Toși pașii satului sunt scriși.
Clăpesc în aer rândumele
Ca mii de gene peste soare...
Un cerc de foc îmi simt pe lămpile
Și-uh bob fierbinte de sudoare...*

.....
*Afară nori'ngroapă luna
Și-aud cu-aripa-i de mătase
Cum vântul face cruci pe case,
Iar ploaia-aplaudă într'una.*

IOAN MARIU SADOVEĂNU

CÂNTEC

*Mugur, mugurel din crâng,
Drag fior din cărârui,
Știi tu oare de ce plâng?
Ș'apoi știi de dorul cui?*

*Mugurel din lunca mea,
Oare știi tu ce-i un chin,
Inima de ce nu-i grea,
Oare știi de ce suspin?*

*Spune-mi, mugur, mugurel!
Mândra mea ori de-a trecut
Flori în piept ori de-a avut...
Spune-mi, mugur, mugurel!*

LUCIAN COSTIN

POETUL

LUI I. GH. C.

*L-am cunoscut atât de scund
La subsuoară cu caietul,
Cu buze reci, cu ochi'n fund,
Trecând pe străzi... Era poetul !*

*L-am revăzut cu colul rupt,
Cu două piese'n buzunare ;
E-acelaș el, cu chipul supt,
Dar sufletul atât de mare !*

*Un râs de-audé'n urma lui
E-atât de dârz în resemnare...
El, blând copil al nimănui,
Sodrii de soartă'n lumea mare !*

*Ieri o cucoană s'a ferit
Să n'o atingă haina-i veche
Și cruce și-a făcul pripil
In urm'o tânără pereche.*

*L-am revăzut tot mai bătrân,
Topit de visul tinereții
Și-atunci mi-am zis, cu'n gând păgân:
«De ce ucideți cântăreții?»*

LUCIAN COSTIN

SEARĂ DE PRIMĂVARĂ

(DUPĂ HANS BETHGE)

*Cânta privighetoarea'n infinit ;
 Sta liliacul plin, de picuri greu ;
 Incet, atunci, lu mâinile mi-ai dat,
 Pe când colo'n albastru 'ndepărtat
 Un scoc în somn cânta mereu.*

*Din părul lău, frumos ca în povești,
 Mireasmă dulce 'ndată s'a desprins,
 Iar stropi sfioși dormiau în ochii tăi
 Din mâna ta curgeau, curgeau vâpăi
 Și-atâta știu că focul m'a cuprins.*

LUCIAN COSTIN

NOAPTE

(DUPĂ KARL BUSSE)

*Departa apele'n murmur
 Au amuțit și dorm ușor ;
 Pe călul de argint al lunii
 S'apleac'o floare 'ncetșor.*

*Iar liliacul alb respiră
 Când peste-al rozelor parfum
 Duiosă curge o cântare...
 În jur e noapte-albastr'acum.*

LUCIAN COSTIN

VESTE BUNĂ

ROMÂNII EMIGREAZĂ DIN DOBROGEA. ERA DE AȘTEPTAT.

Dela 1884 și până în anii trecuți am tot îndemnat, în cercul cunoștințelor mele, pe Români de dincolo să se așeze în Dobrogea. Astăzi, când văd cum din toate satele României pleacă, vânzându-și pământurile pe nimic la cei cari i-au jefuit și s'au amnat, regret eea ce am făcut.

Credeam atunci, nebun ce am fost, că fac un serviciu atât Țării, populând și naționalizând solul, cât și Românilor ce s'ar așeza aci, contribuind a le crea o soartă mai bună. Am greșit, confundând interesele Țării cu ale celor ce au administrat-o.

Veșnic s'a spus și s'a scris despre împilările Dobrogenilor, dar nimeni nu s'a sinchisit de suferințele lor. I-au tratat toți ca pe carne de tun în războiu și ca pe niște vite de rentă, bune numai să îngrășe punga statului și a cercheilor lui, până ce, în sfârșit, i-au silit să-și ia lumea în cap acum, la bătrânețe, numai cu zdrențele de pe dâșii, după patru zeci de ani de muncă și de chinuri!

Unde ești Tu, mare Rege Carol și voi, iluștri patrioți, Cogașnicănu, Opreanu și alții, să vedeți în ce hal au adus epigonii de azi această nenorocită Dobroge, pe care o iubiți atâta.

Mai întâi, pe tot lungul granițelor ei din spre Bulgaria, au împroprietărit numai Bulgari, presărând de formă ici și colo câte cinci, șase veterani. Apoi i-au dat o administrație compusă din toate rămășițele de dincolo. Pentru împlinirea dărilor fiscale, în timpurile de criză agricolă, au vândut fără milă toate averile indispensabile hranei și producțiunii locuitorilor. Cu războiul

acesta, după ce le-au rechiziționat, fără nici o formalitate prevăzută de lege, până și căldarea de mămăligă, i-au trimis la abatoriu de la Turtucaia unde, în număr foarte mic față de armatele dușmane, fără arme, fără munițiuni și fără comandanți pregătiți, au fost mai toți măcelăriți. Iar după pace, le-au dat lovitura de grație, lăsându-i fără locuințe, fără hrană, fără îmbrăcăminte, fără vite, fără unelte și fără semințe; căci neînsemnatele așa zise ajutoare, ce s'au dat pentru această nenorocită provincie, au intrat mai mult în pungile slujbașilor însărcinați să le împartă, ale amnistiaților, cari s'au grămădit pe ele și ale partizanilor politici.

Singura speranță, ce mai rămăsese locuitorilor, ca să-și refacă cel puțin primele mijloace de muncă, erau despăgubirile de războiu; dar și dănele au fost aranjate astfel, ca tot în punga comisiunilor și a slujbașilor să rămână, în formă de diurne, lefuri și învârteli. Mi-e groază să mă gândesc la viitorul Țării mele, când văd ce se petrece și sus și jos. Aș vrea să mor înainte de catastrofa ce prevăd.

Prin orașe astăzi vezi pe vechii negustori cinstiți slugi la streinii cei mai pungași; vezi pe hamali câștigând trei și patru sute de lei pe zi, pe când muncitorii onești, abia-și târâsc zilele în lipsă de toate; vezi pe intelectualii de valoare bărfiți și alungați ca netrebnici; pe cei mai mulți dintre funcționari, exploatați funcțiunile și punând foc depozitelor rămnite, ce li s'au dat în păstrare; iar cât despre aleșii votului universal și numirile în gospodăriile comunale,—ce să mai spui peste cele ce se știu?

La sate, tot așa. Care dintre plugarii, ce se țin de meseria lor, a căror cinste și bun simț făceau până mai deunăzi fala neamului, mai pot interveni cu vre-un sfat bun în mijlocul furnicării de sentimente, otrăvite prin răspândirea urei de clasă, de către aceia chiar, cari pretind să ne guverneze? Necinstea și la sate se chiamă astăzi deșteptăciune, munca—prostie, viciile—virtuți! Se fură și sătenii între dânzii, precum alții îi fură pe ei. Din plugari s'au făcut chirigii, cărciumari, agenți electorali, jucători de cărți, pe când câmpiile stau paragină. În mijlocul acestui desfrâu, botezat democrație, care om cumpătat și de moravuri bune, mai poate trăi? Și de ce lucru se mai poate apuca, ca să-și câștige existența?

Și să se noteze bine că populațiunea de aci, care înainte

de războiu era în majoritatea ei de Români, prin pieirea nemăsurată a acestora în războiu, prin stingerea lor de foame și de frig în pribegie și prin devastările nedespăgubite,—a rămas trăind de azi pe mâine, pe când străinii, de toate naționalitățile, îmbogățiți în războiu și strâns uniți între dânsii, dictează astăzi voința lor în acele sate, unde numărul Românilor este mie și la nevoie, plătesc indulgența autorităților. Și atunci, ce e de mirat în emigrarea Românilor, deserați de atâtea urgii grămădite pe capul lor, pe care nu le mai pot suporta.

«Pentru edificarea cititorilor interesați a ști la ce viitor este expusă această provincie, citez mai jos numele familiilor de săteni, cari au emigrat din comunele imediat vecine cu aceea în care locuiesc. Dacă numai din două, trei sate de lângă mine au emigrat atâtea familii de frunțași plugari, să-și închipuie oricine câte vor fi plecat din celelalte sate mai depărtate și mai de seamă din centrele naționalităților streine și de prin satele apropiate de fruntaria Bulgariei.

Locuitori emigrați din satul *Mohametea*: Stancu Mazălu, Iulian Mazălu, Anton Mazălu, Hristache Mazălu, Gheorghe Nicolae, Moșe Nisipeanu, Costandin Stanoa, Radu Besnea, Gh. Nisipeanu, Marin Pacianu și alte trei familii de veterani.

Familii emigrate din comuna *Hasancea*: Dumitru Nedelea, Petre Farcaș, Dumitru Tulea, Chirilă Băzgău, Dimitrescu.

Familii emigrate din *Murfallar*: Ștefănescu, Georgescu, Botez, Pașcă, Șteflea, Iliescu, Niculescu, Dragomirescu.

Familii emigrate din *Docuzol*: Neagu Șoldea, Nicolae Targea, Ilie Bălan, Dobre Vătafu, Nedelcu Cornea.

Familii emigrate din *Caratai*: Stoica Oprișan, Gh. Nedelcu Radu Berceanu, N. M. Albu. Din circa 30—40 familii de veterani, mai sunt 6—7.

În comuna *Ercheseș*, din 200 familii de Români, mai sunt 10—15; în *Capugiu*, din 300 familii, mai sunt 60—70; în *Ștriu* din 40 familii de veterani, mai sunt 7; în *Caracicula* din 70—80 familii de veterani, mai sunt 10—15; în *Saragea* din vre-o 400 familii, mai sunt 30—40; în *Sattschioi*, din 200 de familii, mai sunt 40—50; în *Muslabei*, din 300 de familii, mai sunt 15—20.

Ce trebuie să fie în toată Dobrogea!

Bătrânii noștri aveau un cântec: „Toată noaptea bat la poartă și tu dormi, dormire-ai moartă!” Țipăm, strigăm, spu-

nem și scrim de ani de zile, doar am putea deștepta pe adormiți și ei tot dorm somnul de moarte. Ei nu mai aud, nu mai văd: nici că pământul, rămas pârloage, nu-i va mai putea hrăni, și nici că jumătate din Români, ce erau în Dobrogea, au emigrat și emigrează blestemându-l, pe când streinii se încolțesc și pun stăpânire pe sol, prin indulgența autorităților, prin mită și artificii.

Ni se tot vorbește de refacere și noi desfacere vedem. Colonizare spun să facă și nu știu ce gândesc locuitorii provinciilor alipite, despre administrația ce o avem. La imposite grele ne gândesc și nu văd că au creat mai mulți funcționari de cât contribuabili și că impositele nu se vor putea împlini, fără să se dea mijloacele de a le câștiga. Risipesc banii publici, pentru a împăca elementele turbulente, în loc să ajute pe cei cari produc. Români să fie? Streini sunt? Ce pot fi acești oameni și unde vor să ne ducă?

Hasancea 20. II. 1921.

C. PARIANO

IMI SPUNE

A. P.

*Din vraja sfânt'a păcii
Ce'n sufletu-mi coboară
Icoana-ți se desprinde
Și latinic mă'nfloară*

*Pe chip un zâmbet dulce
Iți flutură senin
Și-mi spune că pe lume
Eu nu mai sunt strein.*

I. DUMITRESCU-FRĂSIN

CINCINAT

*Urmând șiragul slovelor din carte,
Ce-mi povestesc din vremi de-odinioară,
Un nou fior de viață mă'npresoară
Și-mi poartă gându'n alle țări... departe...*

*Il văd pe Cincinat voios cum ară
Ogorul drag și'n brazde îl împarte;
El pare-un zeu, răsând de vveri deșarte,
Un nimb de pace-adâncă-l inconjoară.*

*Noi... am uitat acele vremuri sfinte ;
Visăm un trai ușor și fără muncă ;
Deșarte lucruri frământăm în mințe...*

*Când viața'n drum doar praful ni-l aruncă,
Vedem pe Cincinat arând nainte,
Întinerit de mirosul de luncă.*

I. DUMITRESCU-FRASIN

PASTEL

*E noaptea pe sfârșite și cocoșii
Vestesc voioși sosirea dimineții,
Iar zărea se îmbracă'n zale roșii
Gonind din văi linișliul rece-al ceții.*

*Răsar în sat luminile la geamuri,
Ca licurici se'nșiră linișlit,
Tresar și păsărelele în ramuri
Și-arar un câine latră răgușit.*

*Inviorași de vântul ce adie,
Se văd prin curți și tineri și bătrani
Și ca o fermecată melodie
Răsună lung lălâncile la stâni.*

*De odală, linișlit, pe deal s'arată,
De printre nori un disc înpurpurat ;
In chiot lung răsună valea toată
Și plûgurile pleacă la arat.*

I. DUMITRESCU-FRASIN

MAREA SI EFECTELE EI BINEFĂCĂTOARE

Intocmai ca păsările călătoare, care părăsesc plaiurile toamna spre a se duce într'o climă mai dulce, tot așa, odată cu venirea căldurii; înăbușitoare de vară, o lume doritoare de adieri și de umbră, urcă spre munți, sau coboară spre țărături de mare.

Și frumoasele orașe și sate, adăpostite în văi, sau scăldate de valuri, sunt luate cu asalt de această lume, care mai găsește timp, printre necazurile și mizeriile unei vieți, să se preocupe și de cel mai prețios bun din lume, care este sănătatea.

Căci izvor de sănătate este adierea plină de miresme a mărilor ca și aerul răcoros din munți.

Elementele, care au plămădit toate viețuitoarele ea și pe om dintr'un început, se găsesc și astăzi aici pe pământ și sunt întrunite la margini de mări.

O mulțime de factori fizici și chimici se găsesc întruniți la țărmul mării și lucrează ca într'un laborator asupra organismului omenesc.

La mare aerul este lipsit de praf și de miasme și acest lucru se datorește marelui ventilator, briza mării, care suflă din larguri spre țărm.

Ea aduce din mijlocul mării aerul proaspăt și limpezit de valuri. Aripile ei aduc particulele invizibile de sare, pe care le aruncă pe față, pe piele și pe mucoasa căilor noastre respiratorii; iar mozaicul celular tresare sub această biciuire produsă de o mână delicată și nevăzută și fenomenele vieții noastre vegetative se înviorează.

La mare, presiunea atmosferică este la maximum. Aerul este condensat, iar oxigenul, această hrană a sângelui și a vieții, îl umple până la saturație.

Pământii noștri vor absorbi din acest mediu hrana binecuvântată și abundentă și o vor descărca în sânge, care o va purta ca pe o mană cerească pe toate căile mari și mici ale labirintului nostru celular.

Totul se bucură și se așază la trecerea lui; iar foalele încărcate ale pieptului nostru vor absorbi și vor goni, în mișcări pline și largi, fie materialul folositor, fie rămășițele otrăvitoare. Inima, această pompă, care începe să bată odată cu viața și încetează odată cu ea și pe care o împovăram zilnic cu sarcini nouă și inutile, cu ambiții, deziluzii și glorii deșarte, cât de ușor și de calm bate ea acum!

Întărit se simte corpul, iar mintea capătă limpezime, când sângele bogat este purtat în bătaile puternice și ritmice ale arterelor.

Nicăieri ca la marginea mărilor temperatura nu este așa de constantă. Treceri brusce dela căldură la frig și dela frig la căldură se văd rar, iar regulatoarele noastre termice, care sunt supuse la grele încercări în alte regiuni, la mare se liniștesc; și, din același motiv, corpul pierde cu greu căldura sa, iar răcelile și toate catarurile inevitabile ale lor, nu se constată decât foarte rar la mare.

Acelaș rezultat mai decurge și din faptul că aerul mării, fiind încărcat cu vapori, răcirea bruscă a corpului prin transpirație este împiedicată.

Dar agentul, care face ca clima marină să se exercite cu mai multă putere și miracol asupra organismului uman, este lumina. Cine dintre cei, cari au stat câtva timp în apropierea mării, nu a constatat că zilele și nopțile sunt aici de o strălucire uimitoare? Suprafața mării joacă rolul unei oglinzi, care răstrânge razele astrelor, creind mai multă strălucire d'asupra pământului. Nopțile cu lună sunt aici nopți de feerie. Lumina solară este lumina dădătoare de viață și sănătate.

Cu toții știm cum se deschid plantele în fața luminei, cum se dezvoltă și cresc și cum se vestejesc când sunt lipsite de lumină. Această lege se aplică și la om ca și la celelalte viețuitoare. Lumina este binecuvântarea cerească pentru corp ca și pentru suflet.

„Fluturii întind aripile lor pe o mare de lumină. Crinii și iasomiile se deschid pe crestele valurilor de lumină.

„Fluviul cerului se revarsă peste țărmuri și bucuria se revarsă în lume!”.

cântă marele poet al Indiei Rabindra-Nath-Tagore. Zeul Apolon era la greci zeul luminii, ca și zeul poeziei și al artelor. El era considerat ca inspiratorul poezilor. *Gounod*, marele muzicant, autorul frumoasei *Mireille* și al lui *Faust*, nu se simțea inspirat decât la lumina soarelui.

Muzica cerească din moartea *Mireille*-i ne înalță și ne cuprinde de fiori. Este un imn adus soarelui arzător și puterilor lui nesfârșite.

Filosoful *Nietzsche* măturisește singur oă lucrarea lui celebră, „Astfel vorbit-a Zarathustra”, a fost scrisă în niște zile pline de lumină,

Și fiecare din noi, oricât de obscuri am fi, observăm zilnic dispoziția pe care o căpătăm, când intrăm și stăm într'o sală luminoasă.

S'a căutat izvorul atâtor influențe binefăcătoare, de care se bucură lumina, și s'a găsit că rezidă în însăși culorile spectrului solar.

Aceste culori sunt: roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo și violet.

Fiecare din aceste culori, sau grupuri formate din două sau trei culori apropiate, se bucură de proprietăți speciale. Astfel, către violet și dincolo de violet, razele au proprietăți chimice și bactericide. Culorile din mijloc: albastru, verde și galben, sunt raze procuratoare de lumină; iar spre roșu și infra-roșu, razele sunt procuratoare de căldură.

Marea absoarbe razele calorice-roșii și infra-roșii—și reflectează razele chimice violete și ultra-violete, precum și pe cele luminoase, albastre, verzi și galbene (Hann). Astfel se explică de ce razele chimice și luminoase sunt așa de intense la mare.

Razele chimice sunt adevăratele vinovate, care ne ard plăcile fotografice când voim să scoatem fotografiile pe plaje și tot ele poartă vina înnegrii tenului, care necăjește așa de tare pe cochetele noastre.

Dar cât de mult ne răsplătesc ele față de aceste neajunsuri fără de însemnătate!

Când un om stă mai mult timp expus la acțiunea solară, pielea lui devine brună. Această schimbare de culoare a pielii

are un scop. Este un fenomen de apărare al organelor mușchiului față de razele violete și ultra-violete, care sunt arzătoare pentru celule. În încordarea sa pentru apărare, el adună din toate părțile substanțele colorante, adună lipochromele din grăsime și melaninele din sânge. Glandele supra-renale, adevăratele fabrici de melanine și de principii întăritoare pentru organism, lucrează intensiv față de această cerere. Și odată cu principiile colorante ele elaborează în cantitate mare și principiile fortificante.

Razele violete și ultra-violete măresc activitatea schimburilor celulare în proporție de 40 la sută. Razele albastre, verzi și galbene, sau razele luminoase, sunt razele care aduc liniștea în sufletul nostru. Lor li se datorește calmul care ne cuprinde, când contemplăm de pe țârm înținsul nemăsurat al mării, când mișcătoare cu mi de fețe, când nemișcată, cu reflexe de azur.

Medicii întrebuițează, cu efect calmant și liniștitor, lumina albastră a becurilor electrice de această culoare, proiectată pe părțile dureroase ale corpului, sau d'asupra capului pacientului cu nervii încordați.

Experiențele au arătat că munca musculară este favorizată de lumina albastră (Nogier-Pisani). Razele roșii și infra-roșii, sau razele calorice, au proprietatea de a dilata pielea, dilatănd odată cu ea capilarele de la suprafața ei, înlesnind revărsarea sângelui la suprafață și micșorând presiunea lui la inimă.

În acest chip se ridică o mare sarcină a inimii, care va bate în salturi ușoare și elastice, irigând cu ușurință toate organele.

Prin luna August, mai ales după câte o zi de furtună, care a răscolit marea până în adâncuri, se văd aruncate pe țârm numărâte alge roșii și verzi, iar atmosfera e plină de un miros tare și sărat.

Plămânii își deschid larg porțile ca să primească mireasma dătătoare de sănătate.

Mirosul acesta se datorește sărurilor din atmosferă și substanțelor chimice volatile din constituția algelor și animalculelor moarte, care au suferit influența razelor solare.

Clorura de sodiu se găsește în atmosfera marină în cantitate de 15—20 miligrame pe metru cub (Gauthier). Această sare, absorbită prin căile respiratorii, mărește masa sărurilor

neutre din serum, favorizând „conflictul” oxigenului cu globulele roșii (Hayem).

În alge se găsește iodul, substanță atât de slăvită și considerată ca fiind dotată cu puteri de întinerire, grație proprietăților lui rezolutive și de purificare a sângelui.

Și prezența a o mulțime de săruri, metale și metaloide s'a găsit în apa și atmosfera marină.

Ozonul, purificatorul atmosferei, înzestrat cu puteri ucigătoare pentru microbi, agent de oxidație și stimulent a nutrițiunii, este bine reprezentat în atmosfera marină mai ales după furtuni.

Putem compara țărmul maritim cu un mare sanatoriu în care cel intrat este luat în primire de specialiști invizibili, cari lucrează asupra lui. Unul îi toarnă în suflet calmul și îi potolește durerile, altul îi pune în inimă entuziasmul și iubirea de viață, altul îi regulează circulația sângelui, îi impaternicește inima, altul dă bice glandelor lenevite și face ca schimbările celulare să se facă mai repede.

Muritorul, care coboară pe plaje către miezul unei zile de vară, își simte mai întâi ochii copleșiți de albastra strălucire a pânzei mișcătoare și nesfârșite dinaintea sa. El vede cum se formează și se perindă în cete nenumărate valurile cu crestele înspumate, care ajung în dulce legănare pe patul de nisip până aproape de picioarele sale. Pieptul său soarbe cu neașjiu aerul răcoros adus din larg pe aripele de spumă. Lângă el are plaja cu nisipul arzător, iar înapoi tot pământul cu lumea și cu durerile ei. El simte nevoe de a-și împărtăși corpul și sufletul din limpezimea și răcoarea apei. Șubred și timid înaintează, iar picioarele lui la atingerea apei, simt și trimit în tot corpul primul fior; respirația i se taie; încă un pas și valul îl cuprinde; de acum-e al lui; inima îi bate cu putere; alt val vine, înălțându-se spre el, spărgându-se în miliarde de picături sărate și apa albită parcă fierbe în jurul lui.

Abia se liniștește și altul vine, altele se formează în larg, altele vin, batalioane iau naștere din sânul mării, ele vin în rânduri, parcă ar avea un țel, parcă vin pentru el, înaintează, cresc și se sparg.

Nu trec mult și corpul se învălue într-cădiuoră dulce și binefăcătoare, inima îi bate cu însuflețire, respirația devine pro-

fundă, pelea se roșește și o mulțumire adâncă îl stăpânește. Acestea sunt primele senzațiuni și stări fiziologice prin cari trece omul care face baia de mare.

După bae pofta de mâncare crește, respirația devine ușoară, sângele circulă bine prin toate organele și totul merge bine.

Temperatura apei, agitația ei, compoziția chimică, masajul pe care valurile îl produce pe suprafața corpului, toate sunt stimulente ale organismului și au efect întăritor.

Dar, ca pentru ori-ce în viață, efectul binefăcător al băii de mare poate să ajungă până la maximum când se respectă anumite condițiuni și poate să fie scăzut sau nul și chiar poate să devină vătămător, când se depărtează mai puțin sau mai mult de acele condițiuni.

Baia este bine făcută când corpul nu simte frig, nici înainte, nici în timpul băii, nici după bae.

Timpul cel mai bun pentru bae este dimineața dela 10-11. Să nu se facă niciodată bae cu stomacul încărcat. Intrarea în bae să se facă brusc, cu tot corpul de odată.

În bae să se facă mișcări.

Să fie ferite capul, pieptul și abdomenul de ciocnirea valurilor.

Toate afecțiunile datorite alterării funcțiunii de dezasimilare a celulei, circulației sanguine vicioase, sleirei nervoase, sărăciei elementelor fundamentale din sânge, alterării datorite toxinelor microbiene sau toxinelor create de organism, își găsesc tămăduirea în climatul maritim.

Copilul alb la față, cu privirea stinsă, cu buzele palide, cu sângele sărac, fără vlagă, fără vioiciune, după o scurtă ședere la mare, va căpăta străluciri în priviri, buzele lui se vor colora în carmin, fața se va bronza, inima va bate cu putere și va sburda de fericire.

Adultul cu nervii oboșiți de muncă, de griji, sau de plăceri, pe care cea mai mică sforțare îl doboară, cu funcțiunile organice încetinite, slăbit și desgustat, va căpăta, după o cură de aer, soare și băi, la mare, plăcerea de viață, încrederea în sine, dorința de o viață nouă, nervii i-se vor destinde, funcțiunile organice se vor înviora.

Intoxicatul, fie de otrăvuri venite din afară, fie de otrăvuri secrete de organismul său, care a disprețuit în fiecare zi viața

simplă, cumpătată și igienică, cu nutriția încetinită, cu funcțiile organelor îngreulate, își va curăți organismul de otrăvuri, arderile în organism se vor produce în mod viu, după o cură la mare și se va simți reînviat.

Copii născuți din părinți bolnavi, scrofuloșii, candidații la tuberculoză, convalescenții de boli infecțioase, rachiticii, bolnavii sau convalescenții de tuse convulsivă, boala care deschide drumul tuberculozei, se schimbă în mod uimitor la mare, după o cură de aer și băi de mare.

Artritele tuberculoase ale genunchiului (tumora albă), ale șoldului (cano-tuberculoză), ale vertebrelor (morbul lui Pott), se vindecă cu timpul și cu răbdare în chip miraculos în climatul maritim, sub influența intensivă a razelor solare.

CAZINOURILE.— După cum Apolon, zeul luminei al binei și al frumosului, își cheamă în strălucitorul său palat pe fiii săi suferinzi spre a le mai da încă odată sănătatea în care i-a îmbrăcat la facerea lumii, diavolul, zeul răului, își instalează și el *taraba*, chemând sgomotos, cu gesturi de patașă, acest popor de oameni necăjiți.

Din gura lui aprinsă se aud: veniți, veniți, la bacara, la bulă, fox-trot și, în tactul unui cântec macabru, sunând din pinteni, deșartă și umple un corn cu monezi de aur.

Iar biata omenire părăsește încă odată splendorile de afară pentru a se îngămădi ca la bălci, atrasă de amăgitoarea lucire și de sunetul cadențat al aurului.

La lumina orbitoare a becurilor electrice, corpuri îmbrăcate în voaluri se strâng și se despart în sunetele și mișcările unor muzici și dansuri ajătătoare, smulse din taverne, pe când la marginile unei mese mari și ale altor mai mici, mulțimea îngămădită, înfrigurată, cu ochii uimiți, cu inima palpitând, din seară până în zori își arde viața ca pe o lumânare.

Această jertfă adusă pe altarul diavolului o vor înțelege cei cuminiți; ei se vor feri și vor merge spre izvoarele curate ale vieții, de unde își vor adăpa corpul și sufletul.

DR. GEORGE ULIERU

ȘCOALA BULGARĂ DIN SILISTRA

Este de obște cunoscut, că în orașul Silistra, vechiul Durostor su Drăstor, cum i s'a mai zis în cursul vremilor, primele școli cunoscute au fost cea greacă și română.

Școala bulgară se înființează târziu de tot. În această privință găsim o expunere amănunțită, făcută de profesorul B. Iancof, întâi în *Uciliștem pregledu*, anul 1897, cartea IV, VII, VIII și apoi într'un studiu deosebit, apărut în *Otcetu* etc.. anul al treilea, Rasciuk 1899, după care vom împărtăși și noi cetitorilor *Analelor Dobrogei*, mai pe scurt, tot ce credem necesar.

Autorul face în introducere istoricul orașului Silistra după Irecek și alți autori, fără însă să prezinte cu exactitate, pentru a putea fi urmărit, citațiile. Apoi, la pagina 13, vorbind despre cartierul *Volna*, — românesc după măturile tuturor supra-vieșitorilor Silistreni, cari apucaseră timpul când *Volna* nu fusese distrusă încă, adică înainte de 1854, — ne spune că aci se născu ideia de înființarea școlii bulgărești pentru întâia dată. Părerea că *Volna* ar fi fost locuită de element bulgăresc, nu este exactă.

După ce expune preocupările foștilor stăpânitori turci ai Dobrogei, ne vorbește de întărirea orașului Silistra cu șanturi și fortărețe și, după ce ne vorbește despre fortificarea fortului Megidie, care predomină orașul, — lucrare începută la 1842 și sfârșită la 1849, — precum și despre laptele de

la 1854, când, pentru considerațiuni strategice, este distrusă mahalaua românească Volna și despre jalea ce cuprinse elementul bulgăresc din împrejurimi, după retragerea armatelor rusești pe malul stâng al Dunărei, cu care prilej 6000 de locuitori bulgari cu vre-o 40.000 de vite fură nevoiți a se retrage, odată cu armatele rusești, spre a se așeza în Basarabia,—vine la chestia școlară. Până la sfârșitul războiului ruso-turc de prin 1856, spune că în Silistra nici vorbă nu putea fi de element bulgăresc. Prin situația sa deosebită, îndepărtată de localitățile locuite de populație curat bulgărească și împinsă la marginea nord-estică a Deliomanului, populat mai mult cu Turci, se înțelege că între puțina populație creștină a orașului nici vorbă nu putea fi de bulgari. Și acei puțini bulgari, cari veniau aci după treabă, chiar dacă se stabiau în Silistra, prin femeile lor: grecoaice, românce, sau găgăuțe, se contopiau cu vremea. Aceasta a fost oarecum situația elementului bulgăresc în Silistra până la 1859. Dar, după arderea Volnei (1853) mulți dintre locuitori și bulgari curați, se așează în interiorul orașului și astfel elementul bulgar se întări în mod deosebit în oraș (pag. 15-16).

Acestui element bulgăresc venit, după autor, dela Volna, s'ar datori mai târziu înființarea școlii bulgărești în orașul Silistra și dreptul de a se ceti în biserică în limba slavonă.

Dupa cele spuse de Iancov la pag. 19 și următoarea, școala bulgărească începe întâi la Volna în 1851 sau 1852. După mărturiile culese de dânsul dela d. Ilie Blascof și Gr. Arnaudof, școala dură numai un an. Aceasta o întârește prin cuvintele lui Blascof din nuvela sa: „Cei doi frați”. Ne mai spune că la Volna veni întâmplător un oarecare Todor, originar din Testegi (Provadia), învățător la școala din Calipetrova. Acesta, prin cuvântările sale calde, reușind să însușe bulgarilor din Volna patriotism, făcu să se deschidă un început de școală bulgărească în casele ciorbagiului Petre, de pe malul Dunării, iar învățătorul dormea în camera în care se țineau cursurile. Material didactic nu exista. Numărul elevilor ar fi variat între 20 și 40, sosiți și din satele din împrejurime.

După arderea Volnei, în ajunul anului 1854 arse și școala bulgărească. Bulgarii se încercară să deschidă școală în Silistra, unde elementul grecesc pe acea vreme era foarte puternic și numai după luptă mare reușiră să deschidă școala la 1856. Nu aveau însă local, căci grecii nu le îngăduiau să frecventeze în vreuna din camerele școlii lor. Totuși reușiră să puă mâna pe una din cele două chilii destinate dascălului. Elevii, al căror număr ar fi fost cam până la o sută, ședeau pe jos. De material didactic nici vorbă nu putea fi.

Apoi ni se descriu opinițiile Grecilor de a le lua școala, luptele susținute de Bulgari pe lângă ibram Pașa împotriva Grecilor și episcopului acestora, Dionisie, amănunte cu privire la mersul școlii, la numărul elevilor, modul de predare și personalul didactic. Ne arată pe diferiți învățători cari s'au succedat la școala bulgărească din Silistra. Primul a fost cel amintit, Teodor Schiopul, despre originea căruia nu se știe nimic.

Au urmat Hr. Șipecof, originar din Cotel, care rămâne până la 1858. Urmează Taki Culef din Rusciuk, care se spune că a fost energic, ca unul care a reușit să strângă până la 38 de elevi. El preda și l. greacă. După el urmă Panajoti Dobref din Cotel, nu tocmai de treabă. Acesta rămâne la Silistra până la 1862, când îi luă locul P. Iconomof și când numărul învățătorilor fu mărit cu unul, fiind adus M. Căncef, cu care prilej se mai înființă o clasă. Urmează T. Peef din Etropole, dar de origină bulgară. „Tatăl său era tăbăcar și făcea comerț de piei cu țara românească“ (pag. 26). El fu foarte energic și numărul elevilor se ridică până la 200, printre cari mulți bulgari din satele vecine. El chemă și pe fratele său V. Iconomof, educat la școala de medicină din București.

În timpul acesta Peef este acuzat de *comit*¹⁾ de unul dintre puternicii bulgari ai zilei. Valiul dela Rusciuk Mit-had-Pașa instrui însuși afacerea lui și mulțumită adju-

¹⁾ *Comit* la Bulgari este afiliatul la comitetele secrete, înstituite la început în România cu scopul de a lupta pentru liberarea Bulgariei. Mai târziu ele au devenit niște adevărate instituții banditești, de pe urma cărora au avut de suferit însăși populația bulgară din Bulgaria și Macedonia.

tantului Paisei, Peef nu s'a ales cu exilul la Diarbechir. El părăsi Silistra la 1866 și după el și tovarășul său V. Iconomof.

Cu plecarea lor, școala din Silistra dă îndărăt. La 1867 fu din nou rechemat Căncef.

La 1869 fu numit Iancu Todor din Șopot și, fiindcă numărul elevilor crescuse între 150—200 și nu putea dovedi singur, aduse și pe Anton Cheseacof din Filipopole, iar ca învățătoare pe Eflampia S. Vichelof, călugăriță la mănăstirea de maici din Șopot. Ea este prima învățătoare în Silistra la școala bulgărească. Activitatea lui Todor nu se mărginea numai în școală, ci și afară din școală. El fiind la Oreahova, luase parte însemnată la mișcarea revoluționară și era membru în comitetele locale de acolo. Au mai urmat I. Dobrovolți și sârbul Berberovici, apoi D. Draganof, fiul preotului Drăgan din Almalăul Dobrogei Vechi și P. Arnaudof din Silistra (Volna).

Mai urmează o serie de alți învățători și, după anumite procese-verbale, se arată și salariile cu care erau angajați anual și care variau între 1200—3000 de lei vechi (groși); de multe ori și întreținerea.

Dintre aceștia amintesc pe Malof, născut la Tulcea, pe D. Calcef din satul Canlia (Dobrogea). Spiridonof, originar din Basarabia. Ne arată felul cum se angajau învățătorii cu anul și apoi urmează capitolele: elevii, învățătura, materiile, metoda, disciplina, și fuchee cu diferitele manuale obișnuite pe acea vreme în școala bulgărească din Silistra.

Alte notițe cu privire la această școală le găsim în scrierea lui Dimitrof *Principatul bulgăresc, 1895* Filipopol, pag. 235. Iată ce ne spune:

„Aci (în Silistra) în școală și biserică se predă în l. greacă și română. Limba bulgărească a fost de mult uitată. În acest an (1855) Bulgarii însărcinară pe Hr. Ișpecof din Cotel, ca să învețe pe copii în limba grecească, românească și bulgărească. Se făcură încercări de a se introduce în biserică și limba slavă, dar Grecii și Românii nu permisără. Atunci Bulgarii se plâneră la episcopul

Dionisie, se adresară și Patriarhiei (la Constantinopol), dar rugămintea lor fu respinsă.

„Văzând Grecii că limba bulgărească apucă înaintea altora, se siliră să o escludă, dar nu le succese și fură nevoiți în anul următor să înființeze școală deosebită pentru limba grecească, în aceeași clădire“.

„După aceasta Grecii începură să ațâțe pe copii lor ca să se dedea la diferite fapte rușinoase, insultând pe învățătorul bulgar, bătând pe școlari și altele. Scandalul dură multă vreme“.

„Pe la 1858 vroiră să separe școala în două (funcționând în aceeași clădire cu a Grecilor), dar episcopul Dionisie, dimpreună cu Grecii se împotrivară. Mai apoi însă autoritatea însăși interveni și o împărți. Pe la 1860 din nou, în urma scandalului dela sărbătoarea lui Metodi și Chiril, prin colaborarea lui G. Cristevici, reușiră să obțină biserica veche, de oarece biserica mare, construită atunci de Bulgari, dinpreună cu 40.000 de groși (lei vechi), rămase Grecilor. După aceasta și școala, la care fu tocmnit ca învățător Todor Peet, apoi C. H. Dobroplodnii, fu orânduită mai bine. Pe la 1869 se înființă și școala de fete“.

PERICLE PAPAHAĞI

INSEMNĂRI DESPRE TĂTĂRII DIN PERVELIA¹⁾

INTELIGENȚA. Din convorbirile cu Tătării, constați că cea mai mare parte din ei sunt inteligenți și pricep destul de repede multe lucruri. Copii pe cari îi am în școală prind repede și de prind lecțiunile, deși în Septembrie 1919, când am deschis prima școală aici, nu știau nici un cuvânt românesc. Astăzi, după un an și jumătate, ei înțeleg tot ce citesc și chiar pot povesti. Mai ales la aritmetică, sunt de o înțelegere uimitoare.

În satul acesta, mai tuturoră le place negoțul și mulți dintre ei chiar se îndeletnicesc cu el. În privința aceasta D-l Ioan Bănescu,—care a fost prizonier în Turcia,—mi-a spus că Tătării Dobrogeeni sunt superiori altora din alte părți și chiar Turcilor.

Când stau Tătării de vorbă, discută,—mai ales acum în urma războiului,—foarte mult despre politică, lupte și mișcări de trupe. Îi interesează totul și caută să știe cât mai mult. În vorbirea lor s'amestecă din timp în timp glume și ridiculizări.

Imaginația le este destul de fecundă și de multe ori numesc lucrurile cu numiri frumoase, luate prin comparație. De pildă, rachifului îi zic „așf-su”—„apă amară” ; flăcăului îi zic „deli-can” „sânge nebun”, etc.

Odată, în primăvara anului 1920, ducându-mă la câmp, am întâlnit un Tătar care-și prășia bostana. După obiceiunile

¹⁾ Țin să aduc aici mulțumirile mele D-lui Ioan Bănescu, primarul comunei Tătăroaie, care mi-a dat tot sprijinul, atât prin informații, cât și prin traduceri,—de oarece este un bun cunoscător al limbii și obiceiurilor Tătarilor, fiindcă a trăit de mic copil în mijlocul lor, în Pervelia.

ploconeli, am fost poftit să fac o țigare. Mă așezai pe pământul proaspăt și începurăm să vorbim despre timp și despre munca câmpului. În urmă, Tătarul începu să-mi spună :

— «Vezi, domnule dascal, pepenii și fasolea nu se fac, până nu ari, nu sament și nu prășești, pe când buruienile și bălăritile, fără nici o muncă, cresc în orice loc, de-ți rupi sufletul la sâpă !»

— «De ce-o fi oare astfel ?» îl întrebai eu, să văd ce spune.

— «Apoi, uite de ce, răspuse el : fiindcă buruienile și toate bălăritile sunt fii cei buni ai pământului, pe când orzul, fasolea, pepenii și celelalte, sunt copii vitregi, dași-de suflet de către oameni !».

Am plecat de acolo, gândindu-mă la păcatul Tătarului, care omora cu sapa copii cei buni ai pământului.

Ei obișnuiesc mult să se poreclească unui pe altul. Iată câteva din porecelele unora din sat : unuia, — fiindcă este mândru — îi zic „*curcă*” — „foale”, adică se umflă ca niște foale țigănești ; altuia, — fiindcă se supără repede și-i sare țandăra, i se spune „*tabiatli*” — „țandărosul” ; alt Tătar, care este tuciușor de tot, poartă numele de „*cara*” — „negrul” ; altuia, ale cărui organe nazale au fost atacate de *sifilis*, îi zic „*manca*” — „cărnuț” ; unuia voinic de tot și serios, îi spun „*cartaneuș*” — „vulturul” ; iar altuia, fiindcă îi tot place să vorbească despre avioanele ce le-a văzut în timpul războiului, îi se zice „*aeroplan*”. Mai este unul, mititel de statură și îndesat, poreclit cu cuvântul românesc „*mormoloc*”. Deasemenea, un Român, care are la mâna dreaptă șase degete, poartă numele de „*altî-parmac*” — „șase degete”. Acestui Român, Tătarii aproape că nici nu-i cunosc numele bun, ci numai porecla, sub care este de știut.

Bătăla de joc este întrebuințată des la ei și voiți cita un caz.

Intr'o seară era adunare mare la o casă și între alții, veniseră acolo și doi frați T. și V. și încă unul Z, care are niște oi slabe și pline de scabie. Unul dintre cei doi frați, V., ca să-și bată joc de ceilalți, T. zice către toată adunarea, tare, ca să fie auzit :

— «Oameni buni, mâine sunt alergări !»

Curioși, oamenii întrebară ce alergări sunt și V. răspuse :

— «Oile lui T. și cu ale lui V. vor face mâine întrecere !. Dar T. jicnit, răspuse imediat, fără să mai stea pe gânduri :

— „La Primăvară, dacă vreți potârnicli, să veniți la frațele meu V., căci găsiți!”¹⁾

Tătarii țin mult la legea și obiceiurile lor, lucru ce se poate înțelege din următorul fapt :

În ziua de 13 Februarie 1921, erau străniși în localul primăriei mai mulți inși, între cari eu, primarul, notarul, câțiva Români și un hoga, S. H. La un moment dat, intră câțiva Tătari și, — după obiceiul lor, — i-au zis întâi hogii „*seleam alechiam*” și apoi Românilor „*hoș-gheldân*” — „bine ați venit”. Hoga nemulțumit că nu i-au urat și lui „*hoș-gheldân*”, care după obiceiul lor, este o prină datorie, se adreă către primar :

— „Vezi, D-le Bănescu, acum puteți fi mulțumiți că ști isbutit să-i desnaționalizați pe Tătarii noștri și să-i faceți „*ghita-uri*” — „necredințioși”, căci uite, Românilor vi s'a urat „*hoș-gheldân*”, iar mie nu!”

Prin cuvintele acestea, care de fapt nu aveau nici un sâmbure de adevăr, hoga voia să lovească indirect pe ceilalți Tătari.

În anecdotele lor, Tătarii ridiculizează în deosebi pe Țigani, pe judecători și mai ales viața casnică. Voiu nota aici două anecdote.

I. Odată s'a însurat un flăcău. La vre-o două săptămâni după nuntă, el începu să se roage de tatăl său ca să facă ori cum va ști, să strângă ceva bani și să-i mai ia o nevastă. Tatăl îi răspunde că n'are bani acum, dar când va fi mai înlesnit, îi va face pe plac.

Mai trecură vre-o cinci șase luni după aceea și într'o zi tatăl îi zise tânărului :

— „Uite, acum am făcut o negustorie bună din care am câștigat destul și, — fiindcă am bani, — hai să-ți mai iau o nevastă, după cum ai zis!”

Dar fiul, speriat, îi răspunde :

— „Lasă, tată, nu-mi mai trebuie, căci aceștia pe care o am, îmi ajunge și mie și ție!”

II, Într'o zi, un om tânăr ședea afară la soare, rezemat de zidul casei; era slab de tot și trist. Lângă el se opri un cocoș,

¹⁾ Potârnicșile, când fug, se leagănă; iar oile, când sunt slabe de tot, merg ca potârnicșile.

Începu să bată din aripi și să cânte. Tânărul se uită lung la cocoș și-i zise :

— „Lasă c'ai să vezi tu pe draoul, când te va însura tata; atunci o să fii tot ca mine și n'o să-ți mai ardă de cântat și de jucat !”

Tătarii obicinuesc să ironizeze alte popoare.

Mi-au povestit unii că în timpul războiului se duceau prin Cadrilater după diferite treburi, mai ales s'aducă grâne. Pentru aceasta, era nevoie de bilete de drum, eliberate de autoritățile comunale ale administrației germane.

Mulți dintre Tătari se serveau de câte un bilet fals sau vechiu, cu cine știe ce ștampilă. Când erau însă opriți de soldații Bulgari, ei arătau biletele acelea, iar Bulgarii întrebau :

— „Peceat ima ?” — adică „are ștampilă ?”.

Dacă biletul avea o ștampilă, Tătarii erau lăsați liberi. Soldații Bulgari nu mai citeau biletele, căci nu se pricepeau ci se mulțumeau doar cu.... „peceat ima”... adică ștampila, lucru de care râd Tătarii cu mult haz.

Când se adună ei mai mulți la un loc, spun o mulțime de anecdote, pipărate rău de tot, pline de obscenități, pe care nici nu le putem reproduce. Repertoriul acesta le este destul de bogat și am observat că aceste anecdote sunt presărate de o mulțime de scene de pederastie. În ele se oglindește de multe ori viața conjugală cu întâmplări pline de haz și de multe ori cu nelipsitele „coarne” ce și le pun soții. Dar trebuie să spunem că aceste anecdote nu au un caracter pur tătăresc, ci sunt împrumutate dela Turci, sau dela Creștini chiar.

Notez aici o anecdotă.

Un om avea o nevastă, căreia îi plăcea să calce alături cu drumul; dar, într'o vreme, bărbatul bănuî și hotărî s'o pândescă și s'o prindă. Într'o zi el spuse că pleacă la niște rude în alt sat și că se întoarce tocmai a doua zi seara. Porni la drum; dar chiar în seara aceea, pe înopțate, se întoarce și se ascunse la spatele casei. Stete el ce stete și văzu pe femeia lui eșind afară și chemând pe cineva. Cum întunerecul era mare de nu vedea nimic, omul eși din ascunzătoarea lui, o luă pe femeie de păr, și o bătu măr, până-i tăie toată pofta de dragoste. După aceea omul se făcu nevăzut și se duse la satul unde spusese.

Femeea nu-l cunoscuse deloc.

Când se întoarse a doua zi seara, nevasta ședea culcată și-i spusese că este bolnavă. Întrebând-o ce boală are, ea îi răspunse că a răcit. Omul se apucă atunci să-i cetească din cartea sfântă, ea să-i mai treacă; dar când luă cartea în mână, începu să cânte:

— „Doamne, ce ți-oiu fi făcut că, în loc să-mi viată iubitul, a venit nu știu cine și m'a bătut măr?”.

Femeea se prefăcu cu nu pricepe.

În viața lor de toate zilele, Tătarii sunt neprevăzători și lași și, din cauza aceasta, când sunt într'o încurcătură, ei dau din colț în colț ca să scape. Totuși, se pricep să facă în așa fel și să cadă ca pisica, cum e bine. De cele mai multe ori, când e vorba să iasă deasupra, un Tătar nu se dă înapoi să dea vina pe altul și să-l încurce, — chiar nevinovat, — în locul lui. E rar cazul când cineva să-și ia asupra lui o vină cu curaj și la caz de nevoie găsește repede cuvântul care să-l salveze.

Voiu povesti aci două întâmplări.

1. Mi s'a spus, de către chiar fiul eroului nostru, că în timpul stăpânirii turcești în Dobrogea, un Tătar din Pervelia, Agi Vaid, mort pe la 1899, a simțit odată pe un cerșetor că are bani mulți. Agi Vaid l-a prins pe cerșetor la o răspântie singuratică, l-a bătut și i-a luat toți banii. În urmă, ca să nu poată spune nimic nimănui, i-a tăiat și limba.

După câțva timp, cerșetorul l-a dat în judecată pe Tătar. La judecată, în fața Cadiului, s'au prezentat amândoi. Cerșetorul a început să bălbăiască și să arate prin semne că Agi Vaid i-ar fi tăiat limba. Judecătorul—cadiul,—nepricepând, îl întrebă pe Agi Vaid ce vrea să spună cerșetorul, iar Tătarul răspunse:

— „Domnule judecător, el spune că eu l-am întâlnit pe drum tocmai când altul îi tăia limba și că eu l-am scăpat să nu fie omorât!”.

Cadiul îl crezu și-l achită.

2. Aci în sat este un Tătar care mi-a povestit că la tinerețe ședea la Constantinopol și era vânzător la un mare magazin comercial.

Într'o zi veni acolo un beiu să târguiască. Fiindcă beiu l-a văzut că vânzătorul este inteligent și servibil,—căci mai venise și'n alte ocazii—l-a poftit pe Tătar la el acasă. Într'o Vineri, Tătarul s'a pregătit și s'a dus „musapâr” la beiu turc. Ajuns

acolo, după obiceiul turcesc, și-a lepădat ghetele și-a încălțat papuci de lemn („tabaldrâc“), și-a desbrăcat hainele exterioare, luând un halat lung, care se țara pe pământ. Apoi, în timpul când scoborau o scară, din cauza halatului lung, vânzătorul, care nu era deprins cu așa ceva, s'a poticnit de câteva ori și dacă a văzut că nu poate merge, a luat poslele halatului, le-a sumes vârându-le în brăul cu care era încins și se adresă beilui :

— „Eu văd că m'ai chemat aci ca să mă faci femeie !“

Beilul a răs de acesta și au pornit mai departe. După ce s'au plimbat puțin printr'o grădină, s'au așezat la masă, unde—contrariu obiceiului,—beilul și-a adus și eece două cadăne. Iarăș—contrariu obiceiului oriental,—fiindcă beilul era mai de lumea nouă și deprins cu ale apusenilor, a pus la masă furculițe și cuțite, care erau de argint. Intre alte mâncăruri, s'a servit și „espama“, un fel de tocană, în care bucățile de carne sunt lăsate mari de tot, ca întotdeauna la orientali.

Tătarul, văzând pe ceilalți că iau bucățile de carne cu furculița și le taie cu cuțitul, a vrut să facă și 'el la fel; dar,—fiindcă nu era deprins,—când tăia carnea, stângaciu cum era, a scăpat cuțitul și a spart o farfurie. Beilul și cadănele s'au uitat lung la el și l-au întrebat dacă tae sau nu cuțitul. Vânzătorul necăjit, ca să scape din încurcătură, svârle și cuțitul și furculița din mână, zicând :

— „Care strămoș din neantul meu a mâncat cu furcoiul, ca să fac și eu așa ?“.

Și a început să care cu mâna și să taie cu dinții, după cum era învățat.

Beilul și cadănele au făcut mult haz de stângăcia Tătarului. L-au mai poțtit și'n alte dăși, dar el, din cauza rușinii ce pățise, nu s'a mai dus pe acolo.

Din viața lor. Familia tătară este constituită în felele celei a vechilor slavi; „Zadruga“. Când fiicăul se însoară, nu poate părăsi casa părintească. El muncește pe pământul tatălui său,—cât timp acela trăește,—se îmbracă, mănâncă și cheltuește din ceea ce îi dă tatăl său. Feciorii își fac casele împrejurul celei a tatălui lor, așa că tot neamul se strânge la un loc și este condus de cel mai bătrân, fie bărbat sau femeie.

Femeile respectă pe bărbați și tinerii pe cei mai bătrâni.

Obiceiul acesta nu poate fi încălcat cu nici un chip. Oel mic nu poate nici să fumeze în fața celui mai mare.

Într'un loc unde stau bătrânii de vorbă, tinerii nu pot sta ; iar dacă într'un loc, unde stau flăcăii de vorbă, vin câțiva bătrâni, flăcăii trebuie neapărat să plece și să lase locul bătrânilor. Un bătrân poate foarte bine să bată pe unul mai tânăr sau pe un flăcău, fără ca acela să îndrăznească cel puțin să se apere și nici să cum să mai răspundă cu injurături și cu pumni, cum fac Românii noștri.

Între Creștini și Mahomedani, Tătarii dau întâietate celor din urmă. Aceasta se cunoaște după următorul fapt : într'o casă unde sunt adunați Creștini și Mahomedani la un loc, când un Tătar intră pe ușe, se adresează întâi Mahomedanilor cu „seleam-alechium“, („bine v'am găsit“), la care aceia răspund : „alechium seleam“, („bine ai venit“) ; în urmă se adresează și Creștinilor cu „sabalar-hairolsun“ („bună ziua“) sau „açşamnar-hairolsun“ („bună seara“), după cum este vremea.

În adunările lor, cuvântul greu îl au hogii, cari sunt și conducătorii lor de fapt. Aceștia fac și pe doctorii, atât la oameni cât și la animale și Tătarii cred mult în știința și în puterea leacurilor lor. Hogii practică arta lui Esculap în următorul chip : cetesc din Coran sau scriu pe niște hârtii în trei colțuri niște versete sau rugăciuni din cartea sfântă. Aceste hârtii în trei colțuri, cu rugăciunea scrisă, se cheamă „duva“ și sunt purtate ca talismane atârinate la gât, de către cei bolnăvi, cu cea mai mare încredere în puterea lor de însănătoșire.

Tătarii nu prea cunosc mândria și luxul îmbrăcămintei sau a locuinței. Cel bogat se îmbracă, locuiește și doarme la fel cu cel sărac. Deosebirea stă, mai ales, în numărul vitelor și felul hranei.

Este interesant să-i vezi când stau la masă. Imediat ce se aduce vasul cu mâncare, toți se reped deodată să apuce bucățile de carne mai repede. Care apucă bine, care nu, pace bună, căci nu se îngrijește nimeni de el. După ce a terminat fiecare carnea pe care a apucat-o, începe la ciorbă. Așa se întâmplă la toate felurile de mâncare și în toate casele.

Tătarul este leneș și neprevăzător. Dacă el are câțiva bani în buzunar și tabachera plină cu tutun, apoi greu de tot îl mai urmești la muncă. Numai când isprăvește el banii și tutunul, atunci se mai apucă de ceva.

Se obicinuește la ei ca cei săraci să trăiască, — în marginile posibilității, — pe spinarea celor mai cu dare de mână.

Am cunoscut Tătari cari, sub formă de vizită, se duceau pe la alții tocmai în timpul mesei și, fiindcă obiceiul lor este ca gazda să te poftască la masă, mâncau acolo, iar acasă nevasta și copiii răbdau de foame, sau umblau după împrumut prin sat. Iarna, când este frig, asemenea oameni iau câte o fanie și pleacă pe la cei cari au paie, ca să le dea câte o sarcină pentru foc. Acasă, chiar vara, lenevesc și fumează, fără să se gândească să muncească undeva.

Mai toată ziua ei se strâng în călduri și vorbesc de toate cele. E destul ca într'un loc să se oprească unul, căci într'o jumătate de ceas se strânge tot satul. Într'o dimineață, pe la opt ceasuri, mergeam spre școală și am văzut unul trecând printr'un maidan. Un altul îl vede și, având poate ceva de vorbit cu el, îl oprește. Mergând eu mai departe, m'am întâlnit cu un Tătar care, după ce îmi dete «bună dimineața», mă întrebă ce vorbesc cei doi și se îndreptă spre ei. Nefiind încă timpul de începerea lecțiilor și cum ziua se arăta cu soare cald, ședeam și eu în ușa școlii și mă uitam afară. De odată văzui răsărind de prin casele cele joase fesurile roșii și cealmalele pestrițe și îndreptându-se spre cei ce erau pe maidan. Ce vor fi vorbit ei acolo nu știu, dar adunarea aceea nu s'a isprăvit nici la amiază. De altfel, lucrul acesta se întâmplă zilnic, ba chiar de mai multe ori pe zi. Se strâng la o casă, lângă un zid sau un petec de iarbă verde și toată pâlăvrăgeala lor este numai de clevetiri, intrige și răspândirea zvonurilor.

Bărbații, și mei ales femeile, poartă cu dibăcie poșta satului. Un lucru de nimic, în două ceasuri e știut de toți, ba încă din țanțar a ajuns armăsar.

Acum, în urma războiului în deosebii, cafeneaua lui Peuzi o magherniță ca plasa de prins pește și mare cât o scoică, este ticăită de Tătari, cari joacă toată ziua la cărți. De multe ori jocurile nu conținesc nici noaptea și se pierd sume însemnate.

SENTIMENTUL. În general, Tătarii se căsătoresc din iubire. Am făcut socoteala tuturor din Pervelia și am găsit că, din 37 de căsătorii, 28 s'au făcut din dragoste și numai 9 convenționale; deci, în cazul acesta, căsătoriile 75% sunt făcute din

iubire și numai 25% sunt convenționale.

Acum să arăt ce înțeleg eu prin căsătorie convențională la Tătari. Ei, în afară de cunoscuta poligamie, mai obișnuiesc următoarele, libere și prin lege.

I. Un bărbat poate lua pe femeia fratelui său mai mare, care este mort.

II. O femeie poate lua pe soțul surorii sale mai mari, care este deodată.

III. Se pot căsători doi frați cu două surori.

IV. Se pot căsători doi vitregi, frate și soră, copiii unor părinți căsătoriți a doua oară și născuți înainte de căsătoria lor.

V. Cazul cel mai rar, când un flăcău are vanitatea să ia fata unui om de seamă.

Aceste căsătorii între inși de acelaș sânge se fac pentru a nu se înstreina avutul; sau copiii mici, rămași de pe urma celor morți, să nu încapă pe mâini rele.

Cum am spus, avem un procent de 75% de căsătorii din dragoste și lucrul acesta este favorizat de faptul că zestrea nu joacă nici un rol.

De cele mai multe ori flăcăul fură fata, pentru ca să scua tească cheltuelile, căci în felul acesta nu mai este obligat să de-părinților ei banii „mer-act” și „slut-act”, nici să mai facă nunta cu țărăboiu, mâncăruri și băuturi.

Intotdeauna, flăcăul este vorbit cu fata și seara, ea se face că ese în afară, se sue în căruță și mai ia-o de unde nu-i.

Divorțurile la Tătari sunt foarte rari, deși se fac cu cea mai mare ușurință, căci este de ajuns ca un bărbat să cheme într-o seară câțiva martori și să-i iscălească soției pașaportul de imediată plecare.

Din toate cântecele lor populare și din poveștile lor, se desprinde o iubire pătimăse. Flăcăii și fetele, când se întâlnesc, își cântă „șân”, cântece de câte două versuri, pline de dor.

În ce privește gelozia, nu se dau bătăuți. Pașii soției sau iubitei sunt numărați.

Intr-o seară, după obiceiul lor, un flăcău ședea la fe-reastră unei fete și vorbea cu ea. În acelaș timp vine un altul care iubea pe aceeaș fată și când a văzut că are locțiitor, a scos imediat un cuțit și l-a lovit. Noroc că ținta a dat greș și fuga a fost... sănătoasă.

La drept vorbind, Tătarii nu urăsc. Dacă astăzi se ceartă sau se bat doi inși, seara bătrânii fac un tribunal, îi judecă, îi împacă și a doua zi îi vezi umblând prietenește amândoi. Ei nici nu prea au obiceiul să se răsbune.

Acți în sat, prin toamna anului 1919, un Tătar, Agi-Omer, a părut autorităților românești doisprezece flăcăi, dezertori sau neprezenți. Agi Omer a făcut lucrul acesta de ciudă că un fiu al lui fusese luat în armată, pe când ceilalți nu; și cei doisprezece flăcăi au fost purtați din post în post până la Constanța. Acolo, după ce au luat o bătae bună și au cheltuit câte-va mil de lei, au scăpat și s'au întors fiecare acasă. În urmă, tot satul prinsese ură pe Agi-Omer, care îi păruse pe flăcăi: toți oamenii îl ocoleau și nimeni nu mai intra în casa lui. Dar după vre-o două luni, lucrurile s'au schimbat și, fără ca să se fi răzbunat cineva pe el, Agi-Omer este astăzi prieten bun cu toți oamenii.

CONCEPȚII DESPRE UNIVERS. Pământul, soarele, luna, stelele, munții, apele și toate câte se văd și nu se văd, le-a făcut Dumnezeu. După creație, Dumnezeu a dat în grija câte unui înger fiecare lucru: de pildă, un înger are în grija sa ploile, altul furtunile, altul animalele, altul sufletele oamenilor ș. a. m. d.

Prin mijlocul pământului se află niște vine pline cu apă, date în grija unui înger care, atunci când Dumnezeu îi poruncește ca un loc să fie lipsit de apă, astupă vâna și o redeschide mai târziu, când i se poruncește iarăși. Dacă Dumnezeu poruncește să plouă într'un loc, un înger aduce vânturile care să alunge norii și un altul dă drumul ploilor să curgă.

Tătarii cred că sfârșitul lumii va fi în curând. Atunci va apare un uriaș îngrozitor, care astăzi se află legat în spatele pământului și cu doi vulturi păzitori la cap. Acest uriaș este așa de mare încât, dacă ar sta cu picioarele pe fundul mării, apa nu i s'ar sui decât la glesne. Când va scăpa el din locul unde este legat, uriașul va nimici totul, svârbind pământul, soarele, luna și stelele ca pe niște mingi și le va sfărma, ca să se răzbune.

Urmând însă tradiția religioasă, ei spun că va veni Isus Christos să dedepsească și să nimicească totul.

Sultanii sunt urmașii direcți ai lui Mohamed pe pământ și în mâna lor este concentrată toată puterea; de asemenea

regii și împărații sunt de origină divină și este mare păcat a te opune voinței lor.

Tătarii cred în existența sufletului cu toată temeinicia. După moarte, dacă omul a fost bun și credincios, sufletul lui merge în raiu, unde sunt femei frumoase, livezi, ape mândre, mâncăruri fără pereche și munți de pilef. Când moare un om, îngurul însărcinat cu această misiune vine și-i ia sufletul pe care-l duce, după fapte, în raiu sau în iadul cel plin de chinuri.

Un Tătar este foarte bucuros când îi moare un copil mai mic de șapte ani, căci acela este curat și neprihănit, iar în cer se roagă pentru părinții săi și ruga lui este ascultată de Dumnezeu.

Ei cred că există niște fecioare cu puteri supra-naturale pe care le numesc „Gin” și care nu sunt decât intruchiparea „Ielelor” sau „Rusalilor” noastre. Ca și poporul nostru, ei cred că aceste „Gin”, când le vezi jucând, te schilodesc.

Orizont geografic. Locurile cunoscute mai bine de Tătarii Dobrogeni, atât din umblate, cât și din auzite, ținând seama de direcție, distanță și suprafață, sunt: Dobrogea, Bulgaria, Turcia cu orașele Meca și Medina și Crimeia cu o parte din Rusia de sud.

Mai cunosc ei și alte țări și popoare, însă în mod vag. Cu prilejul războiului, au cunoscut mai bine pe Germani, Francezi și Englezi, cari s'au perindat pe aci.

Cosmografie. Tătarii își închipuiesc pământul în forma unui plan horizontal și nemiscător: pe marginile lui se sprijină cerul iar împrejurii se învârtesc soarele care, în mișcarea lui, dă naștere zilelor și nopților. Pământul este susținut în spațiu de un taur uriaș, care-l sprijinește între coarne. Taurul șade cu picioarele pe o corabie, corabia pe apă și în apă este un pește mare. Câte odată Satana vine la taur și-i vără un fânțar în nas, care-l pișcă. Taurul începe să se scuture, cutremurând pământul, dar Dumnezeu vine imediat și-l potolește.

Luna are o deosebită semnificație pentru ei, prin faptul că luminează întunericul nopții.

În ceea ce privește stelele, Tătarii cred că sunt atâtea stele pe cer câți oameni sunt pe pământ și când moare un om, cade o stea.

Cometele și eclipsele sunt prevestitoare de războaie și de nenorociri.

Voiu da aci câte-va numiri.

- 1) „Cuneş” (turcește „ghioniş”) — soarele.
2. „Aî”, luna.
3. „Chlabè-giot”, în traducere: „drumul la Caaba”, calea laptelui.
4. „Urcher”, în traducere: „sperioasele” — cloşca cu pui.
5. „Şulpan” — turceşte: „Sabà-ıldâz”, adică: „steaua dimineţii” — luceafărul.
6. „Chervan-cârar”, în traducere: „Caravana înfrântă” — steaua care răsare înaintea luceafărului de dimineaţă.

Asupra numelui acestei stele există o legendă. Înainte timpuri, oamenii umblau în convoaie cu caravanele („chervan”) și când voiau să plece dintr'un loc aproape de ivirea zorilor, se conduceau după luceafărul de dimineaţă. Odată a plecat o caravană, luând drept luceafăr steaua care răsare înaintea lui. Fiindcă porniseră însă prea din noapte și nu se mai apropia ziua, le-a eșit într'un loc pustiu niște hoji înainte și i-au jefuit de tot ce aveau. De atunci, fiindcă acea caravană a fost jefuită, din cauză că negustorii plecaseră prea din noapte, luând altă stea drept luceafărul de dimineaţă, acelei stele i-a rămas numele de „chervan-cârar”, adică „caravana înfrântă”.

7. „Getemèn-ıldâz” — carul mic sau steaua polară. Cuvântul „ıldâz” înseamnă „stea”, iar „getemèn” — „să te ajung”; deci, la ei steaua polară s'ar chema „steaua să te ajung”. Unii Tătari susțiu că „getemèn” ar veni de la cuvântul „geti” care, asemenea lui „odî”, înseamnă la Nohai „șapte”; deci, s'ar traduce „șapte stele”, câte are carul mic.

„Terezè-ıldâz” în traducere: „Cântarul” — carul mare. Carul mare se cheamă „terezè” — „cântar”, fiindcă în imaginația lor s'aseamănă cu un cântar. Carul mare are o importanță capitală pentru Mahomedani în timpul Ramadanului (postului), căci atunci, când cele trei stele ale oștei trec de zenit, s'ar ople dimineața și este momentul când ei mănâncă pentru cea din urmă oară în timpul nopții.

DANSURI ȘI JOCURI. La nuntă, la circumciziune, precum și cu alte ocazii, atât bărbații, cât și fătăii, femeile, sau fe-

tele, joacă. Intotdeauna când joacă Tătarii,—fie bărbați sau femei,—se așează câte doi, față în față. Aceste dansuri, femeile le execută singure de o parte, iar bărbații de alta, în alte case chiar; pot însă privi bărbații la femei, cât și femeile la bărbați.

Din tot dansul lor,—mai ales la femei,—se desprinde o vază liniștită, care predispune la visare și dragoste. Cea mai bună dansatoare este cea care știe mai bine să-și mlădie mijlocul, să-și tremure sânii și pieptul și să țină tactul cu mișcările șoldurilor. Nu pot ști dacă prin aceste tremurături furtunatice ale corpului, Tătăroaica vrea să redea fiorul dragostei, sau niște dorinți sexuale lascive. În orice caz, la femei, ritmul dansului se împletește minunat cu viața lor închisă, care dă naștere la atâtea visări și dorinți pătimașe.

Jocul bărbaților este cu mișcări mai repezi, dar nu cu atâtea farmec.

În timpul jocului celor doi dansatori sau două dansatoare, este obiceiul ca ceilalți privitori să le dea bani. Suma dată în dar jucătorului se cheamă „șappaz“. Când moneda este de hârtie, li se pune la fes sau la basmaua din cap; iar când este metalică, în gură. Cu cât cineva este mai meșter în arta lui coreografică, cu atât capătă mai mulți bani; însă banii nu rămân jucătorilor, ci după terminarea dansului, sunt dați cântăreților „dauigi“.

Fiecare joc își are cântecul său și este în strânsă legătură cu el, în ceea ce privește mișcările corpului. Jocul sau dansul poartă același nume ca și cântecul și fiecare cântec își are jocul lui. Aceasta se vede chiar din cuvântul „avâ“, care înseamnă și „cântec“ și „joc“.

Sunt multe jocuri pe care femeile nu le pot executa din cauza repeziciunii mișcărilor.

Voiu nota aci patru cântece—jocuri („avâ“) specific tătarrești și importate din Crimeia:

1. „Talgâr“—„Domoala“, dans al femeilor, cu ritmul rar. Cântecul acesta fiind duos, în timpul jocului am văzut plângând pe femeile care priveau, fiindcă le amintise trecutul și le impresionase.

2. „Secărtmê“—„săritura“, dans jucat și de femei și de bărbați. Cu deosebire asupra luțelii măsurl, femeile îl joacă

foarte încet și ușor, pe când bărbații repede și furtunos. De altfel, întotdeauna, toba („dau“) care însoțește clarinetul ce-ți sparge urechile, bate rar la femei, pe când la bărbați des și otova.

3. *Iarâm avâ*—„jumătate melodie“, îl joacă bărbații cu mișcări încete.

4. *„Anadân ocșâz calgâman”*—„am rămas orfan de mamă“, îl joacă numai bărbații.

Tătarii însă au foarte multe cântece-jocuri împrumutate de la Turci. Deosebirea între jocurile curat tătărăști și cele turcești, este că cele tătărăști nu sunt însoțite de tremurarea sânilor și șoldurilor, ci numai de mișcarea picioarelor, brațelor și de pocnele din degete.

Iată numele a patru cântece-jocuri „avâ“ turcești :

1. *„Ciftè tell”*, îl joacă femeile.

2. *„Arab-avasî”*—„cântecul (jocul) Arabului“.

3. *„Aman, şecher olan !—*,„ah, băete de zahăr !“

4. *„Ben bîr fândûcci”*—„eu sunt un alunar“.

Cântecele și jocurile acestea turcești, s'au introdus la Tătari acum în urmă. Între ei sunt mulți,—mai ales cei bătrâni,—eari nu le privesc cu ochi buni. De asemenea nu le joacă toți, ci numai bărbații sau femeile tinere, sau flăcăii și fetele ce vor să se facă mai de lumea nouă. Prin faptul că jocurile turcești sunt însoțite de mișcările părților corpului, care atâță simțurile, unii Tătari le privesc ca o depravare.

I. DUMITRESCU
IN VĂTAȚOR.—PERVELIA

DOUĂ PROBLEME DOBROGENE :

COLONIZARE ; TOPONIMIE

Când cercetezi comparativ o hartă etnografică și o alta toponimică a întregului pământ românesc dintre Tisa și M. Neagră, ceea ce te izbește de la început este faptul că, aproape pretutindeni, aria de extensiune a elementului românesc este mai mare de cât aria toponimiei românești. Acesta este încă un semn de vitalitate al neamului nostru, ceea ce nu poate decât să ne bucure. Am câștigat teritoriul în multe părți și am deslocuit, în anumite regiuni, elementele străine.

Tipic din acest punct de vedere este pământul Dobrogei. Într'adevăr, dacă după procentul naționalităților, Românii reprezintă aici 56.9% (vezi statistica din 1913)—prin urmare, peste jumătate din totalul populației dobrogene,—în timp ce elementul turco-tatar abia 10.9%,—în schimb, în ceea ce privește toponimia, numirile românești reprezintă abia 33.3%, adică o treime din totalul toponimiei dobrogene, pe când numirile topice turco-tatara reprezintă 61.9%, adică aproape două treimi. Și această constatare este destul de semnificativă pentru expansiunea românească spre Marea Neagră. Această expansiune a fost provocată de altfel, nu atât printr'o artificială colonizare oficială, cât mai ales de o necesitate vitală a neamului Românesc, de a ocupa tot teritoriul cuprins în largă cotitură a Dunării și a rotunzi astfel, până la mare, conturul ținutului etnic românesc.

Când străbați Dobrogea, mai ales în jumătatea sa din spre M. Neagră, ceea ce te surprinde este caracterul pur turcesc al toponimiei; și se pare, dacă n'ai lua contact cu locuitorii satelor, că ai călători în țară turcească: Murfatlar, Hasancea, Omurcea, Biul-biul, Casicci, Eoghez, Topraisar, Cara-Murat, Cara-Omer, Caraacicula, Edilchioi, Celebichioi, Endec-carachioi etc. etc., deși multe din aceste sate sunt, fie curat românești, fie cu majorități românești. Această toponimie barbară este pricina pentru care mulți dintre profani își închipuie că Dobrogea ar fi un pământ mai mult strein și fără caracter românesc.

Pentru aceea azi, când ne-am învrednicit să vedem, în sfârșit, teritoriul nostru național întregit și când se procedează, în toate direcțiile, la consolidarea lui, — este de datoria conducătorilor noștri ca, între problemele actuale, ce-i preocupă, să ia în cercetare și problema toponimiei dobrogene. Un popor de viitor ca al nostru, care vrea să vie cu nota sa caracteristică, cu personalitatea sa bine pronunțată, în concertul neamurilor de cultură originală, trebuie să imprime pretutindeni, pe teritoriul său național, pecetea originalității sale; și este o adevărată rușine indolența aceasta, amorțitoare de conștiințe, cu care continuăm a păstra și mai departe o stare de lucruri nepotrivită cu schimbările istorice ale vremii și cu cerințele conștiinței noastre.

Dintre toate provinciile românești, acelea care trebuiesc în primul rând consolidate sunt, de sigur, provinciile marginase. Dacă țaria unui stat modern conțâ, în vremea noastră, nu atât în țaria granițelor sale naturale, cât mai ales în *desimea, omogeneitatea și cultura populației sale*, — atunci, cu atât mai mult provinciile de la margine trebuie să cadă pe primul plan al interesului nostru, cu cât tocmai ele sunt cele mai amenințate de infiltrări streine și tocmai ele sunt acelea care sufăr mai mult de pe urma conflictelor războinice dintre popoare.

Prin urmare, colonizarea românească este o problemă peste care nu se poate trece așa ușor. Și dacă schimbarea toponimiei barbare, după câte știm, și-a câștigat atenția cercurilor noastre conducătoare, — despre co-

lonizare și în special în Dobrogea, nu se aude nimic.

A schimba toponimia unei regiuni înseamnă a-i războțea satele, văile, dealurile, pădurile, lacurile, gârlele etc. etc. De la început, fără multe argumentări, simțim că aceasta nu este o operă tocmai așa de ușoară. Mai întâi, toponimia unui ținut, așa cum o avem azi, nu este o creațiune oficială, ci un rezultat istoric al veacurilor. Oricât de stăruitor au lucrat Ungurii în Transilvania ca să schimbe fața pământului românesc, botezându-l din nou pe limba lor, ei n'au reușit de cât în mică măsură : dovadă harțile cele mai nouă ale statului maior austriac, care abundă în toponimie românească în ceea ce privește dealurile, văile, râurile, pădurile, piscurile etc. Singure satele au și dubletul unguresc.

Când însă într'un ținut se așează în masă o populație nouă pe urma celei vechi, alungate, măcelărite și împuținate peste măsură, — cazul Cadrilaterului sub Turci, — atunci această populație nouă botează peste tot locurile în limba sa, pentru nevoile sale de orientare. Dintre vechile numiri nu se mai păstrează de cât acelea unde tot mai dăinuiește, sau a dăinuit o bună bucată de vreme, elementul autohton, pentru a transmite noilor sosiți o toponimie mai veche. Când s'au așezat Turcii în Cadrilater, ei au găsit, după mărturiile istorice ale vremii, multe locuri goale de locuitori: de o parte codru întins, Delorman, iar de alta o stepă aproape pustie de așezări omenești, fiindcă neamul nostru, ce ocupa în evul mediu aceste părți, s'a refugiat în cea mai mare parte peste fluviu. Ne mai având cine să mai transmită vechea toponimie, Turcii au botezat locurile din nou; și așa se face că azi toponimia părților din spre M. Neagră este turcească.

Când mai târziu, și mai cu seamă după 1877, au început să se așeze imigranții bulgari în Cadrilater, ei au împrumutat pur și simplu topica turcească existentă și nici n'ar fi putut lucra altfel; așa am făcut și noi în părțile Dobrogei vechi, pe unde nu există element românesc mai din vechime. Acolo însă unde satele erau locuite de neamul nostru încă din vremea Turcului, adică mai ales

în părțile Dunărene, toponimia românească dă caracterul țării.

De la 1877 încoace noi ne-am înmulțit în deajuns în Dobrogea, pentru ca să fim îndreptățiți a lua ofensiva. A mai păstra nume turcești pentru sate curat românești, sau cu majorități românești, ar însemna să dăm dovadă de slăbănogire și de lipsă de originalitate culturală.

Problema toponimiei se pune altfel în Dobrogea veche ca în Cadrilater. Dacă în cele două județe de nord schimbarea numelor barbare în nume frumoase românești este un fapt și firesc, întru cât se întemeiază pe realități etnografice, și necesar,—în Cadrilater, în schimb, este, mi se pare, ceva neoportun și fără sorți de reușită.

Administrația poate schimba numele satelor și mai la urmă, poate impune locuitorului turc sau bulgar ca, în relațiile sale cu organele administrative să folosească noua toponimie românească; dar, mă întreb, cum poate forța administrația pe țăranul turc și bulgar să numiască pe românește dealurile, văile, pădurile etc.? Iar a răboteza numai satele, însemnează a face operă neisprăvită. Tradiția, conservatismul popular, lipsa de utilitate a noii măsuri, dușmănia, prostia etc., sunt tot atâtea piedici în calea unei asemenea inovații.

Reforma aceasta nu se poate face de cât procedând pe aceleași căi firești, pe care s'a ajuns ca în Cadrilater să avem o toponimie turcească. Ea trebuie, adevărat, bazată pe realități etnografice. Voim să avem o toponimie românească în Cadrilater? Atunci trebuie să căutăm mai întâi a avea acolo o majoritate românească, care s'o întrebuințeze cu drag; deci trebuie să colonizăm.

Cu cine să colonizăm?

Țăranii de peste Dunăre nu vin acum, când și la ei acasă li se dau pământuri din moșile ce se împart și când războiul din care am ieșit ne-a împușinat plugarii atât de mult, în cât nu mai avem prisos din ei. Unii dintre noii coloniști, refugiați din Dobrogea nordică în fața invaziei inamice, nici astăzi nu s'au mai întors pe la căminuri, din același motiv; ba chiar, după tristele constatări ale venerabilului nostru colaborator, d-l C. Pe-

riano, și dintre cei cari s'au întors o parte pleacă din nou peste Dunăre, în satele lor de origină. Totuși, o soluție ar fi și aci.

Căci, dacă e de datoria oricărui guvern românesc să se îngrijească de întărirea marginilor țării, care, în chip firesc, sunt mai amenințate, prin faptul că elementul românesc e mai puțin compact și presărat cu elemente streine și, dacă această consolidare trebuie să fie efectivă, adică întemeiată pe realități trainice, iar nu pe paliative administrative,—atunci colonizarea este un imperativ categoric. Nu facem colonizare? Mai curând sau mai târziu vom pierde Cadrilaterul. Politica se va îngriji să ofere inamicilor noștri prilejul de a ni-l răpi, după cum a oferit Polonilor, Danezilor și Francezilor prilejul de a-și anexa provinciile rășluite. Și de la cine? De la strașnic de bine și de puternic organizata Germanie! Din potrivă, realizăm în Cadrilater o majoritate românească strâns legată de pământ? Atunci, peste toate furtunile îl păstrăm. Și chiar dacă l-am pierde vreodată, oricând îl putem recuceri pe baza unui drept existent, dacă avem acolo neamul nostru în număr covârșitor.

Prin urmare, colonizare. Dar cu cine?

Cu Români de peste hotare: de peste Nistru și din peninsula Balcanică, din locurile unde sunt prea răzleți și nu pot rezista desnaționalizării; de asemenea, cu timpul, și cu prisosul elementului românesc din Regat. Inprejurări istorice vitrege ne-au risipit în largul lumii: peste toată Ucraina și peste tot Balcanul, până în inima Greciei și mai departe. Pretutindeni dincolo de granițe se încearcă siluirea și ștergerea ființei noastre ca neam. E timpul deci să reacționăm, să ne commassăm, să ne închegăm într'un bloc cât mai omogen și mai dens.

Noii coloniști vor găsi în Dobrogea un mediu geografic înrudit cu cel părăsit de danșii; și, după cum, bătuți de vitregia soartei, ei totuși au reușit să închege gospodării în tot largul stepelor rusești până pe malurile Donului și la miazăzi până în podișurile și văile uscate ale Bulgariei și Serbiei,—tot așa, chemați înapoi și pri-

mind înlesnirile de stabilire, măcar un procent dintre dânsii se vor întoarce la matca lor, dacă :

1. Li se vor împărți fără șicană, mituire, întârziere, nepăsare și alte crime naționale, după cum s'a făcut în trecut în Dobrogea ¹⁾, pământurile statului libere de alți plugari ;

2. Dacă se va regula chestiunea proprietății imobiliare rurale din Dobrogea-nouă pe baza principiilor de care s'a condus legiuitorul din 1882 pentru Dobrogea-veche, transformându-se detențiunea *mirië* în proprietate absolută și recunoscându-se actualilor detentori o porțiune a terenurilor folosite de ei ($\frac{1}{2}$ de pildă) în plină proprietate, iar restul rămânând statului, care are încă în Cadrilater drepturi asupra nudei proprietăți ²⁾ ;

3. Dacă vor fi puși în posibilitate a cumpăra pământuri dela Turcii, Tătarii și Bulgarii Dobrogeni cari, fără a fi siliți, ar voi să emigreze în țările lor, precum și dela alții cari au prisos de pământ și vor să-l vândă. În acest caz însuși Statul ar trebui să organizeze asemenea vânzări și cumpărări, fiind în interesul consolidării sale ;

4. Dacă se va putea ajunge la un aranjament cu statele vecine pentru un schimb de populație, pentru o lămurire a raporturilor etnografice, evaluându-se averile emigraunților și restituindu-se imigraunților gospodării de aceeași valoare ;

5. Dacă se va atrage admirabilul element negustoresc al fraților Aromani, risipiți prin toate centrele străine, în tot largul lumii și unde, mai curând sau mai târziu, prin forța imer-jurarilor, vor trebui să se desnaționalizeze. Să nu uităm că din această ramură plină de calități a poporului nostru s'a ridicat un Șaguna și că ea a dat atâtea eroi și atâtea bărbați de cuitură străinilor, în spe-

¹⁾ Cunosco cazuri în jod. Tulcea unde colonizarea spontană cu element românesc de peste Dunăre a fost împiedecată de administrația veche și comunitățile române plâng și-au pășit frumoase case ridicate din temelie de ei, cele mai frumoase din sat și cu ospitalitatea lor în care, s'a luptori din nou la vâtrele și vor întore străbuni, în satele lor de peste Dunăre, ble-mând vitregă administrația comuna și înconștiențe.

²⁾ V. și E. N. Roman : Proprietatea și obștinară rurală din Dobrogea, în *Arhiva Dobrogei* An. II pag. 47 și urm.

cial Grecilor, rămânând elemente și forțe pierdute pentru neamul nostru. Cu ei am putea crea în orașele noastre Dobrogene o puternică clasă mijlocie, care nu ne poate fi decât de folos.

6. Dacă vom reinvia obiceiul strămoșilor noștri, acel „ver sacrum“, primăvara sacră, când perechile de tineri însurăței ai satelor romane, primiau pământuri de cultură în ținuturi mai puțin populate.

În chip civilizată se poate realiza în România din spre Mare o colonizare binefăcătoare. O politică conștient națională trebuie să aibă ca deviză: de unde pleacă un plugar strein, să se puie în loc un plugar român; unde poate să-și deschidă prăvălia un negustor aromân, să nu se prefere un negustor strein, după cum iarăși o tristă experiență ne-a arătat că se practică de către oficialitatea noastră mitarnică.

Pentru aceasta însă se cere o personalitate de adevărat bărbat de stat, care să priceapă interesele imediate ale Neamului și ale Statului și care să organizeze și să poarte grija executării, în spirit de cinste și de iubire de țară, a unei asemenea opere *naționale*.

Paralel cu această colonizare va urma apoi și schimbarea toponimiei.

Din moment ce se așează 7—8 familii românești într'un sat strein, chiar de atunci să se boteze partea de sat, locuită de ei, cu un nume firesc care, cu timpul, prin înmulțirea coloniștilor, va înlocui, și oficial pe cel străin.

Este dela sine înțeles și mai ales în urma experienței făcute în Dobrogea veche, că în nici un caz colonizarea nu trebuie să risipească pe noii coloniști în număr disparent prin satele streine, ci trebuie să-i așeze la un loc, în grupe cât mai mari și să le dea posibilitatea unei bune stări economice, pentru a nu ajunge argați la străini și a nu se desnaționaliza, începând întâi cu portul și terminând la urmă cu limba. Când vin în contact două neamuri de aceeași ocupație, de ex. agricultura, atunci cel mai numeros și cel mai bine gospodărit desnaționalizează cu timpul pe celălalt. Statul poate împiedeca procesul

acesta de desnaționalizare prin școală, biserică, armată, relațiile cu organele administrative etc., dar numai în parte. Singură cultura și o conștiință națională puternică, trezită nu numai prin școală, ci și prin administrație, poate împiedeca acest proces de pierire a minorității naționale.

Convingerea noastră este, după cum se poate bănuși din cele de mai sus, că pentru Cadrilater încă n'a sosit timpul schimbării toponimiei, afară de câte-va cazuri. Aceste cazuri privesc, de sigur, satele cu populație românească, în orice procent s'ar găsi ea față de străini: așa s. ex. satele de pe malul Dunării și câte-va sate din interior. În acest scop s'ar putea reînvia vechile numiri din antichitate, în măsura în care ele se pot adapta firii limbii românești. Localitățile romane *Candidiana* și *Nigriniana* dintre Turtucaia și Siliștra s. ex., ar putea deveni în românească frumoasă: *Cândeni* și *Negreni*; *Palmaris*, la 14 mile spre sud de Siliștra, ar deveni *Palmaria* sau *Palmați*; *Abrytus* (azi Abtat-Galesi) spre sud de Adam-Clisi, ar deveni *Abrul* etc. Cât despre celelalte localități, pentru care nu cunoaștem un nume roman din antichitate, mai firesc ar fi să li se dea niște numiri ușoare de pronunțat, plăcute la auz și care să indice o caracteristică a locului, precum: *Dumbrava*, *Valea Seacă*, *Prisaca*, *Stejeriș*, *Izvorul*, *Vărăria*, *Sărata*, *Cetatea* etc.; sau numiri în legătură cu istoria ținutului, reînprospătând amintirea personajilor istorice ce au jucat un rol în aceste părți, precum: *Mircea Vodă*, *Dănești*, *Tepeș Vodă*, *Corvin*, *Traian* etc.; sau se vor traduce unele nume topice turcești, dacă în traducere ele capătă un caracter simpatice și adaptabil. În nici un caz însă nu se recomandă o toponimie dată după numele bărbaților politici în viață, cercece ar fi de prost gust sau după a celor morți, cari n'au nici o legătură cu ținutul.

În Dobrogea veche schimbarea toponimiei este obligatorie. În special noi, Dobrogeenii, nu mai putem suferi o nomenclatură străină, care ne sufoară. Și de oarece opera aceasta trebuie să poarte în sine caracterul veșniciei, ea trebuie pregătită de specialiști cu toată seriozitatea cuvenită. Ea nu poate fi lăsată pe mâna unor organe ad-

ministrative provinciale, care n'au nici bunul simț și nici pregătirea necesară spre a găsi criteriile după care să se orienteze. Arbitrarul, — „mie-mi place să numesc cutare sat *Dragalina*“, deși locuitorii cer să i se zică *Basarabi*; gașca politică, — cutare sat să se numească *General Averescu*¹⁾, sau *Tăslăoani*, sau *Argetoieni* etc.; fantezia caraghioasă, — cutărui sat i s'a propus ca nume nou „*Dă-te jos și te plimbă*“ și alte aberații microcefalice, nu pot fi socotite drept criterii de orientare pentru o operă așa de însemnată.

Nouă ni se pare că aceste criterii s'ar putea clasifica, în ordinea importanței lor, astfel :

1. Acolo unde găsim pentru o localitate actuală cu nume barbar, un nume antic, frumos și adaptabil, — obligator va trebui să-l reinviem, dându-i numai aspectul românesc. Așa s. ex. localitățile antice: *Swidava*, *S-tul Chiril*, *Asiopol*, *Capidava*, *Ulmelum*, *Beroe* (azi Băroiu), *Domitiana*, *Salsovia*, *Istropole*, *Valea Cererei*, *Dinogetia*, etc. pot figura foarte frumoș în noua toponimie dobrogeană.

2. Satele care, înainte de războiul dela 1828, au avut element și nume românesc, dar care după acest războiu și-au schimbat numele, trebuie neapărat să și-l reinvieze, cu atât mai mult, cu cât aceste numiri sunt dintre cele mai frumoase și au și o valoare istorică. Așa s. ex. în jud. Tulcea s'ar putea reinvia numele: *Crucea*, *Stănciile*, *Straja*, *Martina*, *Mangina*, *Caladuca* și altele. despre care dă mărturie la 1850 agronomul Ionescu dela Brad.

3. Satele, care astăzi au nume românești, vor trebui să și-l păstreze. Așa s. ex. *Oltina*, *Mârleanul*, *Aliman*, *Greci*, *Cochirleni*, *Niculifei*, *Cocoș*, *Sarica*, *Făgărașul-nou*, *Peceneaga*, *Floriile*, *Colilia*, *Carmen Sylva*, *Pârlita*, *Piatra-roșie*, *Peștera*, *Luncavița*, *Văcăreni* etc.

4. Dintre numele cu origine nelămurită sau streină, ori cu fonetismul înstreinat în parte, se vor păstra numai acelea care sună simpatice la auz și care nu poartă în ele prea pregnant caracteristica unui fonetism strein. Pot rămânea, prin urmare, nume încetățenite ca: *Măcin*, *Par-*

1) Vre-o trei sate, de fapt vre-o trei notari din jud. Constanța, au cerut pentru comuna lor acest nume.

cheș, *Cataloi, Seimeni, Saraiu, Malcoci, Babadag* sub forma *Baba-dava, Isaccea* sub forma *Isaccea*, ca o reminiscență a Voevodului român dobrogean *Sacea* din evul mediu etc.

5. Toate numele topice, ce nu intră în cele patru categorii de mai sus, vor fi traduse, dacă numele turcesc cuprinde în el o caracteristică a locului și dacă, în traducere, el capătă o înfățișare simpatică, adică să fie frumos și ușor de pronunțat pentru țărani. Așa s. ex. *Biul-biul*, care înseamnă Privighetoarea, poate deveni mai cu adevăr pentru stepa plină de semănături în care se află, *Ciocârlia; Gargălcu mare* și — mic poate fi numit *Corbul mare* și *Corbul mic*, mai curând decât *Ciorăria; Enisala* ar deveni *Cetatea; Moru-ghiol — Balta albastră; Cara-nasuf* ar fi *Nisipăria*, sau *Nisipeni; Tuzla — Sărata; Allah-bair* ar deveni *Dealul lui Dumnezeu; Denis-tepe — Dealul mării* etc.

6. În sfârșit, numele topice turcești, ce nu se pot traduce, vor fi botezate din nou după următoarele criterii:

a) Sau se vor alege numiri, care să indice o caracteristică a locului, precum: *Valea mare, Nucet, Periș, Plopeni, Adâncata, Valea-largă, Vântoasa, Bujorul, Prisaca, Isoarele, etc.*

b) Sau se vor folosi numele localităților de unde provine majoritatea locuitorilor români din satele mai recent colonizate;

c) Sau se vor alege nume istorice, puține de altfel, care au legătură cu Dobrogea. Dintre acestea s'au și întrebuintat până acuma: *Traian Mircea Vodă, Mihai Viteazul*, ba chiar și *Ștefan cel Mare*.

d) Sau în fine, nume simbolice ca: *Dreptatea, Unirea, Lumina, etc.*

Toate aceste nume nouă trebuie să uniască în ele adevărul cu frumosul și cu ușurința de rostire. Altcum ele nu vor prinde lesne și nu vor fi primite cu simpatie.

Am convingerea că, dacă s'ar proceda înțelepțeste, însuși gospodarii satelor, adunați la școală sau la primărie și puși în conștiință de scopul convocării lor, ar găsi

cele mai firești și mai caracteristice nume pentru satele lor; iar comisia de specialiști, care ar lua în studiu datele culese, ar avea munca cu mult ușurată și n'ar interveni cu corecțiunea și cu impunerea altui nume decât acolo, unde criteriile de mai sus n'ar fi respectate.

Iată opera națională care trebuie să se îndeplinească cu necesitate în Dobrogea și pe care o așteptăm cu nerăbdare dela conducătorii noștri.

C. BRĂTESCU
PROFESOR - CONSTANȚA

POEME

DE
RABINDRA-NATH TAGORE

LUMINĂ DIVINĂ

Lumina ! Unde este lumina ? Cuprinde-o cu flacările
mistuitoare ale dorinței.

Iată lampa fără scânteie, acolo e destinul tău, inima
mea.

Ah ! moartea ar fi mai bună pentru tine. Teama lo-
vește la ușa ta și te vestește că stăpânul tău te cheamă
la întâlnire, prin negurile nopții. Cercul este acoperit de
nori și ploaia nu încetează.

Eu nu știu ceea ce tresare în mine, eu nu știu ce
va să zică asta.

Fulgerul, care trece, face vederea mea mai întune-
cată și inima dibue pentru a găsi poteca către care mă
chiamă muzica nopții.

Lumina ! Unde este lumina ?

Cuprinde-o cu flacările mistuitoare ale dorinței.

Tună și vântul se ridică urlând prin văzduh.

Noaptea e întunecoasă ca o piatră neagră. Fă ca
ceasurile să nu se scurgă în întuneric.

Cu viața ta cuprinde lampa iubirii.

Lumina ! Lumina mea !

Lumina, care umpli lumea !

Lumina, care săruți ochii !

Lumină, care îndulcești inima!
Ah! Lumina joacă în mijlocul vieții mele, iubitul
meu!

Cerurile se întredeschid!

Vânturile se deslănțuesc!

Înviorarea străbate pământul!

Fluturi întind aripile lor pe o mare de lumină!

Crinii și iasomiile se deschid pe creasta valurilor de
lumină.

Lumina iradiază cu ploae de aur peste nouri, iubi-
tul meu

Și se risipește în mii de pietre scumpe.

Bucuria sboară din floare în floare, iubitul meu,

Și o veselie fără de margini

Fluviul cerului s'a revărsat peste țărături și bucuria
se revărsă în lume.

Toate acordurile vesele să se topiască în ultimul
meu cântec.

Bucuria, care face să joace prin lume surorile ei ge-
mene: viața și moartea.

Bucuria, care trece în furtună, sguđuind tot ceea ce
trăește silindu-l să rădă.

Bucuria, care se așează liniștită cu lacrimile ei pe
lotusul roșu deschis de durere

Și bucuria, care aruncă în pulbere tot ceea ce are
și nu știe de altceva.

...Da, eu știu; aceasta nu e decât iubirea ta, iubit al
inimei mele, această lumină aurită, care joacă pe frunziș,
acești nori cari rătăcesc încet pe cer, această adiere fu-
gară, care își lasă răcoarea pe fruntea mea.

Ochii mei sunt copleșiți de lumina răsăritului.

Iată solia ta către inima mea.

Fața ta se coboară către mine, privirile tale se a-
undă în ochii mei și inima mea a atins picioarele tale.

BAYADERA

Ugaponta, discipol al lui Budha, dormia culcat în ță-
rână, lângă zidul cetății Matura.

Luminile erau stinse și toate porțile cetății închise. Pe carul întunecat de August, norii ascundeau stelele. Deodată un picior mișcă cu șgomot brățări de argint și atinse pieptul lui Ugaponta.

Tânărul se deșteptă sărind; lumina mișcătoare a lanternei lovi ochii săi plini de bunătațe.

El zări o bayadera amețită de vinul tinereții sale, acoperită cu pietre scumpe, de diferite culori și învălțată cu o mantie azurie. Ea coboră lanterna ca să lumineze fața frumoasă și austeră a ascetului.

— Iartă-mă, tânăr Sihastru, că te-am deșteptat, zise bayadera; îndrăznește și vino la mine.

Drumul plin de pulbere nu este pat bun pentru tine.

— Urmează-ți drumul, frumoasa frumoaselor, răspunse ermitul.

Când ceasul va sosi, voi veni să te gășesc.

Deodată noaptea neagră, printr'un fulger luminos, își arătă dinții și bayadera tremură de frică.

Anul nou încă nu venise.

Vântul adie, ramurile arborilor plâng, făcând să cadă o ploaie de petale.

Un vânt dulce de primăvară aduce de departe sunetele fluierului; oamenii aleargă prin păduri ca să celebre sărbătoarea florilor. Pe acoperișurile orașului adormit, coboară din cer lumina lunii pline.

Tânărul anahoret merge pe drumul pustiu, ascultând plângerile de iubire ale unei păsări, așezată pe o creangă de magnolia.

Ugaponta se apropie de porțile orașului și își oprește pasul.

— Cine este această femeie culcată în țărână lângă ziduri?

Este bayadera plină de răni, în prada ciumei negre, și pe care au isgonit-o din oraș.

Tânărul ermit se așează lângă bayaderă; el pune capul bolnavei pe genuchii săi, udă cu apă rece buzele ei arse și îi unge corpul cu undelemn.

— Cine ești tu, inger dulce al mîlei, zise bayadera gemând?

-- Ceasul a sosit ca să viu spre tine și iată-mă,
după cum ți-am făgăduit.

COPIIULUI

Când îți aduc jucării colorate, copilul meu,
Atunci înțeleg pentru ce este atâta schimbare de culori în nori
Și pentru ce florile sunt zugrăvite cu nuanțe atât de bogate,
Când îți aduc jucării colorate, copilul meu.

* * *

Când cânt, ca să te fac să joci,
Eu știu într'adevăr pentru ce este atâta muzică sub ramur
Și pentru ce valurile fac să se audă corul vocilor lor
Până în fundul pământului, care ascultă
Când cânt, ca să te fac să joci.

* * *

Când întind lucruri dulci către mâinile tale doritoare,
Eu știu pentru ce este miere în caliciul floarei
Și pentru ce fructele se umplu în taină de suc gustos
Când întind lucruri dulci către mâinile tale doritoare.

* * *

Când sărut fruntea ta, ca să te fac să surâzi, scumpul
[meu copil,
Înțeleg mângâierea care iradiază din cer și mineața
Și plăcerea, pe care adierea verii o dă corpului meu,
Când buzele mele te ating, ca să te fac să surâzi.

* * *

Somnul, care plutește peste ochii copilului, se știe de unde
[vine el ?

Da. Se povestește că-și are locuința în satul feeric,
Printre umbrele pădurii abia luminate de licurici,
Unde găsesc două flori sfoase, fermecate.
De acolo vine somnul, ca să sărute ochii copilului.

* * *

Surâsul, ce plutește pe buzele copilului care doarme
Se știe unde s'a născut el ?
Da. Se povestește că o rază palidă din cornul lunii,
A atins marginea unui nor fugar de toamnă

Și că în visul unei dimineți răcoroase, din rouă
Născu surâsul, care tremură pe buzele copilului care
[doarme

* * *

Dulcea și plăcuta frăgezime, care catifelează membrele
[copilului

Se știe unde a stat ea atâta timp ascunsă ?

Da. Când mama era încă tânără fecioară

Ea și-a fovăluit inima într'un tăcut mister de iubire.

Suava, dulcea fragezime, care catifelează membrele co-
pilului.

DR. C. ULIERU

FAPTE, RECENZII

Emile Belot: Originea lumilor și structura universului nostru. După descoperirile științei moderne (La science et la vie, No. 52 August-Sept. 1920).

Dintre progresele ultime, realizate de știință, de sigur nouă și geniala concepție cosmogonică asupra originii lumilor, emisă de Emile Belot, vice-președintele societății astronomice din Franța, merită să fie menționată printre cele dintâi.

Nu mai departe de cât acum o sută de ani, astronomia nu ne putea da un răspuns satisfăcător nici în ce privește structura Universului, nici în privința genezei lui. Însă, dela marele Laplace, care-și prezintă ipoteza sa asupra nebuloasei primitive «cu neîncrederea ce trebuie să ne-o inspire tot ceea ce nu rezultă din observație sau din calcul» și până astăzi, știința astronomiei a făcut progrese uimitoare.

Cu ajutorul *telescopului*, acest ochiu puternic, care ne destăinuie în adâncimile cerului existența a sute de mii de nebuloase spirale cu ajutorul *aparaturii fotografice*, care poate înregistra impresiunile luminoase ale astrelor timp de aproape o sută de ore pe aceeași placă în fine, cu ajutorul *spectroscopului*, care ne revelează unitatea de compoziție chimică a universului stelar, precum și iuțea radială a stelelor, a căror depărtare imensă nici n'o putem măsura cu măsuri pământene.—astronomii sunt în măsură astăzi să ne dea o imagine mai reală a cerului și să încerce a explica, cu mai mulți sorți de izbândă geneza universului nostru.

I. *Ce este cerul?* Să presupunem că am părăsi pământul pe o rază de lumină care, se știe, străbate spațiul cu o iuțea de 300.000 km. pe secundă; atunci, în ceva mai mult ca o secundă am ajunge

in Lună; in 4 m. 20 s. am sosi in Marte; in 8 m., 18 s. ne-am afla in soare; in 35 m. pe Jupiter; in 70 m. pe Saturn; in 2 ore 30 m. pe Uran și in 4 ore pe Neptun. De acolo, din depărtările acelea pline de frig, Soarele nostru nu s'ar vedea decât ca o stea din cele mari; însă, ca să ieșim din sfera de atracțiune a Soarelui, trebuie să călătorim 2 ani de lumină. După 4 ani de lumină și străbătând 40.000 de miliarde de kilometri, atingem cea mai apropiată stea de pământ, Alfa din Centaurul, formată din doi sori, ce se învârtesc unul împrejurul celuilalt. De aci înainte distanțele se măsoară cu secolii.

După 1—3 secolii de lumină, dăm de nebuloasele amorie Orion, Lebăda etc. care nu sunt de cât niște enorme masse gazoase, cu lucire electrică, conținând mai ales hidrogen și helium, materie din care sunt alcătuite primele lumi.—După 60 secole de drum cu aceeași iuțeală pomenită, se pot număra până la 2 miliarde de stele, cu miliarde de planete in jurul lor și purtând.. miliarde de omeniri! Și cu toate acestea, nu am ajuns de cât abia la marginea mierului central al Căii-Lactee și nu încă până la acei nouri stelari (cum sunt in nebuloasa America și in grămezile de stele din regiunea Ophiucus), pe cari fotografiile îi arată ca o pulbere de aur înprăștiată în întunecimile nesfârșite ale spațiului.

După 600 secole de lumină, spațiul se limpezește de orice pulbere stelară și, in direcția Săgetătorului, vom distinge așa numitele *Unicursuri-insule*, niște roiuri de stele, dintre care fiecare poate cuprinde dela 30.000—100.000 sori: așa e s. ex. roiul Cănelui de vânătoare, care ni se arată ca o sferă de foc învârtindu-se in jurul axei ca un far ce luminează oceanul de eter. Până la unul din aceste roiuri de sori, cari pare a fi la marginile extreme ale uneia din spiralele Căii-Lactee, se cere un drum de nu mai puțin de 2000 secole de lumină!

Și dacă ne afindăm privirile și mai departe, in adâncimile negre ale nesfârșitului, nu mai vedem de cât doar niște nebuloase spirale, (cum sunt: nebuloasa spirală din Carul-mare, nebuloasa Andromedei, nebuloasa Peștilor, nebuloasa Berenicei, a Cănelui de vânătoare etc.), adică alte Căi-Lactee, cu miliarde de sori fiecare, Universuri deosebite de al nostru și care plutesc in infinit cu... milioanele! La ce depărtări se găsesc aceste Universuri de noi, nimeni nu o poate ști. Poate că, in ani de lumină, la cinci, șase, zece mii de secole... Se sperie gândul cugetând la nesfârșirea acestui spațiu!

O rază de lumină, pornită dintr'un soare ce arde in acele lumi depărtate, trebuie să călătoriască prin imensitatea cerului mii și mii de secole, cu iuțeala vertiginoasă de 300.000 km. pe secundă, ca să ajungă la noi. Și de aceea noi nici nu putem vedea corpurile cerești așa cum se înfățișează in clipa de față, ci așa cum erau ele in clipa când s plecat de acolo raza de lumină, care abia azi ne-a ajuns ve-

derii noastre. Cititorii noștri pot înțelege acum mai bine frumusețea poeziei genialului Eminescu.

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-a trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s'a stins în drum
În depărtări albastre...
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie
Era, pe când nu s'a zărit
Azi o vedem și... nu e!

Iată ce e cerul: un spațiu îngrozitor și fără sfârșit, ale cărui margini mintea noastră nici nu le poate pricepe. În acest spațiu infinit plutesc cu milioanele Universuri, depărtate unele de altele prin distanțe de mii și mii de secole de lumină; și fie care Univers este-o Cale-Lactee, adică un roi în spirală de câte-va miliarde de soări; și fiecare soare își are planetele sale, ce gravitează în jurul lui, purtând prin cer miliarde de omeniri!

II. Care este geneza nebuloaselor spirale? Care este geneza sistemelor solare?

Cunoaștem cu toții, măcar din anii de școală secundară, teoria lui Laplace în această materie. Explicarea ei este foarte simplă și la îndemâna ori și cui, mai ales în urma exemplificării teoriei prin experiența ce se face cu acea bobîță de undelemn pusă într'un vas ce conține apă amestecată cu spiri. Se introduce un ac prin bobîța de undelemn și, prin învârtire, bobîța capătă o mișcare de rotație. Pe urmă din ea se desfac niște inele care, rupându-se pe rând, se adună toate în mici sfere, ce continuă a se învârti înprejurul sferei centrale de undelemn și... evrica! iată cum se naște un sistem solar.

Ei bine, frumoasă, simplă și elegantă explicare, dar cât de stângace și insuficientă, când este vorba să se explice mișcările retrograde ale unor sateliți, cum sunt satelitul IX al lui Saturn și Sateliții VIII și IX ai lui Jupiter; sau când este vorba să se explice excentricitatea orbitei solare (planetele nu descriu circonferențe, ci elipse în jurul Soarelui, care se află într'un focar), sau înclinările neegale ale axelor planetare (cu cât ne depărtăm de soare cu atât planetele au axele mai înclinate în afară până la Uran, care e aproape căzut pe ecliptică), sau structura nebuloaselor spirale etc.

Concepția cosmogonică a d-lui *E. Belot*, verificată prin observarea cerului și prin experiențe de laborator, are toți sorții de a da explicația cea mai nemeșită.

Analiza spectrală ne-a arătat pe de o parte, prin ajutorul spectroscopului, unitatea de compoziție chimică a întregului univers; de altă parte, toate forțele fizice cunoscute, sunt deopotrivă de universale în tot cerul, ca și gravitațiunea. Geometria, de asemenea, este aproape plană în toate sistemele: căci sateliții gravitează în planul equatorului planetei lor, după cum și planetele gravitează înprejurul soarelui în planul eclipticei; și Calea-Lactee însăși este plană, de altfel ca toate nebuloasele spirale, iar proba o avem la acele nebuloase pe care le putem observa cu telescopul în dîngă (s. ex. Coama Berenicei). Toate aceste fapte ne duc la concluzia că evoluția tuturor sistemelor cosmice a fost aceeași în toate timpurile.

Și totuși, în această unitate de plan cosmic, noi deosebim o mare varietate de specii siderale. Cum se explică aceasta?

Și aci vine partea originală a teoriei d-lui *E. Belot*. El zice: întocmai ca și în biologie. În biologie varietatea speciilor se datorește combinațiilor multiple ale caracterelor dominante ale celor doi părinți. În scurt, varietatea speciilor depinde de dualismul care prezidează la nașterea indivizilor. Același lucru și în astronomie: ca să se nască un sistem solar, sau o nebuloasă spirală cum este Calea-Lactee ca și celelalte milioane de Căi-Lactee ce umplu cerul,—a fost nevoie de doi părinți, un tată și o mamă.—Prin urmare o concepție cosmogonică dualistă. Și în tocmai ca în biologie, evoluția sistemelor cosmice se îndeplinește foarte repede la început, când se și fixează la început, când se și fixează caracterele lor distinctive și geometria speței lor.

Cine sunt părinții unui sistem cosmic? Mama, în toate cazurile este o nebuloasă uriașă, care plutește în cer, amorfă, fără nici o geometrie trezită în sânul ei și care este doar însuflețită de o mișcare de translație; sau, cu alte cuvinte, un fel de nor imens, format dintr-o substanță cosmică foarte subtilă și care trece prin infinit, într-o anumite direcție cine știe încotro și pentru ce. —Cine este tatăl, sau mai bine embrionul? Multă vreme astronomii nu l-au cunoscut și abia în timpul din urmă au reușit să-l descopere cu telescoapele, sau cu ajutorul fotografiei în limpezimea cerului și să-l analizeze la spectroscop. Sunt așa numitele *Novae*.

O *Novae* este o mică stea gazoasă, care abia licărește pe cer, cu o lumină slabă întocmai ca a stelelor de a unsprezecea mărime. Analiza spectrală descoperă într-ânsa hidrogenul în abundență. Ea trece prin spațiu cu o înălțime fantastică și e însuflețită de o mișcare de rotație. *Novae* este aceea care, pătrunzând în materia cosmică a unei

debuloase amorfe, o silește să se cutremure în valuri uriașe, să se desfacă în fășii enorme și să capete mișcare rotatorie, dând naștere astfel unui sistem solar.

Prin urmare, nu atracțiunea este aceea care explică nașterea lumilor, căci prin atracție toată materia unui sistem cosmic s'ar fi concentrat într'o singură masă, ci aceste forțe dispersive, care sunt Novaele.

Asemenea ciocniri mărețe între materia cosmică și stelele Novae, astronomii cunosc destule în Calea-Lactee, unde substanța cosmică este foarte abundentă. În câteva ore numai, Nova din Perseu, observată la 1901 și Nova din Vulturul, observată în 1918, au trecut de la a unsprezecea mărime la o strălucire superioară a celeia a lui Sirius, adică de 150,000 ori mai mare ca la început. Un cataclism ceresc? ne-am întreba. Nu, ci mai degrabă un «fiat lux» al bibliei, o gestațiune scurtă ca a ori și cărui embrion, de pe urma cărei / răsărire n slavă un nou sistem solar. Mai apoi strălucirea Noiei începe să dispară, adesea prin oscilații periodice. O vedem apoi înconjurându-se de fășii nebuloase concentrice, care cresc în diametru și care fășii, prinse de placa fotografică, ne trădează, spre marea noastră uimire, inelele planetare ale unui sistem solar în formațiune. Și iată că, peste doi ani, Nova se reîntoarce iarăși la strălucirea sa primitivă. Inșă, de data aceasta, analiza spectrală arată în ea o mare bogăție de helium, așa cum e în sorii cei mai tineri și mai fierbinți.

Nu este locul aci să redăm mai amănunțit îndeplinierea acestui fenomen cosmic. După teoria d-lui E. Belot însă, e nevoie să accentuăm asupra faptului că un sistem solar nu-și poate lua naștere de cât numai în cazul când steaua Nova se izbește și pătrunde în materia cosmică a nebuloasei cu regiunea polară. Numai atunci Nova, prin rotațiunea sa în jurul axei cu care străpunge nebuloasa și prin enormele sale pulsațiuni—dilatări și contractări ritmice în regiunea ecuatorială—poate porni din această regiune ecuatorială fășii circulare înprejur, adică acele inele triașe, din care mai târziu se vor desvolta planetele. Câte pulsațiuni, atâtea inele, deci tot atâtea planete. Aceste inele înaintând, odată cu Nova, prin nebuloasă, se măresc în diametru, ca undele circulare de pe față unui lac; iar forma drumului lor, dela intrarea până la ieșirea Noiei din nebuloasă este, deci, ca aceea a unei pâlnii. Așa se explică înclinarea tot mai mare a axelor planetare, cu cât ne depărtăm de soare, înclinare pe care teoria lui Laplace nu o poate explica. Prolungind aceste axe, ele toate s'ar un într'un singur punct, întocmai ca be'ele unui evantai deschis. Printr'o serie de figuri, autorul explică și celelalte caractere ale sistemului nostru solar, precum: excentricitatea orbitei solare, mișcările retro-

grade de revoluție, originea cometelor și cauza orbitelor lor aproape parabolice etc.

Dacă, din potrivă, Nova gazoasă în rotație se repede cu regiunea equatorială în masa nebuloasei, atunci rezultatul nu va mai fi un sistem solar, ci o *nebuloasă spirală*. Într'adevăr, în urma ciocnirii Novei cu nebuloasa în regiunea equatorială, țâgnesc de ambele părți ale ecuatorului, lateral, două trâmbe diametral opuse care, prin pulsațiunile Novei, sporesc marea și se lungesc; iar prin rotațiunea astrului din care au țâgnit, ele se înfășoară în chip de spirală în jurul centrului, dând naștere astfel unei nebuloase, ca aceea pe care o vedem în constelația Peștilor, sau cum este nebuloasa spirală a Cănelui de vânatoare. Ce se întâmplă cu cele două trâmbe țâgnite din Nova, la trecerea acesteia prin nebuloasă? Una din trâmbe, care se încovoaie în jurul Novei în sensul mișcării de translație a nebuloasei, se va prelungi în spațiu, diluându-se; pe când cealaltă, lovindu-se cu vârful de nebuloasă, în sens opus cu mișcarea de translație a acesteia, se va încovoaia la vârf, formând un nucleu. Aceasta este originea nucleelor, sau a grămezilor globulare din spira exterioră a Căii-Lactee (86 la număr, formate prin ciocniri periodice), pe care nici o teorie cosmogonică de până acum nu le putea explica. O examinare a fotografiei nebuloasei Cănelui de vânatoare, întărește în totul teoria de mai sus. Până acum astronomii erau convingeți că rotațiunea spiralelor se făcea în sens invers cu al miezului central, sau că nu există de loc; astăzi, după afirmările d-lui E. Belot și după măsurătorile posterioare ale lui Van Maanen din 1916, s'a dovedit că ea se face în același sens, confirmând în totul geniala teorie a astronomului francez.

Iată, în scurt, noua cosmogonie franceză, al cărei părinte este astronomul E. Belot: un imens astrugazos, lovindu-se cu regiunea sa equatorială de o nebuloasă amorfă, ce trece prin cer, dă naștere unei nebuloase spirale. Asemenea nebuloase spirale se numără cu milioanele în infinit. Mai apoi din ciocnirea în regiunea polară a Novelor cu materia cosmică, ce alcătuiește nebuloasele spirale, iau naștere sistemele solare. Într'o singură nebuloasă spirală se întâmplă miliarde de asemenea ciocniri și, de aceea, putem număra în Calea-Lactee miliarde de soți aprinși!

De la Pământ și până la Soare raza de lumină, străbătând spațiul cu înălțimea de 300.000 km. pe secundă, ajunge în 8 minute și 18 secunde; după 6000 de ani de lumină, ea ajunge abia la marginea nucleului central al Căii Lactee, aproape de mijlocul căruia se află și soarele nostru; după 220.000 ani de lumină suntem la marginile extreme ale spiralei Căii-Lactee! Sufletul, în adâncurile sale cele

mai intime, se cutremură în fața acestei imensități. Și când ne gândim că la fel cu Calea-Lactee mai sunt în desfășurarea spațiului și alte milioane de Căi-Lactee, fiecare cuprinzând, la rândul lor, miliarde de sori, de planete și de omeniri...

Ce va mai fi dincolo de spațiile până unde străbate ochiul puternic al telescopului, nimeni nu poate ști; destul atât că minte omenească nu s'a aflat până acum pe pământ, care să priceapă spațiului hotar și, dacă un sentiment de măreție sublimă ni se revărsă în suflet, când în seninele nopți albastre privim spre răurile desfășurate de stele, care ca o pulbere de aur presară firmamentul,— în schimb un sentiment de uimire și de umilință ne covârșește, când meditam asupra imensității creațiunii lui Dumnezeu.

SALSOVIA

Politica de vorbe și Omul politic e titlul unui volum de 230 p. al d-lui profesor S. Mehedinți, a apărut în editura societății anonime «Viața Românească» din București și închinat memoriei lui Eminescu și Maiorescu.

Volumul cuprinde două părți: una «negativă», cum autorul însuși o numește,—mai multe articole de polemică, publicate prin diferite reviste,—și alta «constructivă»,—câteva realități și îndrumări, de care un popor cu voință de a trăi și de a se afirma trebuie să fie scoteală.

Vom trece ușor asupra părții întâi, pentru că articolele ce o alcătuiesc sunt de mult cunoscute iubitorilor de lectură.

I. „*Politica de vorbe*“, unde ni se înfățișează plastic fiecarele Trănănescu, om politic cu prioritate în stat, e biciuirea virulență a vorbei goale în politică, a limbuției, a palavrei, care n'au fost calități romane (de oarece strămoșii noștri n'au avut prea multă evlavie pentru meseria grecească a retorilor), și nu sunt nici calități românești (de oarece Românul știe că «vorba multă, sărăcie» și lui nu-i place să-i faci capul calendar).

„*Dervizi condeiului*“ e infierarea «țigăniei» ce se observă într-o bună parte a presei noastre politice, care face din alb negru și din negru alb, neagă fără sfială evidența faptelor și debitează trivialități «ca la ușa cortului».

„*Către Popeștii partidului liberal*“, o polemică cu ziarul «Viitorul» unde găsim o admirabilă descriere a munților Vrancei, cu frumusețile lor naturale, cu urmele și amintirile lor istorice și cu locuitorii lor sănătoși la trup și cinstiți la suflet.

„*Nationalismus latrans*“, o altă polemică, de astă dată cu d. profesor N. Iorga, unde ridiculizează naționalismul verbal, de care s'a

abusat atât de mult și care credem că nici în intenția autorului nu privește și nu poate atinge pe învățatul istoric, șef al partidului naționalist-democrat.

Tot în această parte mai găsim o „*Scrioare către cei trei miniștri de culte dela sfârșitul anului 1928*”, unde autorul critică cu drept cuvânt obiceiul rău al unora de a răsturna tot ce au făcut alții, aducând astfel, până și în organizarea învățământului, o păgubitoare nastatornicie; apoi „*Răspuns celor 54 de deputați și senatori din partidul țărănesc*”, unde, pe lângă vederea unei chestiuni personale, se ating o sumă de chestiuni de interes general; și în sfârșit alte două răspunsuri: „*oazeștilor francezi*” și „*d-lui Șigmanof, fost ministru de instrucție al Bulgariei*”, în care se spun ocazional, cu curaj, anumite adevăruri.

II. Mai interesantă ni se pare partea a doua a lucrării d-lui Mehedinți,—partea «constructivă»,—unde găsim sufletul omului politic preocupat de problemele mari, dela a căror îndrumare atârnă viitorul unui neam.

Cea mai importantă diu aceste probleme e aceea a *îndesirii populației*. În etnografie putem prevedea viitorul ca și în geografia fizică. După cum știm, d. e., că numai într'un veac sau potmolit în Tirol 118 lacuri și că altele vor dispărea mai curând sau mai târziu, putând preciza chiar epoca, tot așa e sigur că analele omenirii vor înregistra în curând actul de deces al popoarelor primitive (Boșimani, Eschimoșii, etc.)

La începutul erei creștine numai malurile Mediteranei erau locuite de popoare civilizate; restul Europei era o regiune la fel cu America dinaintea lui Columb. Germania de nord era acoperită cu păduri și mlaștini. Numai în regiunea Rinului populația începuse a se îndesi. Din contră, Galia era bogată; pământul ei, peste tot lucrat, producea cu atâtă belșug, încât îi permitea să exporteze hrană în Italia. Dar e bine să se știe că alături cu această bună stare s'a observat o rară fecunditate a femeilor, admirabile creșcătoare de copii.

Se socotește la 7 milioane populația de atunci a Galiei. Numărul locuitorilor ei a sporit apoi necontenit. Sub Antonini erau 8 jum. mil.; sub Carol-cel-Mare—9 mil.; la 1660—20 de mil.; la 1770—24 jum.; la 1851—35 jum.; la 1870—aproape 37; iar astăzi circa 40 de mil.; Pe vremea lui Ludovic XIV. Franța cu 20 de mil., reprezenta 38% din populația marilor puteri, și așa se explică de ce Regele-soare era arbitrul Europei. În sec. XVIII și XIX însă această creștere s'a oprit. Sub Napoleon Franța reprezenta numai 14 jum. din populația continentului, fiind al doilea stat (după Rusia) în această privință. La 1840 ea fu întrecută de Germania; la 1860—de Statele-

Unite; la 1870—de Japonia; și la 1899—de Anglia. In ajunul ultimului războiu Franța reprezenta numai 9 % din populația Europei. Rolul ei politic și militar a scăzut in aceeași proporție, ceea ce dovedește că «puterea națiunilor crește și scade, după cum crește și scade populația lor».

In epoca daco-romană, populația Daciei,—a Daciei *felix*—a trebuit să fie tot atât de numeroasă ca și a Galiei. Ea s'a împuținat, firește, in timpul năvălirilor barbare. Dar epoca încheșării principatelor corespunde cu un însemnat spor al populației băștinașe. Cronicarul Ureche vorbește de *mulțimea* locuitorilor, asemănându-o cu «puhoiul apei». Să nu uităm apoi că armata lui Ștefan-cel-Mare in lupta de la Podul-Inalt era de 40.000 de luptători. Năvălirile Turcilor Tătarilor, Cazacilor, etc., intrigile și nenorocitele lupte pentru domnie au adus din nou «scăderea», de care ne vorbește acelaș cronicar. Nu avem date statistice din diferite secole. Numai dela începutul secolului trecut începem a avea. Recensământul lui Al. Moruzi din 1803 semnală pentru Moldova 104.517 capi de familie creștini (fără boeri, slugi, țigani și nevolnici), adică o populație creștină de vre-o 614.000 de suflete și vre-o 12.000 de evrei. Recensământul din 1831 dă pentru Moldova 831.000 de creștini și 37.000 de evrei și pentru Muntenia 1.650.000 de creștini și 3316 evrei. In 1849 erau, in ambele principate, circa 4 mil. de suflete (1.463.000 in Moldova și 2.500.000 in Muntenia). Iar inainte de războiul balcanic, populația României era de 7.230.418 suflete. Natalitatea între 1880 și 1917 (epoca de ascendență politică a regatului) a fost de 38⁰⁰/₁₀₀, față de o mortalitate de 35⁰⁰/₁₀₀. O diferență, deci, de 3⁰⁰/₁₀₀, care ar fi putut fi cu mult mai mare, dacă in fiecare an n'ar muri până la 70.000 de copii in vârstă de un an, până la 30.000 in vârstă de 1—5 ani și până la 15.000 in vârstă de 5—15 ani. Adică, peste tot 100.000 de morți pe an, nu de bătrânețe, ci de boli și de neingrijire. Și mortalitatea e mai cu seamă la sate, printre copiii țăranilor, pe când excedentul nașterilor e la orașe și mai ales la ovrei. Este de prevăzut că improprietățile vadeuce o ameliorare, adică un spor de populație; trebuie totuși să ne ferim de două primejdii ce ne stau in cale; ignoranța, care ucide producția și rafinarea, care ucide și pe producător.

Indesirea populației este cea mai bună chezășie a hotarilor unui popor și unui stat. Exemplul Chinei e edificator. China reprezintă singură aproape $\frac{1}{4}$ din populația lumii. In vremea vechilor năvăliri mongolice, China își întărise hotarul de nord cu faimosul zid. Acum nu mai simte nevoie de el. Mulțimea chinezilor e zidal cel mai bun. Popor prolific e și poporul german. El crește in fiecare an cu 1.000.000, pe când Francezii cu de abia 30.000.—Desimea popula-

ției însă nu e singura condiție de forță. Mai trebuie omogenitate; mai trebuie răspândirea și cultivarea limbii poporului de baștină,—o mare legătură de tărnie între locuitorii unui stat;—și mai trebuie, ca ultima ratio, o cât mai puternică organizație militară.

Indesirea populației însă presupune: *exploatarea științifică a teritoriului național*. Dovadă Anglia. Acum 200 de ani Anglia avea numai 6.000.000 de locuitori; astăzi are peste 40.000.000, din care 1/3 trăiește la orașe. Altă dovadă sunt Statele-Unite, populate până mai secolul trecut de câteva cete de Piei-Roșii, iar astăzi de 100 de mil. de locuitori, cari vor ajunge la 300 de milioane către sfârșitul acestui veac. În sfârșit dovadă e și China, a căreia populație am văzut ce mare desime are. În Anglia și în Statele-Unite se știe cât și cum se muncеște. Să nu se creadă cumva că Chinezii n'ar fi muncitori. Chinezii, din contră, cultivă nu numai câmpurile, ci și coastele munților. Cele mai mari moșii chinezești nu trec de 60 de hectare. În regulă generală un chinez cultivă un hectar și chiar mai puțin,—însă cum! Pe hectarul acela el pune de toate. Ba nici iarna nu lasă pământul în pace. Unde vara a secerat orez, iarna dă drumul apei, face iaz și pescuеște. Și când nu are destul loc, își face case pe apă, ca să nu-și știrbească ogorul. Se poate spune, axiomatic, că «populația deasă însemnează muncă statornică și intensivă».

În privința raportului dintre pământ și populație se poate spune că «pământul țării noastre e nu se poate mai bine plăsmuit. Ca armonie de forme și ca varietate de bogății, e un fel de unicum pe toată fața planetei: la mijloc un podiș înconjurat cu o cunună de munți; la poalele munților—cunună de dealuri; apoi șesuri întinse, mărginite de Tisa, Dunăre, Mare și Nistru». Nu e țară în Europa care să întrunească mai mult decât România toate condițiunile necesare pentru o viață economică independentă. În multe ținuturi însă populația e prea rară și munca pământului se face în condițiuni primitive. E ceea ce economiștii numesc *Raubwirtschaft* (gospodărie hoțеască). Aceasta trebuie să ne îngrijească, de oarece populația nu se poate înmulți fără o exploatare științifică și pământul, mai la urmă, cade în mâna celor cari îl vor munci deplin, oricine ar fi ei.

Dar nici cultivarea științifică a pământului nu rezolvă chestiunea. Se știe că Franța e cultivată ca o grădină și totuși populația ei nu crește cât ar trebui să crească. Și la Berlin s'a observat o scădere bruscă a natalității de la 1900 în coace. Cauza? E rafinarea: luxul, arivismul, egoismul individual. Grecia pe timpul lui Polibiu, și Italia, pe timpul lui Juvenal, au cunoscut și ele rafinarea, cu urmarea ei fatală: descreșterea populației, împuținarea natalității. Ne mai trebuie, așa dar, *moravuri sănătoase*:

Exploatarea științifică a teritoriului național presupune : educația științifică a întregului popor. Se dă, într-adevăr, acum multă atențiune muncii și condițiunilor în care se execută și se caută a o face cât mai spornică. În Statele-Unite, de pildă, lucrătorul s'a cinemato-grafat, lucrând. Mișcările mâinilor lui au fost înregistrate. După aceea ingineri specialiști au studiat filmul și au eliminat mișcările de prisos. S'a ajuns astfel la o mare economie de timp și de putere mușchulară. Lucrătorul care mai înainte încărcă 12 jum. tone pe zi, acum încarcă 47; zidarul care așeza cărămida în 18 mișcări, o așează în 5; o mașină de cusut, care se punea în funcțiune în 37 jum. minute, se pune numai în 8 jum. Metoda imaginată de Taylor (cronometrajul) a dat rezultate nimitoare. De aceea dela învățământ în genere și dela Universități în special trebuie să pretindem mai multă știință. Și trebuie să mai pretindem ceva : formarea caracterelor, fără de care pregătirea viitorului nu se poate socoti asigurată.

În condițiunile etnografice de astăzi ale României, e bine să ne pătrundem și de un alt adevăr : Educația științifică a poporului implică respectarea individualităților etnice. Fiecare popor are calitățile lui și dreptul lui la viață. Napoleon a nesocotit acest adevăr și a disprețuit națiunile mici. Lupta dela Lipsca, numită «a națiunilor» a fost răsunarea și pedeapsa acelei greșeli. Germania, mai târziu, s'a arătat agresivă față de toată lumea. Bismarck, cel dintâiu, a nesocotit principiul libertății națiunilor. Treitschke a erijat silnicia în dogmă. Universitățile s'au făcut ecoul sentimentelor de ură și de dispreț pentru cei mici. O doctrină nouă s'a format : că nu se poate cultura fără slugi (*keine Kultur ohne Dienstboten!*). Și rezultatul îl vedem : Germania a fost înfrântă și umilită. A căutat și Ungaria să aservească popoarele nemaghiare și se știe cum a eșit și ea din războiu.

Lapérouse, Cook, Forster, Humbold, Darwin, Nansen, Amundsen, toți călătorii vestiți, s'au întors cu o mare simpatie pentru neamurile cercetate de ei. Nansen spunea chiar că Europeanii sunt în unele privințe adevărați sălbateci pe lângă Eschimoși. Și nu mai e nimeni acum care să nu fie convins că distrugerea Tasmanienilor, Negrilor, Pieilor Roșii și altor primitivi, pe care blândul Livingstone a vestejit-o și înfierat-o, a fost o neomenie. Poate tocmai acolo erau ascunse rezerve prețioase de energie umană.

Noi, Români, am fost totdeauna toleranți cu alții. De Sași, Svabi, Turci, Tătari, Evrei și Secui nu ne putem teme că vor manifesta tendințe centrifuge serioase. Nici față de Ruteni, Unguri, Bulgari și Sârbi, la cari se pot ivi într-adevăr gânduri fredente, nu avem motive să ne perdem cumpătul. E drept că la Vijnița, pe malul Ce-

remuşului, limba românească se mai întâlneşte numai pe pietrele mormintelor. S'ar putea însă ca morţii aceia să învie. S'ar putea ca Ivan-ciuc de astăzi să-şi aducă aminte cine a fost ieri. S'ar putea iarăşi ca mulţi Unguri şi Bulgari, cari n'au în realitate o picătură de sânge din neamul lui Atila ori Asparuch, să-şi dea seama că nici după chip, nici după suflet nu seamănă cu Kara-Hunii. Dar dacă toţi ei ar prefera să rămăse ceea ce îşi inchipuiesc că au fost de când lumea, n'au decât să rămăse. Noi am trăit două milenii pe plaiurile acestora şi ne-am menţinut, ca neam. Nu avem să ne temem, tocmai acum, că vom dispărea. Cu cei cari se cred şi se măndresc a fi descendenţii cine ştie cărei nobile horde turaniene şi cari locuiesc între hotarele noastre, avem să fim numai drepţi.

Ar fi, desigur, de ştiut — şi rămăne în tot cazul discutabil — dacă într'adevăr eîn problema raportului cu elementele străine, şi în genere a organizării Statului, trebuie să ne orientăm în deosebi după experienţa Românilor cari au avut mai mult de luptat cu străinii. Autorul însuşi pare a-şi simţi această credinţă zdruncinată. Adevărul eî axiomatic n'a fost încă, ce-i drept, verificat. De experienţa aceea trebuie să ţinem socoteală; să nu ne bizuim însă numai pe ea. În general, pesimismul ce străbate din toată lucrarea d-lui Mehedişii cu privire la sinceritatea, competenţa şi patriotismul oamenilor politici din România-veche e cel puţin exagerat. El e mai curând produsul unui sentiment decât al unei judecări obiective. Mai bine venit ni se pare sfatul ce se dă Românilor de curând liberaţi şi uniţi de a se ridica peste regionalismul provincial, pentru a reprezenta Statul şi Naţiunea, dacă tind să devină punctul arhimedic al politicii româneşti.

Nu rămăne mai puţin adevărată observaţia d-lei Mehedişii din cele două scrisori adresate d-lui I. A. Brătescu-Voineşti, că viaţa noastră politică are multe scăderi. Inrolarea elementelor politice n'a avut într'adevăr până acum nici un temeliu etic. Ori-câte cusururi care să disqualifice pe om ar aven cineva, din moment ce dă o petiţie la club, el devine «onorabilul membru» al partidului cutare; iar dacă «onorabilul» se mai arată şi zelos (într'o alegere, de pildă) el se distinge, se impune şi ajunge departe. Partidul are nevoie de voturi şi voturile, ca şi banii lui Vespasian, n'au miros. — toate fără deosebire numără 1. Apoi scandaloasele treceri din partid în partid nu mai impresionează pe nimeni. Chiar selecţiunea valorilor în partide se face după aceleşi norme. Priviţi ce se petrece în provincie, unde oamenii se cunosc mai de aproape şi în bine şi în rău. Cetăţenii de omenie rămăne surzi, la o parte. În schimb, vre-un neruşinat «oare-care», «om de afaceri» rău-mirositoare, dă cu plass în judeţ, adună pe cei de un fel cu dănsul: caracudă, ştiucă, broaşte, mormoloci, lipitori, apoi trimite telegrame în

centru... și iată-l șef! Și dacă eșeful mai e și intrigant și lingșitor, el ajunge un mic Satrap provincial, care leagă și desleagă toate în județul său, când partidul vine la putere.

Și cu toate aceste, ori-cât de respingători ar fi domnii Nimic, Nimeni, și Pleavă, cari fac și une-ori chiar conduc la noi politica, politica în sine, adevărata politică nu e un gen de ocupație inferioară și omul politic nu e mai prejos de artist sau de savant în ce privește partea lui de contribuție la înaintarea societăților omenești. Din contra, din toate valorile unei epoci, omul politic, omul de stat, e valoarea cea mai rară și mai prețioasă. Un astfel de om a fost, în zilele noastre, Bismarck. «Discursurile» și «Scrisorile» lui sunt niște adevărate galerii de tablouri, cu figurile cele mai de seamă ale epocii. Bismarck a avut numai cusurul că nu s'a pătruns de doctrina idealistului Fichte și n'a fost destul de filosof. Mai complet și mai armonios decât el a fost Cavour, soldat, artist și cugetător desăvârșit. Om de Stat e și cretanul Venizelos, un realist, un temperament etic. Așa încât dacă se cuvine să disprețuim și să osândim politica moravurilor ușoare, tot așa se cuvine să arătăm cel mai sincer respect adevăratului om politic, — omului de stat.

Dar cum îl vom cunoaște?... După oratorie, nu. Omul de stat poate să nu fie orator. El trebuie să fie mai întâiu *impersonal*, al doilea, *realist* și al treilea, *să aibă darul de a însușiți pe contemporani pentru idealurile lui*. Omul de stat, într'un cuvânt, trebuie să aibă *pașiunea lucrului public*.

O pildă clasică de om de stat rămâne Pericle. Dela Pericle nu avem nimic scris. Dar, cu toate aceste, timp de 40 de ani el a fost izvorul de entuziasm, omul de voință și caracterul neșovăitor, care a schimbat toate energiile atenienilor. Fidia era mâna lui dreaptă. Sub el Calicrate zidea Partenonul, Metagene templul din Eleusis și Minicicles Propileele...

Pe omul politic, mai la urmă, îl cunoști și după colaboratori, — căci *ecine se aseamănă se adună*; — valoarea acestora îți dă măsura valorii lui.

D. Mehediuți încheie cu judicioasa observațiune că viața poporului român ar putea fi împărțită în trei perioade egale de câte 600 de ani fie-care. Prima, începe cu colonizarea și ține până la năvălirea Slavilor: e *pruncia* lui; a doua, dela năvălirea Slavilor până la încheierea principatelor: e *adolescența*; și a treia, dela închegarea voevodătelor până la unire (1859 și 1918): e *linerețea*. Abia acum, după unire, începe faza lui de *bărbăție*. Poporul român are încă multe și mari greutăți de învins, mai ales că, după cum pe fața omului care a zăcut de vârstă rămân somne, așa au rămas și se mențin în săptura lui

orme și rani etnografice din faza infiltrării. «Dar traiul și dezvoltarea Latinilor din Carpați nu poate și nu trebuie să aibă de grație nimăru. ci numai de puterea culturală și materială a poporului autohton». Critica a ceea ce e bolnav în societatea noastră și contribuția la organizarea științifică din viitor a vieții și dezvoltării sale, sunt așa dar totdeauna bine venite.

Acest rezumat, în care n'am dat măcar o egală extindere tuturor capitolelor, ar putea fi numai un indemn pentru cei cari se ocupă cu studiul acestor probleme. să citească cartea d-lui Mehedinți. Ea se va citi cu folos. Se va citi și cu plăcere, pentru că autorul a înfățișat materialul tratat într'o formă frumoasă, energică și colorată.

I. N. ROMAN

Note asupra Dobrogei

di a'

Michaelis Antonii Haudrand Parisini Geographia ordine literarum
disposita¹ Parisiis MDCLXXXII—1682

Halmyris; lacus Moesiae inferioris Plinio, quem efficit Danubius, fluvius, non longe a suis ostiis et supra Istropolim: huius meminit quoque Callistus ejus circuitus est 65 miliarium et a Pineto vocatur „Lacus Beatae Mariae Danubianae“, Le lac de nostre Dame du Danube Gallis; sed ab incolis dicitur le Lac de Carasui, ut didici a viris doctis illarum partium. (pag. 461).

In traducere :

Halmyris, un lac, după Pliniu, în Moesia inferioară, pe care îl formează fluviul Dunărea, nu departe de gurile sale, mai spre nord de Istropole; de el pomenește și Callistus dându-i un circuit de 65 de mile, iar Pinetus îl numește „Lacul fericitei Maria Dunăreana“, „Le lac de nostre Dame du Danube“ la Francezi; însă de către locuitori este numit „Lacul Carasu“, după cum am aflat de la bărbății învățați din acele părți ¹⁾.

Istropolis urbs fuit Moesiae inferioris Plinio, quae Istros Straboni et Istria Arriano, in tractu Scythia dicto, ad Peuce seu Sacrum Ostium Istri fluvii, quae nunc

1) De sigur, e vorba aci de lacul Razim, pe care autorul îl confundă cu baltă Carasu de pe valea dintre Megidia și Cernavoda.

Stravico castaldo, aliis autem *Prostavisa* dicitur, 60 stadiis ab ora Ponti Euxini distans, et 200 fere a Tomis in septentrionem, subestque dominio Turcarum a duobus saeculis, cum toto tractu adjacente qui in diis sterilis et incultus efficitur, propter frequentes incursiones Tartarorum Dobrucensium et aliorum. (pag. 533)

In traducere :

Istropole a fost un oraș al Moesiei inferioare, după Pliniu, numit de Strabo *Istros* și de Arrian *Istria*, în ținutul numit Scythia, la gura Peuce sau Gura-sacră a fluviului Istru; azi se numește „*Stravico castaldo*”, iar de către unii și *Prostavița*, fiind departe cu 60 stadii de gura Pontului Euxin și aproape cu 200 stadii de la Tomis spre miază noapte, și se află sub stăpânirea Turcilor de două secole, împreună cu tot ținutul alăturat, care din zi în zi se prefăce mai pustiu și mai sălbatec din cauza numeroaselor incursiuni ale Tătarilor Dobrogeni și ale altora.

C. BRĂTESCU